

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Om
almindelig Dannelse og dens Midler.

Indbydelseskrift

til den offentlige Examen i Sorøe Akademies Skole,

som begynder den 23de Julii 1830,

ved

Christian Lütken,

Lector i Philosophie.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Andreas Seidelin,

Hof- og Universitets-Bogtrykker.

F o r o d.

For enhver hvis Kald det blev, paa nogen Maade at virke med ved en Ungdoms Underviisning, vil et af de første Spørgsmaal som han opkaster og søger at besvare sig selv, være: Hvad skal disse unge Mennesker lære? hvilke af de mulige Læregjenstande ere de rette og de vigtigste? — og en Undersøgelse om dette Spørgsmaal maa da forsaavidt ikke være upassende i et fra en offentlig Læreanstalt udstødet Indbydelseskrift, som det, om det end ikke bragte Quæstionen nærmere til dens Afgjorelse, dog maa være Almeenheden et Beviis paa, at i den Forsamling af Mænd hvem den har betroet en Deel af Fremtidens Haab, er Følelsen af deres Pligt og deres Ansvar levende, og den derved vakte Eeftertanke om vor Stands Fordringer og Virkemidler i bestandig Bevægelse; — og for saavidt venter Forfatteren, at man vil ansee disse Blade som et Udtryk for vort fælleds Sindelag, medens paa den anden Side deres Indhold naturligtviis kun er Forfatterens egne Meninger, for hvilke han alene kan kræves til Regnskab. Men ogsaa det, at Forfatteren just lever og lærer i denne Læreanstalt, har været ham en Bevægegrund mere til at vælge netop dette Emne, da det der udmærker Soree Akademie fra vort Fædrelands andre Skoler, just er Forskjellen i det Omfang af Kundskaber og Færdigheder som der arbeides paa at meddele; hvorved det falder enhver i Mine, at en ny Opdragelsesplan her er sat i Udvøelse, allerede mærkvaerdig nok saaledes som den viser sig, og endnu mere ved det som den kan blive, naar den faaer Rum og Tid til at udvikle sig fuldstændigt, til igjen at gjøre Skridt fremad, som maa skee Omstændighedens Zwang har holdt tilbage. Sit

Forsvar har denne Plan først i de Mænds Character og Indsigt der have udkastet og iværksat den, og dernæst skal den have det i vort Arbejdes synlige Frugter, i den hos os opdragne Ungdoms Wandel og Duellighed; — og det er derfor ikke som Forsvarer, men kun som Forklarer af det Nye i vor Læreplan, jeg her fremtræder, — for saa vidt nemlig som mine Meninger og Ansyn ikke gaae ud over det, der i vore Institutioner er fremlagt som vedkjendte Principer; — for saavidt derimod som de føre Undersøgelsen hen paa andre Spørgsmaal og til fremdeles formeentlige Resultater, er ogsaa dette Program, hvad min Formand kaldte sit, kun Tanker til nøjere Estertanke. — Vel veed jeg nu, at der heri vil forekomme Meninger og Paaastande som Mange ville finde det et besynderligt Misgreb og maaskee i enhver Betydning insolent at fremsætte i et Skoleprogram; men at jeg overvinder denne Betænkelse, maa for Læserne være et Beviis paa min Overbeviisnings Fasthed, og for mine Foresatte paa Højagtelse og Fortrosthed til deres Frisindethed. — Jeg valgte just denne Lejlighed til disse Betragtninger, hellere end nogen anden Udgivelsesmaade, fordi jeg troede, at de saaledes snarest vilde komme i ret mange vedkommende Hænder, hvormed jeg da mener Skolebestyrere, Lærere, Opdragere og tænkende Fædre, — og ikke den unge Slægt der endnu selv er under Opdragelse og Underviisning. Imidlertid, læser nogen af dem dette lille Skrift, da være det ogsaa for dem et Beviis paa Tillid til dem, som jeg haaber at ingen vil bedrage, paa min Troe, at den, for hvem disse Undersøgelser have Interesse nok til at læses, ogsaa har Modenhed nok til at læse dem med Forstand, — saa at ingen skal faae Grund til at anklage mig for at have villet agitere Ungdommen, som det meget mere maa berolige, at see deres Vel være en Gjenstand for alvorlig Overvejelse, at lære Ungdomsdannelsen at kjænde som en Sag hvis Afgjørelse er saa vanskelig og viltsom, at den Unge vel maa opgive, selv at have Stemme deri, og tillidsfuldt overlade den i deres Vold der forstaae at finde det Rette, og som allerede have gjort saa meget, og fremdeles ville gjøre, hvad der er godt og muligt.

Om almindelig Dannelse og dens Midler.

At Ungdommen skal opdrages, dannes, undervises, deri ere alle enige, saa lidet som de ere enige om Midlerne dertil; men selv denne Enighed om det der skal udrettes, vil nøjere betragtet ikke findes saa stor, som den synes saa længe hine Ord bruges inellem hinanden, som om de alle udtrykte det samme: det som til Børns og unge Menneskers eget Fremtidsvel skal foretages med dem af de Ældre. — Tæge vi det derimod strengere, da maae vi ved Opdragelse forstaae Characterens og Sindelagets Bearbejdelse paa den meest directe og bestemte Maade, saavel ved stedse at kue og bekjæmpe det onde Element i det menneskelige Sind, som ved at vække og styrke det gode. Saaledes er det ene Stykke i Opdragelsen Det som, med Ord der ikke af alle findes velklingende, men som dog betegne meget vigtige og ærværdige Ting, hedder Tugt og Aue; dens andet Stykke Indprægningen af de Grundsætninger og Grundsandheder uden hvilke Mennesket ej kan finde og følge den gode Vej: Religionen, Christendommen. Her behøver ingen Strid at være om, hvilket af disse Stykker der er det vigtigste, da man kan lade sig nøje med at indsee, at paa Ungdommen vil det ene ikke frugte, hvor det andet mangler; ikke heller kan det være nogen Tvivl underkastet, at jo begge sammen — Opdragelsen s. str. — er vigtigere end alt andet hvad man kan gjøre for Børnene, at den er ubetinget nødvendig, nødvendig og lige nødvendig for alle. — Men baade fordi den er lige nødvendig for alle, og fordi dens Opgave — fuldkommen Dyd — er noget der ikke kan naaes, og dog alligevel en Fordring, hvori det intet kan slaaes af, kan man heller ikke ville mene, at nogle behøve mere af Opdragelse i denne Mening end andre; men det maa erkjendes, at alle behøve alt hvad det er muligt at give, at altsaa alle i denne Henseende behøve samme Opdragelse, hvori intet lader sig lægge til eller tage fra. Dette vil man vel imidlertid lettere indrømme om Optugtelsen end om den religiøse Opdragelse. Imidlertid maa det dog tilstaaes, at det som alle i denne Henseende behøve, er kun 2 Ting: Religionens Sætninger og Fortællingen om dens Aabenbarelse, eller — for at bruge

de populære Navne paa det som skulde være dette, enten det saa er det eller ej, — Katechisme og Bibelhistorie; — og deri er ethvert Mindre end det Hele utilstrækkeligt, og alt hvad der er Mere, er ikke længer reen Religionsunderviisning, henhører altsaa ikke til den religiøse Opdragelse, men til den videnskabelige, om hvilken vi endnu ikke tale. Som Ingrediens i Opdragelsen burde nu Religionsunderviisningen have et heelt andet Præg, et langt højere Eving end al anden, da det deri som skal være Forstandens og Hofkommens Sag, er og bør behandles som det underordnede, medens derimod saavidt muligt Hjertet skulde fyldes, og hele Tænkemaaden gennemtrænges. Alt dette ikke skeer ved at udspinde Religionslæren til en vidtloftig Disciplin imellem Skolens andre, examinere og censurere deri som i andre o. s. v., synes at forstaae sig selv. Hermed skulde nu en saadan Underviisnings øvrige Fortjenstlighed ingenlunde anfægtes, men kun gjøres opmærksom paa at denne Underviisning, i dens efter Fattesevne og Læretid afsættede Gradationer, ikke er den religiøse Opdragelse der for alle Christne, den Højeste som den Ringeste, er een og den samme: det Fundamentales Meddelelse og bestandige Forhøjelse i Kraft og Virksomhed, ved stadig Recurs dertil og udbiist Erfrygt derfor. Heraf følger, at Religionsunderviisningen naturligere meddeles i den huuslige end i den offentlige Opdragelse; hvorved vi dog ingenlunde ville have den forjaget fra Skolen, da deels mange Forældre ikke kunne eller ville selv besørge den, deels ogsaa det religiøse Element den lange Skoletid igjennem kan behøve Fornøjelse og Forhøjelse; men vel ansee vi det for det rigtigste, om den i de lærde Skoler indskrænkedes til at lære en kort Lærebog med saamegen Forklaring som udfordres for, ikke at bedømme, men at forstaae dens Indhold, og saa til dette Lærestofs Gjentagelse fra Tid til anden, uden at Religionen blev en Nubrik imellem de andre. Ved en misforstaaet Høielse af Religionens Værdighed, som syntes at fordrø nogle Timer ugentligt i alle Classer paa Lektionstabellen, er man kommen til den nuværende Brug, men som kun altfor let, da man skal skaffe Stof, hvor dog Anden skulde være Hovedsagen, udarter enten til en tom og daarlig Udframmen af alleflags Ekjønnsnak og Modeviisdom *), eller til en velmeent, men om end vel udført saa dog ilde anbragt **), videnskabelig Religionslære, der vel kun kaldes Religion og ikke Theologie, fordi enhver ellers vilde spørge, om der da ikke ogsaa burde læses Jurisprudens og Medicin. I Almueskolerne staaer Sagen noget anderledes, saalænge Religionsunderviisningen der tillige er et Slags Encyclopædie, idet der i den tages Anledning til at give Børnene fast al den Kundskab om andre Ting, som der kan

*) See f. Ex. Klager i allgemeine Kirchzeitung. 5. July. 1829, over sachske Skoler hvor der i Religionstimen doceres Mythologie og Symbolik, læres Vers af Schiller og Goethe. o. s. v.

**) "Instructionen i Religion bør uidentvivel være saa ringe som muligt, i Skolerne" (Sibbern. philosoph. Archiv, II. 174).

tænkes paa at give dem, Naturbetragtninger, en universalhistorisk Oversigt, et Slags populær Psychologie og Metaphysik, de almindeligste juridiske og politiske Begreber o. s. v. Hvorvidt dette bør være saa, er et andet Spørgsmaal, som her vilde føre for vidt; som da overhovedet det her om Religionsunderviisningen Sagte tilstaaes at være en Udvigelse fra Materien, i det vi have her af almindelige Grunde anticiperet, hvad det kunde være betænkeligt paa sit Sted at deducere.)

Opdragelse i ovenanførte Betydning er da nødvendig for alle, er for sig betragtet vigtigere end nogen anden pædagogisk Bestræbelse. Men er den nok? er den det Eneste? eller er det nødvendigt, at meddele Mennesket Kundskaber, Indsigter, Færdigheder udenfor Opdragelsens Formaal: Troe paa Gud og Lydighed imod hans Bud? — med eet Ord: behøves der foruden Opdragelsen, saaledes som vi forstaae Ordet, ogsaa Underviisning? Som Christne maae vi svare, at en saadan Opdragelse var nok, hvis dens Resultat, — Dyd og Gudsfrygt — kunde Livet igjennem og i Virkeligheden være hvad de skulle være, uden andre aandelige Besiddelser som ikkun ved Belærelse kunne opnaaes. Men skjönt vi erkjænde, at Opdragelsen har mere Indflydelse paa Underviisningen end Underviisningen paa Opdragelsen, saa gives der dog Kundskaber hvorved hiin Opdragelse i høj Grad fremmes, og uden hvilke vi i de Omgivelser i hvilke vi fødes og leve, ej kunne bringe det vidt i den Aandsfuldkommenhed som Opdragelsen tilsigter; — og dernæst, saa viist som dette Liv er en Forberedelse til det andet, saa viist skal dette jordiske Liv dog leves først og leves retteligt; men til at leve retteligt hører der saare meget, blandt andet baade Klarhed over hvad der skal udrettes og Kraft til at udføre det. Saaledes er intet Menneskes Stilling saa simpel, at han jo for at leve behøver Kundskab; og for at faae denne Kundskab, i alle Fald for at faae den førend den paa Erfaringens langsomme Vej vilde komme ham for silde, behøver han Underviisning, Lærere, Skolegang o. s. v. — hvorom der da, hvad end enkelte Sværmere kunne have paaftaaet, i vore Tider ikke vil være nogen Strid.

Derimod begynder Uenigheden just her, naar man saa spørger videre, hvad det da er der skal læres, hvori der skal gives Underviisning.

Det er næmlig ved et Blik paa det menneskelige Liv en let Bemærkning, at intet Menneske er Menneske uden videre, men altid med flere eller færre nærmere Bestemmelser, der, i det de forøge Begrebet paa den ene Side, indskrænke dets Indhold paa andre. Enhver er Medlem af en Stand, har en vis bestemt Stilling og Forretning, der gjør det nødvendigt for ham at besidde visse Kundskaber og Dueligheder, medens andre ogsaa menneskelige Fortrin for ham synes uanvendelige eller uvigtige; og med Menneskeslægten's totale Fremskridt har denne Udskiftning af Forretninger og Syssler stedse tiltaget i lige Forhold, og, som det synes, ikke blot været en Følge af, men tillige et mægtigt Middel til, denue bestandigt stigende Cultur. Og derfor ligger den

Tanke nær nok, ogsaa i Ungdommens Oplærelse at følge dette Spor, og at gjøre ethvert Barns tilkommende Stand og Forretning til den eneste Rettesnor for den Underviisning som man meddelser det, saa at man strax fra første Færd søger at give enhver de Kundskaber som han skal bruge i sit Livs Praxis, altsaa saa meget, og ikke mere, i de Fag, og ikke i andre, som han skal udøve og anvende; hvorved da atter Consequenten kan følges strængere, ved hertil kun at regne hvad han behøver for i sin Stand at erhverve sig sit Brød, — som vistnok har dette for sig, at hvad der saaledes forstaaet er nødvendigt, nogenledes lader sig bestemt anvise, men derimod forudsætter en saa indskrænket Forestilling om det menneskelige Livs Værd og Bestemmelse, at det ikke lader sig forsvare og ikke behøver at angribes; — eller ogsaa liberalere og værdigere, naar man derved mener alt hvad nogen behøver for at forstaae sit Fag tilgavn, saa at han kan udøve det til sin egen Tilfredshed og sine Medmenneskers sande Nytte. Men saaledes taget er det heelt vanskeligt og ofte umuligt at bestemme noksom nøje, hvad der hører til at forstaae et vist Fag tilgavn; og dernæst, ogsaa denne, om vi saa maae kalde den, monotekniske (∴ paa den Enkeltes særskilte, altsaa paa een bestemt, Duelighed henvendte) Underviisningsplan møder Indvendinger som den ej let skal kunne gjendrive. Først maatte man vide, om det til at udøve nogen Profession, end; ogsaa den simpleste, er nok, at kjænde just denne Professions Stof og Reglerne for dets Behandling, og om selv denne Kundskab om Stoffet og Behandlingen er mulig uden Kundskab om den Mængde af Stoffer og Handlinger imellem hvilke hine skulle vælges; — og hvad man herom maa tilstaae, er ogsaa at anvende paa de højere og højeste menneskelige Forretninger. Og herved kommer man da vel til den Indsigt, at det, strængt taget, er umuligt at lære een Ting tilgavn, naar man ikke lærer andet end den; saa at den der ikke kan og forstaaer andet end netop sit Fag, ikke engang kan dette uden mekanisk og stymperagtigt, og aldrig kan siges at forstaae det.

Dernæst, endog saa kun med Hensyn til den timelige Velfærd i lavere Betydning, ∴ det egentlige Udkomme, kan det dog ikke kaldes nok, at være tilstrækkeligt oplært til en vis Bestilling, et vist Fag, en vis Profession, da uforudsæelige Omstændigheder og Forandringer i Individuets Skjæbne kunne kaste ham ud af sin Stilling, eller paa anden Maade gjøre ham al hans hele Duelighed i sit Fag unyttig; — og selv uden Hensyn til denne Mulighed, som man maaskee vilde sige, at en omhyggelig og indsigtsfuld Statsstyrelse skulde ophæve, vilde det dog altid være et inhumant og uchristeligt Indgreb i Individuets Frihed, saaledes ved hans hele Opdragelse at fængsle ham lige saa fast til en vis Stilling, som om udtrykkelige Lovbud eller et Castesystem forbød enhver at gaae over fra een Stand til en anden, naar han f. Ex. fæste større Kald til en anden, kunde virke mere Gavn deri, eller selv have det bedre, end i den i hvilken han ved andres eller eget Fejlgreb var kommen. — Saaledes maa da et Opdragelsessystem der ikke vil begrunde et uretfærdigt og utaaleligt Slaverie, være betænkt paa at undervise enhver saaledes, at saavidt

muligt hele Verden staaer ham aaben, idet at han ikke blot er duelig i sit eget Fag, men dygtig til alle Fag, ikke blot besidder denne eller hiin Duelighed, men Duelighed overhovedet (∴ Evne til uden stor Vanskelighed at kunne sætte sig ind i enhver Stilling, tilegne sig de for denne nødvendige særskilte Kundskaber og Færdigheder), og saaledes, naar hans Plads i Livet ikke behager ham, altid har Valget imellem andre. — Men ogsaa den der villig og med Overbeviisning bliver paa sin anviste Plads, vil, naar han ellers er kommen ud over den allerførste Raahed, ønske ved mangen Lejlighed at kunne dømme rigtigt om andre Anliggender og handle eftertryffeligt i andre Retninger, end hans Laugs eller Embedes, — og heller ikke denne Frihed maa man ville berøve Mennesket, ved altid at henvise ham til hans egen Læst. Og her vil heller intet Forbud hjælpe, han vil alligevel dømme og handle, og altsaa dømme og handle urigtigt, naar han ikke har lært andet end at passe sine egne Forretninger; og denne Ret til at interessere sig for og tage Deel i mangehaande andre Ting, end dem der høre til hans Stands og Bestillings paalagte Opgaver, vil Mennesket heller aldrig lade sig afstrætte, men meget mere føle som en Pligt, og derved tillige fordre som Rettinghed en Opdragelse der sætter ham istand dertil, der gjør hans indre Væsens Værdighed og Kraftighed uafhængige af hans ydre Raar, saa at den ikke blot giver ham de eensidige Fortrin som han maa have for at være Præst eller Bonde, Konge eller Krigsmand, men bringer ham Idealet af et fuldkomment (∴ fuldstændigt) Menneske saa nær som muligt. — Man har opkastet det Spørgsmaal, om Opdragelsen skal sørge for Menneskets Fuldkommenhed eller for hans Brugbarhed; men man vilde ej have disputeret saa haardt derom, naar man altid havde indseet og holdt fast derved, at jo nærmere Mennesket kommer hiin Fuldkommenhed, desto brugbarere vil han altid være, paa hvilkensomhelst Plads i Livet han saa maa komme, og at en Opdragelse der gjør Mennesket virkelig fuldkommen, derved lige meget danner ham for Idealet og for Livet, lærer ham at give hvert af dem dets Ret og dog ikke forvegle deres Krav. Og saaledes troe vi da, med fuld Sikkerhed at kunne udsige Resultatet af disse Overvejelser, at Arbejdets Deling ikke maa hindre alle Kræfters Forhøjelse, ∴ at idet Underviisningen paa den ene Side skal sørge for, at enhver til Fuldkommenhed lærer sit eget Fag, saa maa dog paa den anden Side den almindelige Dannelse, Dannelsens Universalitet, være det første og fornemste, som den der i og for sig selv er den vigtigste, og desuden omsider atter vilde føre til hiin, om den end var forfomt i den Enkeltes Opdragelse, imedens det modsatte ingenslunde vilde være Tilfældet.

Imidlertid, disse Udtryk almindelig, universel — eller, om man heller vil, total — have deres Eftetydighed. Hvilket af dem man end vælger, saa udtrykkes derved noget Altomfattende, men uden at det afgjøres, om derved lige meget menes alle Personer som kunne lære, og alle Ting som kunne læres; om altsaa den almindelige Opdragelse, hvis Uundværlighed alle erkjænde, skal forstaaes lige strengt i begge disse Retninger, den subjective og den objective. Wi

tale da først om den subjective Almindelighed, o: spørge om alle skal have een og samme almindelige Dannelse.

Vi have nyligt seet, at det almindeligt dannende Opdragelsessystem bestemt protesterer imod Stænder og Laag, og at det gjerne vilde sætte ethvert Menneske istand til at bevæge sig saa frit i Livet, som om disse Mellemhegn slet ikke eksisterede i det menneskelige Samfund. Herved er imidlertid strax at bemærke, først, at den forskjellige Grad af Kundskab, Oplysning, Cultur o. s. v. ingenlunde er eller kan være det eneste Skjel imellem Stænderne, men at Fødsel, Formue, Naturantæg, Indtryk af Livets allerførste Omgivelser o. s. v. bestandigt sætte Grændser for den ideale Frihed i denne Henseende, som ingen menneskelig Magt kan omstyrte med eet Slag, om end Liden og dens Datter, Civilisationen, efterhaanden haabes at ville mere og mere udjævne dem. Dernæst, at ihvor stor Friheden til Valg end kan tænkes, saa vil den dog kun være Frihed til et Valg og altsaa tillige Forpligtelse til et Valg; hvortil endvidere kommer den naturlige Trang som enhver i sin Tid føler, til at vælge en bestemt Virkekreds, en fast Sætsel, — en Drift der lige saa vist indfinder sig tidligt eller silde hos ethvert regelmæssigt organiseret Menneske, som den omtalte til at være Alt. Enhver skalde og vil være Alt potentia, Eet actu. *) I det at det Opdragelsessystem som vi bekjende os til, vel vil nedbryde Menneskenes Fængsler, vil det derimod altid respectere deres Boliger og øvrige huuslige Indretninger, og endog saa gjerne, hvor det behøves, hjælpe dem til at forskaffe sig disse; og derfor maa Opdragelsen ikke overile sig, ved at ville paatvinge alle og enhver denne højere almindelige Dannelse i en Grad som han ikke kan bære, ved at ville give enhver Stands Medlemmer en højere Uddannelse som ikke kan bestaae med dens øvrige illiberale, inhumane og desværre ofte reentud brutale Vilkaar; et Misforhold som rigtigt nok skal hæves, hæves just ved den almindelige Dannelses Fremskridt, men ikke ved uforstandige Spring, uden at have fast Bund til Anløb og Fodestæfte. Derfor maa der, saaledes som Sagerne nu staae, existere Gradationer af Opdragelse og Underviisning, ogsaa i Henseende til dette dens væsentligste Element, den almindelige (o: ikke eensidigt afrettende) Dannelse. Imidlertid er det ikke os som det paaligger at forkynde denne Lære, som Modstanderne i Tide og Utide prædike fra Tagene; meget mere maae vi gjentagende forklare og erklære, at vi kun indrømme den et Interim, som det er vort fulde Alvor engang at bringe til Ende;

*) "Un philosophe regarde ce qu'on appelle un état dans le monde, comme les Tartares regardent les villes, c'est-à-dire comme un prison. — L'homme sans état est le seul homme libre" — (Chamfort). Dette er da den uerfarne Ungdoms Philosophie; men heel anderledes, langt mere kleinmodig og dræbende for Anden er den der kommer senere, naar Mennesket forsværger sin Idée, og trostigt forsiktrer sig en Plads i Lykkens Hospital (see Evalds "Lykkens Tempel"), o: nøjes med et Stykke, et lidet Stykke, ligegodt hvilket, kun et fast.

at vi ogsaa nu kun ville afstræde en ringe Deel af det stridige Territorium, hvilket Forligs Grændsesserne det iøvrigt ligger udenfor denne Afhandlings Formaal at beramme; og at det endeligen ogsaa kun er den haarde Nødvendighed der faaer os til denne Fredsslutning, som vi forbeholde os at bryde, saasnart det er Tid dertil. Men at det endnu ikke er denne besjellige Tid, indrømme vi fuldkomment, ogsaa fordi vi indsee, at de reelle og intellectuelle Midler til en saadan almindelig Opdragelse mangle, saa at vi maae glæde os ved at de findes og bruges hist og her, og søge deraf at vinde den Fordeel som tilbydes.

I det vi saaledes saa vidt muligt forsone os med denne Partialitet, under den Betingelse, at den Frihed som ikke kan gives i enhver Underviisning, dog indrømmes i Valget imellem dem, — hvorved den højere Cultur saaledes bliver en fri Industrie, som enhver kan drive der har Lyst, Evner og de udsortes Betingelser dertil, — maae vi dog alvorligt forvare os imod den Synsmaade der betragter den som en blot Industrie, s: som en for den der benytter den, fordeelig Kraftanvendelse *). Tværtimod skal det, at visse Individuer faae en højere Dannelse, være ligesaa meget til Fordeel for det Almene og for den almene Dannelse, som for dem selv og for deres egen Dannelse. Kun saaledes kan hiin Ulighed taales, og at det er saaledes, haabe vi skal indlyse af følgende Betænkning over det Spørgsmaal, hvor mange væsentligt forskjellige Opdragelser der da gives.

Vi ville tage det kort. Der gives 2 Slags Opdragelse, den som meddeles alene for at give enhver en saa god almindelig Dannelse som muligt, og den som gives af andre Grunde; og disse andre Grunde ere da ifkun den Nødvendighed hvori Staten befinder sig, at den maa have duelige Mænd til sine Forretninger, til at udgjøre dens hele active Side. De Lider ere forbi, da man troede at Staten var bedst tjent med blinde Medstaber **), og at det kunde være nok, naar de højeste Styрere vidste, hvad de gjorde og hvorfor de gjorde det. Nu veed enhver, at til at udføre nogen Forretning vel, hører Mere end haandværksmæssig Afrettelse, at Statens Arbejde ikke kan drives i Mørke, og at der ikke kan skaffes Lys i dens hele uhyre Værksted, uden først at tænde det i alle Medarbejdernes Hjørner. Derfor, saa vist som Staten maa ville vedblive at eksistere, saa vist maa den sørge for, at den Intelligentes der betinger dens eget Liv, aldrig uddøer;

*) En Synsmaade der især har vundet Bifald hos det saakaldte liberale Partie; see f. Ex. en i flere Henseender mærkvaerdig Afhandling i Revue Encyclopédique. Decemb. 1829, af den berømte Ch. Comte.

***) "Nam qui coecam obedientiam fortius obligare contenderint, quam officium oculatum, una opera asserunt, coecum manu ductum certius incedere, quam qui luce & oculis utitur" (Baco, augm. scientiar.)

og derfor bestaae ogsaa allevegne Læreanstalter paa Statens Bekostning og under dens Varetagt, offentlige Skoler fremfor andre, fordi de ere til for og underholdes af det Hele, medens de andre tilhøre Individuer eller Communerne. Men idet disse offentlige Skolers nærmeste Formaal er at skaffe Staten dueelige Embedsmænd, ere de med det samme højere Skoler, det er, Skoler hvori den højere almindeligere Dannelse ubetinget fordres givet, (thi jo almindeligere Dannelse den Enkelte besidder, desto dygtigere er han til hvadsomhelst, og desto værdigere til de for det Hele vigtigere Stillinger), og for de højere Stænder, det er, de Stænder hvis Medlemmer icke leve for deres egen Skyld, hvis Dannelse derfor heller ikke blot er beregnet paa at hjælpe dem selv til et lykkeligt Liv og et ustraffeligt Leved, men paa at gjøre dem ved et højmodigt, alle egentjærlige Hensyn bortkastende Sind og ved Indsigter og Kundskaber værdige og dygtige til at betroes de højeste (o: de vigtigste og vanskeligste) Arbejder. Jo mere Egoismen tilstaaes Naaderum i en Klases Liv og Færd, desto lavere, jo mere Selvfornægtelse og Virksomhed for andre, desto højere er Standen; og der er ingen anden gyldig Maalestof. — Men ogsaa lærde kaldes disse Skoler og det med Rette. Ikke som om deres Bestemmelse alene var at danne lærde i strængeste Forstand (o: saadanne Mænd som anvende deres Liv paa at uddyrke og udbrede Videnskaberne), endstjønt det dog ogsaa hører med til Statens Plan, at saadanne deri skulle dannes, for siden at gavne ved deres Kundskaber, det være saa directe i Statens Tjeneste eller paa egen Haand; ikke heller fordi alle de der nyde denne Opdragelse, skulle være lærde hver i sit Fag, da der altid endnu er et stort Mellemrum imellem den dueelige Mand der besidder lærd Dannelse og desuden den tilbørlige Indsigt i sit eget Arbejdsfag, og saa den der har gjort dettes lærde Side til sit egentlige Fag; — men fordi alle de der opdrages der, opdrages som om de skulle være saadanne lærde, altsaa modtage saamegen forberedende Dannelse som behøves for med Tryghed at vove sig paa en speciel lærd Bane, o: den højeste mulige, fordi denne tillige er Minimum af Forberedelse til at forestaae noget andet vigtigt Hverv saaledes som Staten maa forlange det.

Som de 2 Hovedarter af Opdragelse og Underviisning, imod hvis Differentis alle andre Gradationer og Modificationer ikke her kunne videre komme i Betragtning, finde vi da saaledes den lærde og den borgerlige (ulærde, Almue-) Opdragelse, — Opdragelse til Mennesker hvis Liv og Kraft er offentlig Ejendom, og til Mennesker der leve og arbejde for sig selv. Hvad vi nu have at sige for at forsvare denne Udskillelse, være følgende. For det første dens Nødvendighed. Staten har ikke Naad til at give alle den højeste Dannelse, men den maa sørge for sig selv ved at skaffe sine egne Mænd, Statsmændene sens. lat., den Dannelse de som saadanne behøve, og ved hvilken de siden leve og virke til alles Gavn, enten dette nu skeer som lærde i nøjagtigere Mening, i eller uden offentlig Ansættelse, eller som Embedsmænd i de forskjellige Grene af Statsbestyrelsen.

Dernæst er det ved ingen Statsindretning nogen formeent, hverken efter at have erholdt den lærde Dannelse i dens hele Fuldstændighed, at forlade denne Bane, hvis man finder dens Forpligtelser for svære, og vælge sig en anden; ej heller at mælde sig til at optages i saadanne lærde Dannelseanstalter, endskjønt man fra først af har det Forsæt at ville blive Haandværker, Bønde, Handelsmand o. s. v.; og i begge Tilfælde vil man just ved at have gennemgaaet den lærde Dannelse, hvor den ellers er som den bør være, have faaet den bedste Forberedelse, og med den største Frihed kunne vælge imellem alle andre Stænder, til enhver af hvilke det nu maa falde let at qualificere sig. — "At rigtig Opdragelse giver Dygtighed til Alt; men den største Bequemhed til et enkelt Sag er en Præmie *), som dog hvo som vil, kan opgive og gaae til et andet." At være almindelige Dannelseanstalter, passende ligemeget for alle Stænder, er saaledes vel ikke et constitutivt men i høj Grad et consequitivt Kjendemerke paa gode lærde Skoler; — og vi maae da med lige megen Høje rose disse for den almindelige Dannelse som de saaledes ved deres Hospitanter og Desertorer have udbredt i andre Klasser, som ogsaa virkelig sande med Gejer i det anførte Skrift, Pag. 43, at de lærde Skoler, saa strængt som de ved første Nækkast synes beregnede paa at affondre de højere fra de lavere Stænder, dog just ved denne deres almindeligt dannende Character have midt i Feudalsvæsenets Eftervirkninger skabt og fremhævet et republicanisk Element af Lighed og Broderkab imellem de forskjelligste Stænders Medlemmer.

Det er, for det tredie, allerede bemærket, at saa onffeligt som det var, om den fuldstændige almindelige Dannelse kunde være almindelig for alle, saa umuligt har det hidtil været, og er vel saa endnu. Nu er det da et Spørgsmaal, om det var bedre for det Hele — abstraheret fra Statens eget Forbrug af højere Intelligents, hvorom tilforn — at anvende de tilstedeværende Kræfter og Midler ligeligt paa alle, saa at der hele Landet over for alle Klassers Børn kun gaves eet Slags Opdragelse, eet Slags Skoler, saa nedstemte i Fordringer og Resourcer som de derved vilde blive, kun eens for alle; altsaa aldeles at nedlægge den lærde Stand. — For mange er det indlysende, at ved en saadan agrarisk Lov vilde den aandelige Formue som man saaledes vilde uddele til alle, derved aldeles gaae spildt, saa at ingen fik den ham tiltænkte Andeel. En lavere Grad af Dannelse kan endnu være noget og vedligeholde sig som det den er, naar den i sin Nærhed har en højere at tage til Monster og til Stotteskab; men uden en saadan vil den efterhaanden ligesom fordunste. Den højere Dannelse er ikke et saadant Træe der kvæler de andre ved sin Rod, men tværtimod giver den dem Lære og Skygge til omfider at voxe op til lige

*) E. G. Geijer, Några anmärkingar om uppfostran och undervisning. 1829. Pag. 49. 50. — et lige saa genialt og skarpsindigt, som i Hovedsager nærværende Forfatters Mening lige modsat alle Skrift.

Højde. Hvad der derfor nu kan skee for almindelig Dannelse, skeer bedst — ikke ved aldeles at opgive alle andre Stænders Dannelse og accumulere alt til den lærde Dannelses Fremme, for saaledes indirecte at fremme Almueenkulturen, — en Synsmaade der vel i Theorien er forskjellig, men hvis Praxis falder sammen med den meest aristokratiske Foragt for Almuen og Had imod dens Dannelse, — men ved at iagttage det rette Forhold imellem hvad der gjøres for begge, og da heller ikke lade den lærde Opdragelse mangle sin fulde Pleje og Beskyttelse; og saa forlade sig paa at den Culmination af sand Cultur som denne frembringer, vil ikke være unyttig for den hele Nations almindelige Dannelse, men at disse aandelige Rigdomme, opdyngede i Enkeltes Eje, langt viskere og snarere, end man har antaget det om de pecuniære, ville udbrede sig i Mængden, og uden selv at formindkes, nære og efterhaanden berige denne. Vel er Skilsmisken imellem Lærde og Ulærde ikkun en Overgangstilstand; der har været Tid da den ej eksisterede, og i Tidens Fylde skal ogsaa den højeste Cultur være den almindeligste; og da vil man vel med Forundring betragte de Smaaheder som før gjorde Grændsemaalet; — men der er langt frem indtil did, — og indtil da maa der være lærde Skoler, Lærdom, og Lærde, det er, Mænd som skulle gaae foran med Lyset og som de andre skulle følge.

Naar vi saaledes her blive staaende ved dette, at den almindelige Dannelse vel skal være almindelig, men at der dog er Forskjel paa den lærde og paa den borgerlige almindelige Dannelse, saa opkommer naturligviis det Spørgsmaal, af hvad Art da denne Forskjel er, om den er specifik eller graduel, det er, om den bestaaer i at lære visse udelukkende lærde Videnskaber eller ikke lære dem, eller i at lære det som læres paa en lærd eller ikke lærd Maade, altsaa til større eller mindre Fuldkommenhed; og i sidste Tilfælde, om denne Fuldkommenhed da er qualitativ eller quantitativ, — hvilket da ikke kan vilse sige, om den bestaaer i at lære det som læres, tilgavns, eller i at lære Meget, (thi alt hvad der læres, skal allevegne læres godt, og kan ikke læres stort bedre), men om den bestaaer i at lære flere Slags Ting, eller i at lære de Slags Ting som læres, i større Fuldstændighed —, paa hvilke Spørgsmaal vi endnu intet videre kunne svare, end at Forskjellen paa den lærde og den borgerlige almindelige Underviisning maa bestaae i at drive det videre i det der characteriserer Underviisningen som almindeligt dannende; og det kommer altsaa an paa, hvad det er der constituerer Dannelsens objective Almindelighed.

Den subjectivt almindelige Dannelse, det er, den af hvilken enhver skal have saa meget som han kan, skal være objectivt almindelig, det er, skal indeholde nok for alle, omfatte alles Behov. Dette Maal kan tænkes opnaeligt paa to Maader, enten ved at samle i een Sum alle partielle Dygtigheder, alle de forskjellige Belærtheder (s. v. v.) af hvilke enhver gjør den der besidder den, duelig i dette Fag, da jo hvad somhelst nogen kom i Tilfælde at skulle bruge, saa maatte være at finde i denne hele Masse; — eller ogsaa ved slet ikke at indlade sig paa det som

hvert Fag, hver særskilt borgerlig eller lærd Profession har for sig selv, hvor nødvendigt det end for samme maatte være, men derimod at samle det som de alle have tilfældes, det som hører til Duelighed hvori det end skal være, og altsaa at bringe det til en Uddannelse der er saa nær som muligt ved Habilitet i enhver somhelst Retning, i det den vel til enhver mangler noget vist Specielt, men just ved at mangle ligemeget imod alle Sider, imod enhver af disse kun mangler et Minimum, som til hvilken Tid man vil, let lader sig tilføje. — Den første af disse Underviisnings-theorier kunde man vel, i Mod sætning til den ovenfor beskrevne monotekniske eller laugsmaessige, kalde den polytekniske *) eller tusindkunstneriske, da den skulde gaae ud paa at lære ethvert Menneske, eller i alle Fald de udvalgte som have Leilighed dertil, alle mulige Ting, som ellers Enkelte forstaae stykkeviis, saa at en saaledes Oplært altid paa staaende Fod skulde kunne udøve alle mulige Professioner sens. lat., ene repræsentere alle Faculteter, være belabet paa alle mødende Tilfælde, være Alt for Alle og sig selv nok. — Dette vilde nu være meget smukt og godt, isald det blot var muligt; — men de menneskelige Syssler, højere og lavere, materielle og intellectuelle, ere altfor mange Slags og medføre hver af dem en altfor uendelig Detail, til at noget eneste Menneske kan være istand til at omfatte dem alle, endfige at en derhen sigtende Opdragelse skulde kunne passe for Pluraliteten. Alle Forsøg i denne Retning have ogsaa havt et, fast latterligt, smaaligt Udseende i Sammenligning med den uhyre Plan, da man deels har maattet lade sig nøje med et Par heterogene Fag, som man med maadeligt Udfald har søgt at sammenknytte f. Ex. villet gjøre Præsterne tillige til Læger, Landsbyskolelærerne til Kunstgartnere; deels, hvor man har villet introducere denne Lædents i den egentlige Børneopdragelse, har maattet gribe til ret puerile Bagateller f. Ex. at dreje Knapformer, gjøre Papæsker o. s. v. Herved kunne vi, hvilket vi, endnu inden vi gaae videre, ikke tør lade ubemærket, ikke ville nægte, at jo en dygtig Mand kan forstaae flere Fag der ellers hvert fordre sin Mand, og at der paa denne Maade kan eksistere en fornøftig Dilettantisme; ikke heller, at det kan være i flere Henseender nyttigt, at Ungdommen paa en naturlig og frivillig Maade øver sine Kræfter i adskillige Allotria, naar dette kun ikke skeer til Osfentation og paa vigtigere Tings Bekostning; men hvad vi modsætte os, er kun, at dette er den sande Vej til Duelighed, og at det isærdeleshed er dette som det kommer an paa at drive saa vidt som muligt, hvor man stræber efter den højeste mulige Dannelse. — Tværtimod, hvor man gaaer ud paa denne, (og paa den gaaer man strængt taget ud ved al Opdragelse, da man ved "muligt" jo altid maa forstaae "muligt i dette Tilfælde under de givne Forhold"), nødes man — og dette maa gjælde for Hovedsætningen, saavidt som vi hidtil

*) Da man ikke kan vide, af hvem og hvorledes noget læses, bemærkes udtrykkeligt, at Taler her slet ikke er om den nyligt oprettede polytekniske Skole.

ere komne — til at vende sig den anden Vej, at gaae ud paa det Fælleds, Centrale, Radicale i al Duellighed og Udmærkethed; og dette er da det Opdragelsessystem som man, i Modsetning til det uendelige Materiale hvormed det polytechniske vil forsyne, har kaldet den formale*) Dannelses Opdragelsessystem, som har alle de nyeste Pædagogers Stemme for sig, og hvortil ogsaa vi maae bekjænde os, kun at det nu forestaaer os, nøjere at udvikle, hvorledes vi ville have det forstaaet.

Foreløbigen bemærkes, at ligesom vi nyligt indrømmede det polytechniske System alt hvad billigt var, saaledes kan det ej være vor Hensigt, at strides med den monotekniske Opdragelses Forfægtere om tvende Puncter. Først, at for ethvert Individuum skal den formative Opdragelse engang høre op, og efterhaanden gaae over til den instructive Underviisning som han til sin Bestemmelse behøver, og som da skal være saa reen, positiv og practisk som muligt; thi vel skal Jorden pløjes førend der saaes, men daarligt vilde det være af en Bonde, evigt at pløje uden nogenfinde at saae, eller at vedblive at pløje i den tilstaaede Ager. Imidlertid, ved den egentligt habiliterende Underviisning, til Embedsexaminer af alle Arter, udsættes Docenten for den Fristelse, noget for let at berolige sig over Vanskeligheden i at vælge det rette Lærestof, ved den Betragtning, at om det der foredrages og fordres igjen, end ikke just er det som Docenten behøver, om det f. Ex. er et ham egentligt uvedkommende Aggregat af Lærdom, eller maa skee noget ganske andet end den Videnskab under hvis Navn det gives**), saa er det dog noget som de unge Mennesker til deres formale Dannelse kunne have godt af at høre og lære. — Man

*) Formal passer kun hvor Dannelse staaer i den passive Mening; om den active Dannen tør man vel bruge formativ, (ad modum: nisus formativus etc.)

***) Enhver saadan Substitution — enten den saa bestod i at give Kundskaber om andre Gjenstande end de forlangte, eller frie Phantasier over Videnskabens erkjendte Stof, — vilde vistnok ogsaa i den paa formal Dannelse beregnede Underviisning være en Fejl, kun ikke ganske af de samme Grunde. Til samme Klasse maa det ogsaa henføres, naar en Docent foredrager og fordrer sit eget private System, sine egne augmenta scientiarum, istedetfor Videnskabens notoriske Status, det være sig nu i den egentlige Skole eller i hvilke somhelst Forelæsninger som Tilhørerne skal høre og lære; medens saadant, naar det forefsten har virkelig Grund og Værd, er paa sit Sted i Forelæsninger for competente Frivillige. — Imidlertid ved ingen bedre end Forfatteren, at der gives Discipliner hvori det almindeligt Autoriserede er heel vanskeligt at overkomme, og enhver maa hjælpe sig selv; men just derfor er det et meget stort Spørgsmaal, om saadanne, ved hvis Meddelelse det er uundgaaeligt i en vis Grad at gjøre Vold paa Ungdommens Sind, burde gjøres til obligate Studier. Forresten er det vel sandt, at i Tyskland begynde paatænkte Reformationer i Videnskaberne som oftest der hvor de i alle Fald egentligt burde ende, paa Cathedralerne; men der har man ogsaa, eller har i det mindste havt, frie Curser og uafhængige Examinationscommissioner, og kunde saaledes med mindre Fare hellere ville "novari quam senescere omnia."

betænkte da ikke, at nu er det ikke dette som det er om at gjøre. Den Unge der med *Ure* har gennemgaaet den ham anviste præparative Skole, kan man ikke med Billighed længere opholde fra hans endelige Formaal, som det er naturligt at han iler efter at naae; og ved at oversee dette, vilde man kun sætte mangan ung Mand med god Villie og Eone i en hemmelig Oprørs- tilstand imod hans Lærere, og i Forbittrelse over de Indretninger der saaledes stode hans lovlige Stræben i vejen; — og det vilde være en Erfarings sag, hvor mange dette havde bragt paa Afveje, maaskee til Fortvivelse, især naar Studenten, som vel kunde være Tilfældet, manglede Capacitet eller ogsaa Børnerthed nok til mechanic og fragmentarisk Udenadslæsning, men maatte eller vilde lære, hvad han maaskee kun behøvede at lade som om han havde lært. Havde han derimod ikke den tilbørlige Forkundskab, saa var det dog ikke nu Tiden til at give ham den paa denne Maade; det Forsømt var engang forsømt, og maatte saa enten undværes eller oprettes ved frivillig Flid, om det saa endog skulde opsættes til bedre Stunder. Ogsaa han vilde, ved at have overstaaet de mindre Examiner, om endog taliter qualiter, dog besidde fuldkommen juridisk Ret til at erholde den absolutoriske Underviisning. Alting har sin Tid, og Forholdet imellem det formative og det instructive Studium er netop omvendt i Underviisningens tvende Stadier, det præparative og det qualificative. Vi maae og tør derfor vel sige, at en Organisation af det officielle Examensvæsen ved hvilken Examinatorer og Censorer ere forskjellige Personer fra Docenterne, vilde have dette for sig, at beskytte saavel imod mulige Misgreb som imod uretfærdig og skadelig Mistro.

Det andet Stykke hvori hiint System har Ret, er at der ogsaa kan gives Tilfælde hvoe den der skal opdrages til et vist Kald f. Ex. til Søemand, netop maa opdrages dertil, og altsaa ikke kan undvære en tidlig og bestandig vedligeholdt directe Forberedelse; kun at hvad der saaledes af Præcaution gjøres for det bestemte Formaal, bestandigt erindres at ligge udenfor og ligesom aflukket fra den egentlige Opdragelse. (Hertil hører ogsaa, at det ikke bør formenes den for sit fastsatte Formaal ibrige Discipel i sine fritimer at syssle med sit Valgstudium, hvilket for mangan kan være en Samvittigheds sag, hvori det var ubarmhertigt at forstyrre og flogest at hjælpe og vejlede ham.) — Begge disse Puncter maae, hvad Tingen selv angaaer, ansees for afgjorte nok, og der kan kun være Dissens om deres Anvendelse paa givne Tilfælde. Her abstrahere vi nu fra disse tilstaaede Undtagelser, og handle kun om den Deel af Ungdomsdannelsen der efter disse Fradrag er tilbage, og som dog altid vil være den betydeligste og vigtigste, saavel med Hensyn til den dertil anviste Tid og Kraft som til de opnaaede eller forventede Virkninger.

I det vi nu vende tilbage til Formalisternes Lejr, finde vi ogsaa her Strid og Tvist, saa at Listen paa det hvorom man er enig, snart er sluttet. Dertil høre imidlertid de allerførste Elementarkundskaber — læse, skrive og practisk Regning — hvilke ikkun de meest resolverede

Obscuranter nægte Plads imellem de aldeles almindelige Læregjenstande, medens de forresten af alle admitteres som nødvendige Redskaber til videre Belærelse og til Livets mangfoldige Forretninger, skjønt dette sidste Motiv, næjere beseet, mere passer til det polytechniske end til det formative Systems Grundsætninger; men ved en saa nødvendig Concesssion er det utidigt at stride om Principerne. Fremdeles kan man vel i vore Læder holde de saavel imod Gymnastiken som imod de til almindelig Udøvelse skikkede skjøne Kunster *) (Musik og Tegning) tilforn hos mange strengere Pædagoger herskende Fordomme for saa lykkeligt overvundne, at vi her maae bede vel bemærket, at vi ikke anprise Gymnastiken for at fremme Dueller eller store Udsæncsioner; ikke raade den Unge at lære Musik, for ifald det gaaer ham ilde, at kunne, efter Polytechnikernes Providents, nære sig ved Musikunderviisning, eller ifald det gaaer ham vel, at kunne gjøre sig behagelig og nødvendig paa elegantere Steder og derved hjælpe sig videre frem i Verden; hvilket ikke skal være uden Exempel, men som ej vedkommer os her. Heller ikke kunne vi her anføre Gymnastikens og Tegnekunstens mangfoldige og nyttige Anvendelse, skjønt samme ikke nægtes; men fra den formale Side kommer dette ikke i Betragtning. Gymnastikens Indskydelse til at give Tænkemaaden Mandighed, og Tegningens og Musikens til at give den Mennekelighed, er deels ikke aldeles uden Indsigelser, skjønt som vi troe med Uret, deels Sideargumenter, som alt hvad der vedkommer Underviisningens moralske Virksomhed, hvorom siden. Men hvad alle disse Dvælses have tilfælleds og som gjør dem antagelige paa den strengt formative Standpunkt, er dette, at de vække og uddanne Evner, der ellers vilde slumre, i det Gymnastiken saa at sige giver Menneket dobbelte Hænder og Fødder, Tegnekunsten giver ham en ny Sands for Figur og Farvers Forhold, Musikken for Rhythmus, Harmonie og Melodie; hvilket i den Grad er Hovedsagen, at man maatte ansee det for nok, om nogen kunde lære at høre Musik og at see Malerier, uden at han behøvede at kunne frembringe en Tone eller tegne en Streg. Alle disse Kunstes pædagogiske Værd sættes her saaledes deri, at de forstærke Menneket's Organer, og derved unægteligt forsøge hans absolute Dygtighed med allestedes anvendelige Kræfter, der ikke andenstedes fra ere at erholde; og dette have de da ogsaa tilfælleds med de omtalte Elementarkundskaber, og staae derfor passende sammen med disse. Og vi have her omtalt og ikke siltiende forbigaaet dem

*) Declamation nævnes ikke med her, deels fordi den har saa lidet Lærestof at den vanskeligt kan betragtes som en almindeligt dannende Kunst, deels fordi den behandlet som Kunst har noget uovervindeligt Histronisk og Profanerende. Den bedste Declamation er slet ingen at bruge. (Hvis nogen læser veed, at Forfatteren engang i sin Ungdom har skrevet Grundtræk til en Declamationslære, da tjener til Underretning, at han ikke skrev hiin Piece, for at udbrede Declamationsøvelser, men alene for, ifølge Ungdommens sædvanlige Lyft til at reformere i de smaae Ting som den kan omfatte, at forsøge at bringe denne Sag i et virkeligt System.)

som Ting der forstode sig selv, fordi det Afgjørende heri er let at see og ved andre Lejligheder kan tjene til Orientering.

Thi fast om alle andre Ting som det er muligt at gjøre til Underviisningsgjenstande, er der ført eller føres Strid, om de høre til den almindelige Dannelse eller ikke; — og imedens "et dannet Menneske" er en Titel som al Verden prætenderer, veed man ofte ikke ret at sige, hvad der hører dertil, videre end at have lært de Ting som alle have Gavn af at lære, og som ingen uden Skade kan undvære; men hvilke disse Ting ere, svæver ofte i en Taage, som maatte ønskes adspredt, at man klart kunde see, hvad Dannelse egentligt er, og hvorledes den erhverves.

Vi have ofte nok nævnet almindelig Dannelse; men tage vi det ret nøje, saa behøvedes dette Tillægsord ikke, da det ikke indfører noget nyt Species af Dannelse, men i alle Fald kun tydeligere betegner al Dannelses Character af almindelig Anvendelighed og Nødvendighed, modsat enhver professional Instruction. — Imidlertid er dette ikke Dannelsens eneste, heller ikke dens constitutive Kjendemerke, som derimod ligger i dens Modsetning til "Natures Gaver", da Dannelse netop kun er det som forskaffes ved at danne, o: efter en vis Plan forandre og bestemme de Evner som ere Mennesket medgivne, altsaa altid er et Slags Kunstprodukt; hvorfor man ogsaa vel kan besidde et godt Hoved, uden at besidde Dannelse, og ingen tænker paa at danne nogen til Genialitet, medens derimod disse Naturgaver dog, hvor de findes, altid som et danneligere Stof gjøre en langt højere Grad af Dannelse opnaaelig, end i manglende Fald. — Dernæst er heller intet Stof dannet paa en vis Maade, naar det kun for Diebliffet er bragt i en forbigaaende Skikkelse; den spændte Bues Dannelse er endnu ikke frum, et ved Lidenskab eller Krampe fortrukket Ansigt er endnu ikke misdannet o. s. v. Saaledes maa det der skal kaldes Dannelse, allevegne være noget i en vis Grad Habituel, være blevet, som man siger, til en anden Natur, være sikret, ikke alene imod Bold udenfra og imod indre Oplosning, men ogsaa imod Individuets egen Vilkaarlighed. Den Dannelse En har faaet, kan intet, ikke engang han selv, berøbe ham. Goethe sætter i *Wilh. Meister For skjellen* paa Adelen og Borgerstanden deri, at Adelsmanden skal være, medens den Borgerlige maa have. I *Andernes Verden* gives der nu ogsaa en Adelsmand, der bestaaer i at være det som man skal, og ikke blot have (Sæder, Kundskaber, Talenter), og denne aandelige Adelsstand, er netop hvad man kalder de dannede Klasser, o: de Mennesker hos hvem de Egenheder der allevegne give Forrang, ere faste og uforgjængelige, ikke interimistiske og precære; ere integrerende Kræfter og ikke blot ydre Tillæg.

Dannelse er saaledes et Complex af 3 Characterer: Almindelighed (o: Almeennyttighed i højere Mening), Tilvundenhed og Stabilitet. Naar vi nu efter denne Analyse gennemsee de forskellige Retninger hvori menneskelig Fuldkommenhed kan vise sig, og henvende os først til den egentligt moralske Side, da finde vi strax Grunden, hvorfor Dyd og Moralitet s. str. ikke

regnes med til Dannelse, deri, at disse stedse vedblive at være afhængige af Mennesket selv; — (i det Øjeblik jeg ikke længere vil være retfærdig eller oprigtig, er det ogsaa forbi med disse Dyrer); og derfor forhverves moralsk Fuldkommenhed heller ikke ved Dannelsen men ved Opdragelsen *). Imidlertid hedder det dog medrette: *Didicisse fideliter artes, emollit mores, nec sinit esse feros*, o: en god videnskabelig Dannelse formilder og tæmmer Gemytterne, modarbejder det Raade og Wilde, gjør Menneskene omgængelige og beskedne; og denne Bestanddeel af den moralske Udvikling, Sædeliggjørelsen, Civilisationen, Humanisationen (o: Menneskets Forvandling til et Væsen der ikke kan være ustyrligt og utaaleligt for andre, — uden at dog med det samme nogen Dyd og indre Værd er givet —) hører derfor med under Dannelsen, hvorfor ogsaa de Videnskaber som man tiltroer meest Kraft dertil, fremfor andre ere kaldte *humaniora*.

Gaae vi fremdeles over til Menneskelivets intellektuelle Side, da hører den potentielle Intelligens (o: den som bestaaer i Erkjendelsesevnernes Kraft og Omfang) i det hele taget mere til Dannelsen end den actuelle (o: som bestaaer i Besiddelsen af visse Erkjendelser), saavel med Hensyn til Almeenanvendeligheden som til den uopløselige Identification. Imidlertid staae ikke alle Sjælekræfter i lige stor Relation til Dannelsen. Højest blandt alle sætte vi det spontane bevægende Element, Sjælekræftens Grundfuldkommenhed, dens Vivacitet og Virtualitet i at gribe og behandle det forekommende, hvortil fremdeles hører hvad vi kalde Dømmekraft, *Judicium*, Taft for det Nigtige o. s. v. Men den ene Hælfte af dette er noget aldeles geniale og medgivet, og hvad der paa den anden Side som forhvervet hører under Dannelsen, er, eller afhænger af, fornærmeligen det som vi kalde Reflexionsævne o: Øvelse og Færdighed i at gjøre sine Forestillinger til Gjenstand for nye Forestillinger, anstille Betragtninger, (hvilken Reflexions- eller Betragtningsevne vistnok træder til og udgjør et mægtigt Moment i alle højere Sjælesyttringer), og denne er det derfor vel man nærmest forstaaer, naar man taler om *Landtdannelse kat. exoch.*, modsat alle Arter af Kundskab og Lærenemhed. — Paa den receptive (o: Erkjendelser opfattende) Side derimod høre itkun saadanne særegne Opfattelsesevner der ikke uden ved udtrykkelig paa visse Gjenstande henvendt Opmærksomhed og anvendt Slid komme til Virkelighed (f. Ex. de omtalte musikalske og andre æsthetiske Sandser, Modtagelighed for Bektalenhed og Poesie m. m.), med til Dannelsen, imedens de sig selv fremhævende Sandser, Fattsevne og Husommelse, alt hvad der med eet Ord kaldes *Memorie*, ikke hører herhen, da det er eller betragtes som oprindelige Naturgaver.

*) At Dyden tilsidt bestaaer i den gode Villies Uforanderlighed, dog stedse i Kraft af denne gode Villie selv, hører til en anden Sphære af Betragtninger, hvorpaa her ikke, uden at forvirre mere end oplysse, kunde tages Hensyn.

Men skønt saaledes det Potentielle er et Hovedingrediens i Dannelsen, saa er dog det Actuelle, Erkjændelsens Materiale, heller ikke at overse. Vel kan man besidde mange Kundskaber, endog saa i en vis Betydning være lærd, uden endnu at besidde Dannelse, naar næmlig det humaniserende og det potentielle Element mangle; men det vilde dog være overilet derfor at slutte, at Kundskaber og Dannelse slet ikke vedkomme hinanden. Ivertimod gives der Kundskaber som selv ere Potentier, hvis virkelige Besiddelse er en Kraftforhøjelse, og derhen høre allerede hine elementære Forkundskaber ved hvilke alle videre Fremskridt i Kundskab betinges, men dernæst endnu mere mangeflags Hovedsandheder, som enhver behøver for at være orienteret i Verden og see klart i Livets og Videnskabernes Anliggender, uden hvilke derfor sand Dannelse ej lader sig tænke; og disse have ogsaa, ved deres relativt ringe Mæsse og Mængde, ved deres Interesse og ved deres Coalescents med Sjælekræfternes Udvikling, fremfor anden Kundskab Muligheden for sig at tilegnes ganske og blive en fri og sikker Ejendom. Altsaa, i det Videnskabers og Kyndigheders hele Detail ligger udenfor Begrebet om Dannelse, saa høre derimod visse af deres Resultater i høj Grad dertil. Nu lader det sig vistnok ikke forud bestemme, hvilke disse ere, videre end ved at sige, at de tilsammentagne udgjøre omtrent det hvad Vi kalde Oplysning, o: en Sum af prægnante, almeenansendelige, hverken medfødte eller letteligt af sig selv fremkommende Hovederkjændelser.

Efter saaledes, saa godt som det i Korthed var os muligt, at have blift alsidig Anvendelighed, vilkaarlig Frembringelse og sikker Besiddelse som de væsentlige Characterer, — og Sindets Disciplinering, Sjælekræftens Forhøjelse og Erkjændelsens Condensation som de nødvendige Bestanddele i den Dannelse som er det formative Systems Formaal, kunne vi nu foretage den anden Hovedundersøgelse om en saadan Dannelses Mulighed og Midler, og derved nærme os til at indsee, i hvilke Ting Ungdommen i Almindelighed og altsaa de højere Stænders og den studerende Ungdom isærdeleshed skal undervises.

Ved at overflue den hele Mæsse af hver for sig vidtløstige Læregjenstande der her komme i Betragtning, har den Tanke altid paatrængt sig, om ikke — ligesom den formative Opdragelse kan betragtes som en Reduction af den polytechniske, i det man som almindeligt Lærestof, istedetfor den uoverseelige Mængde af particulære Kundskaber, udsøger og gennemgaaer det der er alles Fornødenhed, — man nu indenfor den formative Opdragelses Eneværker kunde gaar samme Gjenvej nok engang, altsaa ved en ny Reduction undgaae Vidtløstigheden af de endnu for Omfattelsen og Hukommelsen altfor byrdefulde Lærestykker der vedblivende forlange Optagelse; om man ikke ved en mere summarisk Fremgangsmaade kunde komme det virkelige Centrale i den menneskelige Dannelse endnu nærmere, aadne dens rette Grundkilder; — og dette, en formativ

Dannelse i Den Potents, har man da ogsaa deels udkastet og udraabt, deels virkelig udført paa forskjellige Maader.

Man har saaledes villet gaae i den Grad summarisk tilværks, at man har foretaget sig at ekstrahere alt objectivt Lærestof, og at give det allerinderste Kraftprincip ganske reent, i det man har udtænkt Fremgangsmaader der skulde øve og danne Forstanden alene, uden at behyrde den med det allerringeste at lære og huske, eller i det hele at indlade sig med noget af alt det der befinder sig i den virkelige (modsat den til pædagogisk Brug skabte og epurerede) Verden. — Herhen stræbte nu saavel Pestalozzi's som adskillige andre Methoder med Forstandsøvelser m. m.; hvorved der nu atter lader sig opstille 2 Hovedhensigter, enten at give en Sikkerhed og Ufejrlighed i Dom, der skal vicariere for al mulig Kundskab, eller at skaffe en Næmhed til at lære, der skal gjøre det let, (siden *) at forhverve enhver Kundskab som kan behøves eller ønskes. Hvad det første af disse Formaal angaaer, da er det en aabenbar Chimære. Ingen Kundskab lader sig erstatte uden ved en anden højere og almindeligere (∴ den omspurgte med indbefattende) Kundskab, og saa vist som det er, at Dannelsens Aand er Hovedsagen, saa har dog enhver Aand sub luna et Legeme, og Dannelsens Legeme er det lærte Kundskabsstof; og vil man have den rene Aand, saa vil det ogsaa her kun blive vildt Spøgerie. Lethed i at opfatte og lære er en god og ønskelig Ting, men kan dog ikke antages at være nok, uden om man saa vilde, som en ny Præparation til den egentlige præparative Dannelse, Tilvejebringelsen af den tabula rasa paa hvilken der saa atter var at spørge, hvad der skulde skrives. Og om begge disse Foretagender gjælder det lige meget, at om en saadan absolut Dannelsesmethode end nogenledes kunde opfylde den formative Opdragelses ene Fordring, at forhøje Erkjændelsens Kræfter, saa staaer den dog aldeles udenfor begge de andre Tendentser (∴ Humaniseringen og Oplysningen), hvori vi nu engang for alle ikke saaledes kunne finde os; og dernæst, at hvad der kan og skal udrettes for at forhøje Sjæleevnerne selv, vistnok allerbedst skeer, just ved at lære det som man, for at naae Dannelsens øvrige Djemeed, alligevel skal og vil lære. Ethvert Studium er en Øvelse baade for Forstanden og for Sufommelsen **), og det virkelig Plastiske maa dog nok langt snarere ligge i at bruge Sjælens

*) Hermed maa ikke forveksles den meget fornuftige og vigtige Fordring, at med det samme Ungdommen lærer det som den lærer, bør den lære at lære hvad det skal være, da altid meget vil staae tilbage; eller som Sibbern siger: "Da det dog ej er muligt, at udruste de Studerende med al den Kundskab og Færdighed, hvoraf de engang i Liden kunde ønske at være i Besiddelse, saa var det bedst, at udruste dem med en øvet og dygtig Evne til selv at forskaffe sig Kundskab og Færdighed." (Phil. Arch. II. 173).

**) og der er, nøje taget, ingen anden Forstands- og Sufommelsesøvelse til, end begges fornuftige Anvendelse paa fornuftige Formaal. Hvad forresten Sufommelsen angaaer, saa er det endda et

Coner, o: sætte dem i deres naturlige Virksomhed paa deres naturlige Objecter, end ved alleslags vilkaarligt udtænkte Lustgreb; saa at saa længe som der gives saa utallige Ting som af andre Grunde skal fattes og huskes, vil det være raadeligere at holde sig til disse, end til hine saakaldte rene Hufommelse; og Forstandsbøvelser. Det er kun Tugthuussfanger hvis Kræfter man øver ved at lade dem slæbe Sandfætte frem og tilbage; frie Menneskers Kræfter derimod styrkes ved nyttige Arbejder.

Vende vi os nu fra denne absolute eller abstracte Dannelsesmethode, til den naturligere (som man vel torde kalde den discursive, for saavidt som den søger at samle ved at gennemløbe en Mangfoldighed), saa træffe vi paa nok en summarisk Proces, der vel vil danne ved at lære noget, og ikke sætter Dannelsen blot i det Potentielle, men som derimod ogsaa, i det den gaaer directe ud paa Humanisering og Oplysning, forbigaaer det vidtløftige Details uendelige Møjsommelighed, og i dettes Sted vil kort og godt give Dannelsen selv i concentreret Extract under Form af Hovedsætninger, Resultater, Maximer, genialste Aphorismer o. s. v., og som saaledes paa en anden Maade søger at give Ungdommen Anden af alle Videnskaber, af Livets Praxis og Erfarenhed selv. Nu er det sandt, at epitomerede paa denne Viis lade mangfoldige Ting sig sammendynge; men det er dog at overveje, om man saaledes virkelig naaer, hvad man vilde eller skulde. For det første gaaer den potentielle Side af Dannelsen aldeles tabt, da det just er Arbejdet med at gennemtrænge og lære der styrker og skjærper Anden; og dernæst ville selv hine Resultater, i hvilke al Viisdom skal ligge, kun være en unyttig Skat, som den der lærer dem ikke kan forstaae eller vurdere, ikke engang huske. Hvad der efterhaanden aabenbarer og bekræfter sig under Stoffets Gjennemgaaelse, gjør et dybt Indtryk, kommer til at udgjøre en integrerende Deel af min Tænkning selv, medens det der blot siges mig, stumpelt huskes som en anden Ubetydelighed, og hverken virker dybt paa min Overbeviisning eller træder i organisk Forbindelse med hvad jeg forresten veed. Landsstyrke naaes ikkun ved Landsarbejde, og derfor kunne vi vel gjøre Sejers Ord l. e. Pag. 16 til vore, at "den Theorie som søger saa gesvindt som muligt at udvikle Grene uden Stamme, er kun en Theorie for Smaabuske." — Imidlertid er det bitterligt nok, og ogsaa paatakt, hvorledes en paa hine encyclopædistiske Principer grundet Brangdannelse i vore Læder havde grebet om sig, i det man paatrængte Ungdommen al højere Indsigts Conclusioner uden deres Præmisses, saa at Sandheder selv, i Udygtiges og derved

Spørgsmaal, om ikke enhver Brug, altsaa ogsaa enhver vilkaarlig Dvælse, opfylder og derved, om man saa vil kalde det, sløver og opslider den. At den skal vækkes, er en heel anden Sag; men at anbefale een eller anden Læregjenstand for den megen Dvælse som den giver Hufommelsen, er en Besynderlighed, som man dog stundom hører af meget fornuftige Mennesker.

Uberettigedes BOLD, ofte bleve til farlige Wildfarelser; nødte Ungdommen med Magt til strax at være oplyste vorne Mennesker; dresfere dem til at ræsonnere løst og fast om alle bekjendte og ubekjendte Ting, blandt andet ved de berygtede Udarbejdelser i Modersmaalet; og ved en saadan Driuhuuscultur fræmbragte en tidlig Blomstring — in specie i interessante Breve fra den som ingen forstaaer, til den som forstaaer ham — og en tidlig Afblomstring i ligesfor Kjædsommelighed over Videnskaberne og over Livet. Men denne vor Tids "ikke fabelagtige Centaur" er noksom bestuudt med baade herkuliske og pygmæiske Pile; og det er nu alle bekjendt, at Dannelsen behøver Lærestoffet i dettes disciplinariske Masse, som det da er Opgaven at fastsætte i den tilborlige Omfatning, og at faae lært saaledes som det bør læres.

En ny Middelvej imellem de to Yderligheder, at sætte Dannelsen i Stoffet selv, og at ville erhverve den uden Stoffet, og tillige en Bevarelse paa Spørgsmaalet, hvorledes da faa meget skal kunne læres, vilde opnaaes i en Theorie, der neppe nogenstunde vil blive proclameret, men som desto mere kunde practiceres i Stilhed og betragtes som de Vises Steen for Pædagogikens sande Adepter. Naar man næmlig lægger Mærke til, at en stor Deel af det der læres, efter almindelig Tilfaaelse læres for den indirecte Nyttens Skyld (s: for den civiliserende eller potentiserende Dannelse), og at fremdeles ogsaa i det øvrige dog som oftest Enkeltighederne kun have Værd som Middell for at komme til visse Resultater, saa kan man vistnok let bringes over til den Mening, at der saaledes slet ikke ligger Magt paa denne Detail, videre end hvad der behøves for undervejs at komme til hine indirecte Følger og Resultater, og at man altsaa ikkun behøvede ligesom at lære alle disse Ting, s: gennemgaae dem, uden at det derfor var nødvendigt at belæsse Hukommelsen dermed; naar man kun dagligt befattede sig med alt det lærde Materiale, vilde af sig selv hiint højere Vandelige stige op som en rectificeret Spiritus, og det Solidere deri, hine Oplysnings-Resultater, præcipiteres i tilstrækkelig Mængde. I den private Opdragelse især kunde denne Theorie vise sig i sin fulde Consequent, idet man der kan blive ved, utrætteligt at gennemgaae eller, som gammeldags Folk vilde kalde det, gennemjæffe alle mulige Ting, lade alle Ting gaae igjennem Hovedet een Gang efter den anden, uden at denne Strøm noget Øjeblik maatte staae stille deri; medens derimod i den offentlige Opdragelse, saalænge som der existerer Examiner hvorved det Lærte skal fremvise, denne Læren og Forglemmen maa gaae sin Gang i bestemte Vexelperioder. — Ved et saadant Systems skjulte Herredømme i den præparative Underviisning maatte Ungdommen komme til en for Jagttageren højt paafaldende Færdighed i urgente tempore at lære utroeligt Meget, men som da ogsaa vilde læres derefter, saa at det vilde blive enhver bitterligt, hvor kort en Tid der behøvedes, inden al denne Lærdom var som om den aldrig havde været der, saaledes at en erfaren Mand aldrig vilde forudsætte, at nogen maatte vide de Ting i hvilke han kom lige fra Examen med Palmer i begge Hænder; hvilket ogsaa

vilde gjælde om de højere Examinere, naar den til disse henhørende Underviisning, som ovenfor omtalt, betragtedes som formativ, da man saa ligeledes der kunde tage tiltakke med Kundskab ad tempus, — hvorved det vilde komme dertil, at alle Faculteters Candidater vilde være lige tjenlige til alle Slags Embeder, i det at hvad der egentlig bevistes ved Examen, var Duellighed til at arbejde, til i Hast at lære hvad det skal være, men ikke til at practicere i et Fag hvis Doctrin man havde lært for idag og imorgen. Imidlertid, dette angaaer Sagens instructive Side; men ogsaa paa den formative Side, som her vedkommer os nærmere, bliver det vel indlysende, at endskjønt en saadan Mening gaaer ud fra en unægtelig Sandhed, at den egentlige Dannelse er noget andet og højere end dens Behikel, saa bør dette dog ikke forstaaes saaledes, at man derfor troer at have gjort, hvad der bør gøres for Dannelsen, ved at have tilvejebragt en saadan transitorisk Kundskab, om end nok saa udbredt. — Dannelsen, og dette ligemeget med Hensyn til ethvert af dens Elementer, vil altid staae i Forhold til den Application hvormed man griber Lærestoffet, og sikkerligt vil det være umuligt for en Lærer i den Grad at mystificere saavel sig selv som Disciplerne, at han for Alvor lærer dem noget ved at lære dem noget paa Skramt; og lige saa lidet vil selv den Dannelse der endnu saaledes lod sig forhverve, have nogen Bestandighed og gennemgribende Indflydelse i Livet. Den Begyndelse til højere Aandedighed som enhver given Belærelse vækker, bæres af denne som af en Støtte; tages denne bort for tidligt, saa falder hiin med. At den omsider falder bort af sig selv, er en anden Ting. Planten visner, naar Froet er modent, men affkaaren fra sin Stængel bærer Blomsten ingen Frugt, og saaledes heller ikke den Dannelse hvis Opvækkelsesmiddel, den actuelle Kundskab, strax er forglemt. Ingen Underviisning er derfor dannende uden ved at give ostensibel Kundskab, og den saakaldte indirecte Binding ved en Underviisning er altid = den directe; det er, den erhvervede Indsigt i et Fag er Maalet paa den ved Studiet forhvervede Aandedannelse.

Er det nu saa, at hverken hiin abstracte Dannelsesmethode der vil afholde sig fra alt Stof, eller den encyclopædiske der vil have det Substantielle reent, eller den sidstnævnte desultoriske der vil have det hele men intet af det beholde, svarer til Fordringen, da maae vi vel opgive Haabet om alle pædagogiske Abbreviaturer, og, saafremt en Besparelse dog skal være nødvendig og mulig, søge den alene ved et fornuftigt Udvalg i den Mangfoldighed af Videnskaber og Kunster der for alle og enhver kunde være værd at lære, enten som ligefrem dannende, eller som Midler til videre Studier, eller som Dele af den almeennyttige Beskeed om Verden; hvilket Udvalg atter lader sig gjøre enten ved at vælge visse Lærefag, i hvilke man vil drive det saa vidt som muligt, og derimod forbigaae de øvrige; eller ved at omfatte saa mange Lærefag som muligt, men i ethvert af disse at nøjes med saa megen Fremgang som Kræfterne og Tiden maatte tilstede. Det første af disse Læresystemer, som siger sig at søge en intensiv universel Dannelse, ville vi her

falde *) det monomathiske; det andet, som vil opnaae Universalitet i Dannelse ved Extension i Underviisningen, falde vi det polymathiske Læresystem.

Det monomathiske Systems almindelige Princip er, at i al Underviisning er Grundighed Hovedsagen, at denne lettere lader sig opnaae ved et lidet Omfang af Lærestof end ved et stort, og at det altsaa er raadeligt at foretage sig saa faa Lærefag som muligt. *Haud multa sed multum!* — Den potentielle og mentale Dannelse opnaaes tilfulde ved at gennemgaae en eneste Videnskab grundigt \circ : fra dens første Elementer indtil dens yderste Resultater. Er end denne Dannelse i nogen Maade eensidig, for saa vidt som den mangler Øvelsen i een eller anden Retning som falder udenfor det valgte Materiale, og fattes end alle de almindeligt dannende Dplysninger som møde i andre Læregjenstande, saa oprettes dette dog rigeligt ved det Sjælekræfternes kraftigere Sving som naaes ved at gjenneutrænge een Videnskab tilbunds. Den Flid og Dannelsesstræben der ellers, fordeelt paa de utallige Gjenstande, ingensteds vilde give noget bemærkeligt Product, vil nu, concentreret paa et eneste Punct, frembringe en højere Potents af Mandelighed; men er denne først naaet i een Henseende, da vil dette gjælde for alle, hvad der saaledes er bundet ved at arbejde i een, vil vise sig virksomt i alle Retninger, og ene paa denne Maade er det muligt at naae og paavirke Sjælekræftens rette Centrum, at forskaffe en i Sandhed almindelig Dannelse. Ligesom Solens Straaler, udbredte paa et antændeligt Legemes hele Flade, kun opvarme det svagt, men, samlede ved Brændeglasset paa et eneste Punct, snart tænde den hele Masse i Lue, saaledes staae de aandelige Ting i en uendelig Sammenhæng, saa at erhvert eensidigt men virkelig (\circ : betydeligt) Fremskridt drager alle de andre efter sig. Og saaledes behøver denne Theorie ikke engang at foragte den extensive Uddannelse, men kun at paastaae, at denne ikke er mulig uden ad den intensive (\circ : eensidigt fremstræbende) Vej.

Naar nu dette indrømmes, saa bliver Spørgsmaalet fremdeles, hvilket Lærefag den monomathiske Underviisning helst skulde vælge. Her bemærkes nu eengang for alle, hvad der isvrigt forstaaer sig selv, at just ikke alle mulige Ting her kunne komme med paa Valg, men ikkun de som med god Grund kunne siges at præstere Danuelsen's Elementer (Humanisation, Landsstyrkelse og Dplysning) saadanne, at de gjælde i alle Retninger. Men ogsaa ved at vælge imellem de saaledes resterende, lade nu mange forskjellige Synsmaader sig gjøre gjældende til Gunst for dette eller hiint; men see vi paa det ledende Princip selv, saa maa den Adskillelse være den væsentligste der viser sig i den Maade hvorpaa der tages Hensyn til Discipelens

*) Forfatteren beder om Tilgivelse for alle selvgjorte Kunstord, som vistnok her gjerne kunde undværes, men som dog maae tjene til bedre at fixere de forskjellige Synsmaader, hvis Adskillelse og Dptalling skulde være dette lille Arbejdes ene Fortjeneste. Forresten vilde monodidaktisk og polydidaktisk mange Steder være nok saa rigtigt.

forestaaende Livsbestemmelse med den derefter afmaalte instructive Underviisning; og derved tillige i at vælge enten en vis Concesssion til Fordeel for den ogsaa fordrede Omfatning, eller den allerstrængeste Grundighed i det udvalgte Enkelte. — De der i Følelsen af det altfor Summariske i den monomathiske Theorie ville gjøre dens Praxis saa alsidig som muligt, uden dog at opgive Principet: udelukkende Anstrængelse og muligste Grundighed i det formative Lærefag, finde en saadan Udvej i, til dette at vælge det der ligger saa fjærnt som muligt fra Individuets directe Oplærelse til sin Stand og Stilling. Ved nu at lære dette Formativ ret grundigt, opnaaes den forlangte intensive Dannelse; men deels ved det allerede i det præparative Stadium ikke reent undgaaelige Appendix af Instruction, deels ved dennes Indtrædelse i Livets senere Periode og begges spontane Sammensmeltning, vil opnaaes en, saavidt som det paa nogen Viis er muligt, fuldstændig Dannelse (∴ Dannelse ved 2 Discipliner, da een ikke var nok, og flere end disse 2 ikke lade sig grundigt meddele). — Modsat denne (heteromathiske) Synsmaade staaer deres (den idiomathiske)*) der ved en anden Anvendelse af den samme Betragtning, at det personlige Studium aldrig kan aldeles forjages og tilsidst vil og maa aldeles faae Overhaand, vælge at tage til Dannelsesmiddel de Kunster og Videnskaber der staae Fremtidsformalet saa nær som muligt; hvorved sand Grundighed (∴ gennemgribende Sammenhæng og indbyrdes Understøttelse imellem alle Underviisningens Gjenstande) alene eller dog i højeste Grad lader sig opnaae. — I begge disse Theorier lader sig nu gjøre en overfjærende Inddeling ved at spørge, om dette Fjærneste eller Nærmeste nu skal vælges med specielt Hensyn til den enkelte Eleve, eller om et saadant lader sig udfinde eens for alle, i det mindste for alle paa samme Trin af Uddannelse. Det første lader sig naturligt alene udføre i den private Opdragelse, hvor man da efter heteromathiske Principer maatte opsoge det med den Enkeltes Bestemmelse allermeest heterogene**) hvilket da baade vilde, være vanskeligt nok at finde, og desuden, som en aabenbar skjønt svag Polytechnik, ikke vil finde Bifald hos den formative Dannelses Tilhængere; for derimod at være aldeles idiomathisk, maatte man vælge netop Elevens eget Studium, som det da kom an paa at drive til den højeste Spidse af Grundighed og Intensitet, — hvorved man nøjere beseet var falden i den allerstærkeste Monotechnik, altsaa atter paa urette Veje. I den offentlige Opdragelse derimod, hvor man maa søge en ogsaa i subjectiv Henseende almindelig Dannelse, maa der spørges om det i det hele taget for alle Fjærneste eller Nærmeste; og i denne Mening er det at vi fremdeles tale om disse Theorier, og da først om den heteromathiske.

*) Og saa her burde i activ Mening sættes heterodidaktisk og idiodidaktisk. Om det maatte endnu bedre hed allomathisk og homomathisk, overlades Andre at betænke.

**) Forfatteren erindrer sig saaledes at have hørt af en i den Tid bekjendt agtværdig Borger i Kjøbenhavn, at hans Søn, der skulde som han selv være Skomager, dog for ikke at være op uden Dannelse, skulde tage Styrmandskøbenhavn.

Til vor Tids Charactertræk horer i enkelte Stykker en Samvittighed som finder sig besværet ved Ting hvorover vore Fædre slet ingen Betæneligheder gjorde sig. Saaledes ligesom vi have oplevet, at Philosopher gjorde Undskyldning for det Forstandige, og Poeter for den Moral der havde indfneget sig i deres Værker, eller at deres Venner beviste at kun en illiberal og ukritisk Bornerethed kunde deri finde disse Exuberantser, saaledes have vi ogsaa hørt Pædagoger forvare sig imod det Paasagn, at de lærte Ungdommen noget Nyttigt. — Nu er det vist nok, at den ved Underviisning bevirkede Dannelse er noget aldeles forskjelligt fra dens Nytte sens. strict. (o: Nytten ÷ Dannelsen selv), og saaledes maa det formative Systems Tilhængere af alle Farver vedkjænde sig, at deres Underviisning ikke skal være blot nyttig, og at om den end forresten er nyttig, saa er det dog ikke for denne Sags Skyld at de have valgt disse Læregjenstande; men det er ifkun det decideret heteromathiske Partie der driver det saa vidt at mene, at det Nyttige aldrig er dannende, at det Unyttigste er det meest dannende og altsaa er den rette Gjenstand for Ungdommens Studier; et Dogma hvis Paradoxie imidlertid vil tabe sig, naar man betragter dets tvende Rødder (1) at ville holde sig saa langt som muligt fra den monotekniske slet ikke paa Dannelse henvendte Underviisning, og 2) at ville i det Fjærneste + det Nærmeste indbefatte alt hvad det er muligt at give, lade Individuet gennemløbe Videnskabelighedens meest oppositte Gjennemsnit, da den hele Glæde dog ikke kan overfares) og dets Oversættelse til almindelig Talebrug: at til almindeligt Dannelsesmiddel skal vælges de (forresten i højere Betydning nyttige) Fag hvis Stof mindst forekommer i det practiske Livs Erfaringer og Handlinger; — hvorved imidlertid, da Underviisningens obligate instructive Element i det præparative Stadium skal aldeles ignoreres, dette Læresystem naturligt maa komme til højt at forkynde en total Foragt for det Nyttige og at fordre det samme Sindelag af den i dets Skole oplærte Ungdom.

Spørgsmaalet er da nu om den Kreds af Kundskaber der, fjærnest fra de flestes Humsbehov, bedst opfylder hiin Hensigt; og saavel historiske Begivenheder som Dørbøjelser over Sagen har efterhaanden uddannet den Omgrændsning af det heteromathiske System som vi kjænde og have med at gjøre. Dette kalde vi det litterariske, for saa vidt som det anseer hvad der horer til den ved Sprog og Skrift betingede Landsvirkosomhed, for det rette Dannelsesmiddel (i Modfætning til hoilket det idiomathiske maatte hedde det realistiske). I sin fulde Consequents, idet det holder sig til de gamle saakaldte classiske Sprog og Forfattere, kalder det sig selv det classiske, og fordi det antager disse for de eneste humaniserende Studier, ogsaa det humanistiske System; og dette skulle vi da først fremstille efter dets egne Opgivelser.

I det vi søge det Fjærnere der skal ved et intensiøst Studium tjene til almindeligt Dannelsesmiddel, er det naturligt, allerførst at fæste Opmærksomheden paa den Forskjel der deler alle aandelige Beskjæftigelser i 2 store Masser, efter deres Gjenstandes større eller mindre Umiddelbarhed

som Objecter for Menneskets Jagttagelse og Virksomhed. Den Verden hvori Mennesket lever; den Mangfoldighed som han har med at gjøre, kan deles i 3 fra hinanden affondrede Sphærer: Tingenes, Tankernes og Tegnenes (o: Sproget). Med Tingene og med Tankerne er Mennesket af Naturen sat i Conflict, deres Verden er Naturens Værk, imedens Ordene, Sproget og dets Anvendelser udgjøre en, i Modsatning til de to andre, secundær Verden, der er frembragt ved Menneskets Selvvirksomhed, som oprindeligen kun er et Middel og først senere ved frivillig derpaa henvendt Opmærksomhed selv bliver et Djemeed, som for det raae Naturmenneske er uden Interesse og kun ved en forhøjet Intelligents bliver os indholdsriig og magtpaaliggende. Og just fordi den saaledes ligger fjærnere fra Menneskets primitive Virksomhed, er denne Sphære (som vi have kaldet den literariske) den, hvori det Lærestof ved hvis Bearbejdelse Manden skal dannes, ene er at tage. Hine Realier derimod berøre Menneskets Bee og Vel altfor nær til at være paalidelige Dannelsesmidler; skjont dog ikke alle just i lige Grad. Hvad vi have kaldet Tankernes Verden, er altfor vanskeligt at bringe under videnskabelig Behandling, til at Kundskaben derom kan være Alles Sag, allermindst Begynderens. Hvad Tingene angaaer, da ligger Historien fjærnere fra enhver factisk Virksomhed og altsaa den formative Dannelsen nærmere end Geographien; Mathematiken er mere abstract end Naturvidenskaberne, og iblandt disse fremdeles Astronomien og Pphyfsken mindre almindeligt practiske end Naturhistorien; og det er just dette der for Humanisterne har bestemt disse Videnskabers Rang som Humaniora eller Realier, og bragt dem til med større eller mindre Modstrid at optage nogle imellem de formative Discipliner, fra hvilke de dog alle, naar man kunde og torde være consequent, helst reent maatte udelukkes og samtlige henvises til vedkommende Instructionskoler. — Derimod er det den hele literariske Side af den højere Landsvirksomhed der med sine tvende Parter, Sprogene selv og Litteraturen (o: de af dem frembragte Værker, betragtede reent som saadanne), indbefatter den formative Opdragelsesplans rette Territorium. Men da Litteraturens Studium altid er betinget af Kundskab i Sproget, og heller ikke kan gives Ungdommen reent men alene ved Sprogunderviisningen selv, saa sees denne sidste at være det eneste saunde og kraftige Vehikel for almindelig Dannelsen.

Imidlertid er ikke Underviisningen i hvilket somhelst Sprog hertil lige hensigtsmæssig. Modersmaalet for det første ligger strax Heterodidakten altfor nær; og det er heller ikke at nægte, at en videnskabelig Underviisning deri, naar den ikke er forberedet ved i andre Sprog at være bleven opmærksom paa det egentligt Mærkværdige og understøttet og beriget ved Sammenligning med disse, er aldeles utilfredsstillende, — (hvorom gode Bemærkninger kan læses hos Thiersch i Bogen: "Ueber gelehrte Schulen" I. II. Pag. 128, og i Hjorts Program for 1829. Pag. 38, til hvilke vi henviser, og kun angive Hovedresultatet:) at en saadan Underviisning enten bliver til en intet lærende piinagtig Udenadslæren af det man allerede veed, og derfor har dobbelt saa ondt

ved at lære saaledes, eller ogsaa til en utidig og uheldig Sprogphilosophie. Derimod viser af Erfaring, for at tale med en anden berømt Forfatters *) Ord "at Nationer som tale 2 Sprog, naar hvert af disse tilbyder nogle af Dannelsens Fortrin (som de tydske Grændsefolk imod Italien, Frankrig, Holland og Danmark), opnaae en større aandelig Bevægelighed." Alt dette, tilliges med den i et fremmed Sprog nødvendige strængere og spirituelkere Underviisning, fører naturligt til at søge et saadant som Dannelsens Stof og Redskab.

Men det er ikke nok, at det Sprog der saaledes vælges, er fremmed, og isøvrigt passende (o: i sit Indre uddannet og i gode Værker vel anvendt), men det maa ogsaa være et gammelt eller saakaldet dødt **). Sprog, baade fordi kun et saadant kan nøjagtigt taget læres, som afsluttet og uforanderligt, og fordi Modsetningen imellem det antagne Dannelsesmiddel og de sig selv indfindende Instructionsstudier ene saaledes bliver saa stærk som den ifølge Principet bør være. — Saadanne Sprog med en tilsvarende Litteratur ere nu fremfor alle andre de 2 saakaldte classiske, til hvilke den formative Dannelse derfor har at holde sig, og hvis Studium i dets 3 Grene: Grammatiken, Autorers Læsning, og Øvelse i at udtrykke sig (først skriftligt) deri, er nok til at udfylde og ene af alle Ting godt og gavnligt anvende Ungdommens Beredelseaar; dog med den Forskjel, at det Græske, af Grunde som ere Philologerne vel bekjendte, ikke letteligt kan læres saaledes at det kan skrives og tales, saa at Øvelse heri altsaa i alt Fald kun er den passiveste Kundskab underordnet, imedens derimod Latinen kan og skal bringes til den active Fuldkommenhed, til Færdighed og Sikkerhed i Udtrykket, saa at den Kunst at skrive (om muligt ogsaa tale) godt Latin, baade som Middell til at lære Sproget bedre og som Beviis paa at man har lært det, er Top og Rod i den hele lærde Opdragelse, det Centrum hvorefter alt skal dreje sig, det Maal for hvis Opnaaelse Alt roligt kan opoffres. En god latinisk Stylist er en god Latiner, og en god Latiner er et dannet Menneske fremfor alle.

Imod dem der endnu tvivle om en saadan Underviisningsplans Henfigtsmæssighed, fremføre vi korteligt de forresten velbekjendte og saa ofte opregnede Grunde, at de maatte have omvendt enhver hvis Omvendelse var mulig.

Vi ville ikke sætte først paa Listen "den stadige og naturlige Udvikling som Sprogstudiet giver SuKommelsen, og som er saa meget mere passende som denne underordnede Evne netop i Drenges og Ynglingsaarene er meest modtagelig og expansiv", da det forekommer os, som om

*) Steffens: Vier Norweger. VI. 145.

**) Thiersch l. c. 130 bemærker rigtigt, at i Grunden ere alle Sprog lige døde i Bøgerne, medens derimod adskillige af de Sprog som ikke tales mere, i sig selv ere mere levende (o: fremdannende sig selv af egne Rødder), end adskillige nyere.

denne Modtagelighed ikke opfordrer til Øvelse, men til sindig og velberegnet Brug; men derimod hvad Forstanden angaaer, kunne vi ikke fortære og bedre sige hvad vi mene, end ved at gjentage, *) "at alle dennes elementære Functioner, saasom at finde Lighed og Ulighed, at over- og underordne, at fastsætte Begrebet, at fatte den organiske Obergang saavel imellem Formerne som imellem Begreberne o. s. v., o. s. v. have i Sprogstudiet, tildeels især i Grammatiken, den bekvemmeste og mindst udmattende Anledning til at træde i Virksomhed, og de loffes ligesom til et muntert, forfriskende Spil ved at tumle Ordene imellem hinanden, som ogsaa styrker mangfoldigt." Hertil ville vi endnu lægge følgende Ord af Thiersch i det anførte Skrift, Pag. 127: Den i de første Leveaar ubevidste Opfattelse af det menneskelige Sprog, vender tilbage ved det fremmede Sprog, kun regelmæssigere, følgerigtigere og mere sammenhængende, og saaledes har man anden Gang brugt det aandigste Stof der kan bydes Anden til Forarbejdelse, Sproget, til at vække, høve og styrke Andens Evner, uden at overile eller forstyrre disse ved altfor hæftige Midler." — Og alt dette og endnu meget mere lader sig vistnok med dobbelt Ret sige om de lærde Sprog, hvis uddannede Grammatik, kunstrige Vendinger, etymologiske Sammenhæng m. m. giver saa meget at tænke over, og lønner Eftertanken med saa frappante Resultater.

Dernæst maa nævnes *Classiciteten* o: **) "Stilen i højere Forstand eller Tankens Form og Udtryk som (i de Gamles Bøger) udgjør en saa ejendommelig Forening af No og Klarhed, af Kraft og Simpelt, af en let vakt Opmærksomhed for alt Vedkommende og en stille men bestemt Modstræben imod alt Uvedkommende, at ingen Læsning let kan opgives hvis Virkning skulde være mere jævn og ligelig, eller som mindre fremkaldte en eensidig Retning i de unge Hoveder." Og dette Element af højere Dannelse, Sands for det Skønne, Rigtige ***) og Indholdsrige i Fremstillingen, læres vistnok ikke bedre paa nogen anden Maade end ved Læsningen af disse evige Mønsterbøger, ved det uimodstaaelige Indtryk som deres Ungdomsfriskhed maa gjøre paa Ungdommens friske Sind, — saavel fordi hine Fortrin i høj Grad findes hos dem der, som Lichtenberg etsteds har sagt, skrev deres Bøger, da den Kunst at skrive slet endnu ikke var opfundet, som fordi den opløsende Gjennemgaaelse, hvortil Sprogets Vanskelighed og den

*) Tanker til nøjere Eftertanke om lærd Undervisning og dens Formaal. Indbydelsesskrift ic. 1829, ved Peder Hjort (Pag. 27).

**) Hjort l. c. Pag. 34.

***) Herhen kan ogsaa regnes, hvad W. Menzel i Skriftet "Ueber die deutsche Litteratur" I. 193 bemærker om den Modfætning der finder Sted imellem Classikernes Korthed i Udtrykket og lange Sætninger, og paa den anden Side andre ældre Nationers Vidtløftighed i korte Sætninger. Om det hele her omtalte see ogsaa Thiersch l. c. I. II. 141.

fordrede gjennemtrængende Forfaaen nøder Lærer og Discipel, af sig selv og, saaledes paa den eneste virkelig gavnlige Maade, lader disse Fortrin i fuld Klarhed fremtræde for Sjælen.

Ogsaa det Bidrag til Sprogphilosophie som de gamle Sprog yde, fortjener at anmærkes, og endnu meget mere, at Sprogphilosopheringen selv lettere ved Studiet af dem end af noget andet vækkes og gjør Fremgang, i det de uden en i alle Fald latent Sprogphilosophie ere næsten uforstaaelige, men derimod, naar denne kommer til Bevidsthed, mere end de fleste andre Sprog heelt igjennem staae under dens Herredømme; hvilket, i det mindste hvad denne Sprogphilosophies potentielle Virksomhed angaaer, i strængeste Mening hører til den formale Dannelse, medens den selv, som Lettelsesmiddel ved at lære andre Sprog, hører til den anden Klasse af instrumentale Landsbesiddelser; hvortil kommer, men som gaaer ud over det formative Systems Formaal, at denne Philosophie selv er et Bidrag til en anden altomfattende Philosophie.

Ogsaa Vigtigheden af de gamle Sprogs Materie (3: Ordene), som Rødder til de fleste af de nyere Sprog, staaer paa denne Grændse, eller i begge Sphærer, den formative og instructoriske; hvilket ogsaa gjælder om begges, især det latinske, Uundværlighed til at studere alle Videnskabers Materialiesamlinger, til at følge den europæiske Landsdannelses hele historiske Udvikling; samt endeligen om det for alle Nationers Lærde *) fælleds Meddelelsesmiddel som man i dette Sprog i det mindste har haft, og vel vilde have haft endnu, hvis ikke Filosoferne **) selv havde forhindret det, ved at ivre imod og derved tilbagedrive den Uddannelse eller Udartning som Sproget, for at kunne bruges til dette Djemeed, nødvendigt maatte undergaae.

Hvad endeligen den humanistiske Dannelses Indvirkning paa Character og Tænkemaade angaaer, da prises tvende Ting: den gamle Verdens mægtige Aand, hvormed Ungdommen derved kommer til at gjøre Bekjændtskab, og dernæst dette Studiums strænge Disciplin. Hvad det første angaaer, da ere alle enige derom, skjønt ikke just i Anvendelsen. Characteristisk nok og instar omnium er en Note fra 1787 ***) hvori Funk dunkelt hentyder paa en usfattetlig Fordeel af de Gamles Læsning, som man dog ikke har nævnet offentligt, og som det maaskee er

*) En besynderlig Grund til det latinske Sprogstudiums strænge Overholdelse angives af en forresten klarseende Recensent i Seebodes Kritisches Bibliothek 1830 No. 16, at da der maa være en lærd Stand, saa maa denne ogsaa have noget Eget "worüber er unter sich verkehrt."

**) Man kunde fristes til at sammenligne Humanisterne med gjerrige Arvinger, der begræde den Af dødes Hedenfart, men som, hvergang han giver Livstegn, skynde sig at bringe ham til Ro igjen; men paa det omtalte Standpunkt maa man vistnok paastaae, at man ellers vilde faae 2 Slags Latin at lære Ungdommen.

***) Campe, Allgemeine Revision des gesammten Schul- und Erziehungswezens. 7ter Band. Pag. 546.

gddt at man ikke har rost højt, og raadeligt at tie med endnu i nogen Tid; hvilken Mening Gedike ogsaa erklærer for sin, medens derimod Trapp siger reent ud, at det der tales om, er Frihedsaaend og Religionstolerants (samt en fornuftigere Bibelforklaring, ved Øvelsen i at fortolke de classiske Auctorer, hvilket nu ikke just hører directe herhen). Saaledes have flere talt, og endnu flere tænkt. Aristokrater og Obscuranter have derimod tydeligt nok yttret deres Mistænksomhed i denne Henseende og derfor nu og da gjerne villet undertrykke den classiske Litteratur. De første kunne imidlertid trøste sig ved at de Gamle ikke deri kunne virke saa farligt, da Ungdommen dog ogsaa maa blive opmærksom paa, at den republikanske Aand ofte var et Stjul for egoistiske Partiers Vold og Rænker, og at alle disse republikanske Stater havde og, for at vedligeholde deres øvrige politiske Liv, maatte have liv egne Trælle.

Hvad derimod det classiske Studiums disciplinariske Indflydelse *) angaaer da taler man derom i en anden Tone, og lover sig deraf Folger der aldeles skulle neutralisere hine betænkelige Opvækkelser. Just hiin strænge paa tilsyneladende Smaaligheder henvendte daglige Nøje, den langvarige Beskjæftigelse med Studier der ingen Forbindelse have med den omgivende Verden, ingen Oplysning gide om denne, ingen Midler giver ihænde til Indgriben i Dagens Anliggender, fra hvilke Ungdommen saaledes saa vidt muligt holdes udelukket, medens den indvies og lever sig ind i en undergaaet Tid — alt dette tilsammen maa svække Overmodet, maa, ved at gjøre det Sjærneste til det Nærmeste og lade det Nærmeste reent svinde af Syne, give Resignation eller Apathie for det Omværende der frister eller oprører andre, og føre til et andet Liv i en intellectuel Verden, hvori der findes en livilig Aandsrørelse til rigelig Erstatning.

Dette Resultat af den humanistiske Dannelse er heller ikke saa uforeneligt med det forrige omtalte, som det ved første Øjeblik synes. Der lader sig vel tænke en saadan Sindsstemning, og findes ogsaa virkelig Mænd, der leve for alle store og gode Ideer, uden at tænke paa at realisere dem, hvis egentlige Liv er udenfor det factiske, for hvem "alt det Gode er kun i Drømmenes

*) Det kunde være at spørge om, fra hvilken af disse Sider Redactorerne af det Udkast til en Skoleplan for Kongeriget Bayern som læses i Thiersch's anførte Værk III, 1. have seet Sagen, naar de i Planens §. 75 ville have Borgerstanden anvist til at erkjænde, at nu, da Rigets Grundejere og Industriebrugere ere kaldede til Deeltagelse i offentlige, Landet eller Menighederne angaaende, Forhandlinger, behøve de alle den Dannelse som den latinske Skole, især ved dens omfattende Undervisning i Latin, udbreder imellem dem. Ligeledes forekommer i den Planen ledsagende Indstilling, Pag. 110, følgende: "Indem wir auch dem künstigen Bürger die lateinische Schule öffnen, ihm Gelegenheit geben, eine beträchtliche Reihe von Jahren an einem strengen und andauernden Unterricht im Latein Theil zu nehmen, glauben wir ihn am zweckmäßigsten für die Pflichten und Verhältnisse die ihm bevorstehen, auszurüsten."

Nige, og det Skjønne kun blomstrer i Digtningen.” Vort Liv er engang for alle ikke mere det naturlige, til Naturen kunne vi ikke vende tilbage, og det gjælder da om at drive dette middelbare Liv af 2den Potens til sin Højde. Og kan Mennesket vel paa denne Jord finde Idealet anderledes, end i Ideen? Men til ikke at søge det andensheds og til at finde det der, leder den classiske Opdragelse sikkert og vist, og derfor har den bundet Sejer over saa mange Fiender og skal saa fremdeles. Ogsaa vi tør da vel haabe, lige saa vel som vore Naboeer *), at ”ogsaa hos os skal det Barbarie ikke sejre der truer denne Dannelse med Undergang; om end en nymodens Wiisdom ufordulgt har ladet os vide, at den anseer dennes Formaal — Ideerne eller den oversandselige Verden, Religionens, Philosophiens og Kunstens Verden — for Objecter uden Virkelighed, for væsentløse Nydelseshilleder, i hvilke en sygelig Indbildningskraft beruser sig med samme Eudæmonisme som — i en noget grovere Form — driver Svensken til Brændeviin, Tyrken til Opium og Kamtschadalen til Gluaevamp.”

Med disse en aandriig Mands kraftige Ord beslutte vi denne Humanismens Exposition, hvis sammensankede Udseende og vaklende Tone ikke er Forfatteren skjult, og som han heller ikke har tordet tage sig Plads til ved de velbekjendte Midler at søge at skjule for Læserne.

Imidlertid, der er, som vi alt have angivet, ogsaa en anden Opdragelseslære, der ikke vil troe, at naar Talsen er om Dannelse, er det Hjærneste nærmest, det Uvedkommende det som vedkommer alle, men derimod mener, at til almindelig Dannelses Middel skulde udfoges netop de Erkjændelser hvis Gjenstande uden Sidespring findes paa Alles Livsvej. Dette System synes nu just ikke saa gammelt og derved ærbærdigt som det forrige, men, ej at tale om, at dets utheoretiske Praxis er ældre og udbredt allevegne hvor det endnu ikke er kommet til systematisk Udfærd i Livets naturlige og nødvendige Foretagender, saa er det dog, ogsaa som System, heller ikke fra idag eller igaar; for vore Fædre var det Pædagogikens nye Evangelium, og paa Salzmanns og Campe's Grave har allerede en heel Generation trampet.

Dette (vort idiomathiske) Opdragelsessystem gaaer ud fra den Sætning, at i og for sig er ethvert Studium lige meget dannende. Der gives ingen Ting som jo ved at læres med Flid og Eftertanke beskæftiger, eller om man saa vil øver, Hukommelsen og skærper Forstanden, og den Anbefaling som fra denne Side kan gives et Lærefag, kan med samme Grund tillægges barnagtige og frivole Ting, for saavidt er f. Ex. Heraldik eller Rhombre ligesaa gode Dannelsesmidler som Algebra eller Litterairhistorie. — Hvad isærdeleshed Sprogene angaaer, da er der ingen Grundighed i den Paastand, at fremmede og gamle Sprog skulde i denne Henseende have noget Fortrin for de nyere og for Modersmaalet. For det første er det en Fordom, at holde eet Sprog

*) Swca. XII. 320.

for lettere eller sværere *) end et andet; thi naar et Sprog i een Henseende (f. Ex. i dets Declinationer) er lettere end andre, tiltager igjen Bestemtheden i andre Retninger (f. Ex. i Præpositionernes Brug), og i alle Fald sætter Forstanden ved den bortfaldende materielle Vanskelighed sig strax nye og højere Fordringer, der saaledes give Maalestofften for det som skal præsteres. Og saa Modersmaalet selv, om det endog antages uden Underviisning og Studium at besiddes tilfulde, tilbyder først da et uudtømmeligt Forraad af interessante Undersøgelser og Sammenstillinger. Hvad der hos mange længst har vedligeholdt den philologiske Opdragelse i Agtelse, var Aenslen om en nødvendig Analyse af Tanken i dens Indklædning, til hvilken man ikke vidste nogen anden Udvej end ved det mathematiske latinske Sprog. Men i sig selv maatte denne naaes i en langt fuldkomnere Grad ved at gaae Sagen selv nærmere, hvorved man da ikke engang behøver at tænke paa en udtryffeligg Logik, men derimod paa en virkelig almindelig Grammatik, som det dog maa være muligt at udføre, og til hvis uformærkede (om saadant endeligt ansees for nødvendigt) Meddelelse Modersmaalet synes at maatte give den bedste Lejlighed. — Om Sprog i det Hele, som Formativ fremfor andre Ting, maa alt det samme bemærkes, og vi ville ikke fornægte den Overbeviisning, at Mathematik eller Historie, Physik eller Jordbeskrivelse, kan, studeret med Forstand, danne Forstanden lige saa meget som Sprogene. — Overhovedet maa der gøres Indvendinger imod den Vigtighed som hien Theorie tillægger Sproget, nærmest som Dannelsesmiddel og siden i det hele. I Livets naturlige Oekonomie er Sproget altid et Mittel og fremmede Sprog et underordnet, men den philologiske Opdragelse omvender dette Forhold, vænner Ungdommen til at ansee den Kunst at opstille Ord og indstikke Talemaader som den største af alle mulige Fortjenester, og at vurdere al aandelig Storhed efter Sprogstyrke, uden at ville see, at disse ingentunde altid holde lige Skridt, at der gives Mænd der besidde overvejende Talenter, Genie og videnskabelig eller borgerlig Betydelighed uden Sprogtalent eller Sproglærdom. "Det er slemt for Orthographien!" sagde En, da man bemærkede at Voltaire ikke var stærk deri. At det samme var Tilfældet med Napoleon, bemærkes for hans Tilbederes Skyld. Om den Fordom (som forresten findes baade i Psychologier og Logiker, og ikke blot i Grammatiker), at Sproget er til før Tænkningen, at det alene er Sproget der sætter Mennesket istand til at have fornuftige Tanker, og derved hæver ham over Dyret, er denne Sprogdyrkelses Marsag eller Følge, ville vi her lade uafgjort. Men vi kunne ikke lade ubemærket, at Sprogets

*) Det eneste der virkelig gør Forskiel, er noget nær Sprogens forskjellige Ordrigdom, men i dette Stykke give de nye ikke de gamle noget efter; og tilsiðst vil det besindes, at Fattigdommen medfører sine egne Besværligheder; hvorom kan esterses Fattigdom og Hoffærdighed 4de Act, 7de Scene, om Ordet Tahunki i det Mesopotamiske.

Overskattelse altid maa være et Beviis paa Mattelse og Slaphed i Tidens Aand. Den som opglæder Tingen, nøjes med Billedet; den som fortvibler om Sandheden, syssler med Udtrykket; og den der ikke har noget godt og vigtigt at sige, slaar sig til at, hvad Franskmændene kalder *faire de la litterature pure*, hvortil da den humanistiske Opdragelse giver baade Aanden og Haandgribebet.

Er det nu saa, at der, hvad det egentligt Formative angaaer, ikke er nogen væsentlig Forskjel paa de forskjellige Lærefag, saa at altsaa Sproggenes og tilmed de gamle Sprogs Forrang derved bortfalder, saa kunne Iddidaktikerne med saa meget mere Tillid forlade sig paa deres ledende Grundfætning, at til Dannelsesmiddel skal man tage det der lader forvente den største Grundighed, og ikke bekymre sig om det Skin af større Omfang som vindes ved at vælge ret distante Gjenstande, som kun er et Skin, da denne af det Uvedkommende vundne Dannelse heller aldrig kommer til at vedkomme det Vedkommende, men stedse bliver som en død Skat af Papirer uden Cours. Kun ved at tage det Nærmeste til Dannelsens Behøvel opnaaes virkelig total Grundighed: sand Sammenhæng, imedens den af det Fjerneste vundne Dannelse enten bliver uden Sammenhæng med det nærmeste Virkelige, eller i en falsk og misvisende; — og derved tillige langt større virkelig Omfang, i Modfætning til Heteromathikens falske og foregivne.

Hvad der nu er at ansee for det Alle Nærmeste, behøver ingen lang Deduction, da det falder af sig selv, at de saakaldte Realier maa sættes først og de classiske litteraria sidst, imedens det humanistiske System antager den modsatte Rangfølge, og at de moderne litteraria i begge maae sættes i Midten; hvorved da, efter det Pag. 29 og 30 anførte, Naturhistorien og Latinen maae staae som de afgjøvende Modfætningspuncter. Og saaledes ere vi da komne til det realistiske eller saakaldte philanthropiske System, fra hvis Standpunct vi nu ville underkaste det humanistiske en kort Kritik, uden at lade os skræmme ved saa mangt et Anathema, f. Ex. at alle Grunde imod den classiske Dannelsesplan "gelten nur für eben so viele besondere Beweise der Gemeinheit der Gesinnung". *)

Spørge vi først, hvad den philologiske Opdragelse præstere med Hensyn til det ene Element af almindelig Dannelse som vi Pag. 21 i Korthed kaldte Oplysning, da har den efter egen Tilstaaelse her ikke meget at fremvise, hvad de øvrige herhen hørende Gjenstande angaaer. Derimod er det ofte blevet paaviist **), at ved Læsningen af Classikerne forekomme mange Ting som ikke kunne andet end skade Ungdommen ved at forvirre, om end ikke, som nogle have meent,

*) Schelling, Vorlesungen über das akademische Studium. Pag. 74.

***) Sidst af Schmidt-Philobed i Tillægget til "Die Welt als Automat und als Reich Gottes." Pag. 352.

dens religiøse, saa dog i høj Grad dens moralske Begreber. Herimod er nu sagt en Mængde Dybsindigheder, som dog ingen vil lade gjælde for mere end hvad de ere, svage Skjul over en unægtelig Skade. At ville neddykke Ungdommen i alle det sandfelige Hedenskabs Udsøvelser, for at den, ved der paa en lemfældig Raade at gjenneegaae disse Sjælesygdomme, skal komme til en desto grundigere Moral, er dog som om man vilde gjøre nogen lind i Lemmerne ved at radbrække ham. — Hvad der vedkommer den politiske Oplysning, som den tidlige og idelige Læsning i Classikerne skal fremme, da overseer man de aldeles forandrede Forhold, og W. Menzel har vistnok ikke Urret, naar han nyligt *) har sagt, at Ungdommens urolige Projecter, som man i den nyeste Tid har ført saa megen Klage over, just komme af den Uvidenhed om Virkeligheden hvori Humanismen holder den. Og hvad hjælpe tilsidst alle de Gamles skjønne Sententser den der over at lære deres Sprog er bleven en Slave, og som en saadan læser deres Værker?

Som Middel fremdeles til Dannelsen s. str., til at give Sjæleevnen et kraftigt Fremstød i dens Middelpunct, ville vi slet ikke nedsætte Philologien i Sammenligning med noget andet Studium, og vi troe fuldt og fast, at den danner saa godt som nogen anden Videnskab; men vi troe kun, at den isærdeleshed danner til Philologie. Seer man nu tilbage og overvejer, hvorledes man er kommen paa dette Opdragelsessystem, da erindrer man, at det, som andre nævnte, har sin Oprindelse i den Frygt som man maa have for at danne nogen ligefrem og udelukkende for en vis bestemt Livsbane, til et vist enkelt Studium. Altsaa, for ikke at danne nogen eksklusivt til Theolog, Jurist &c. danner man alle eksklusivt til Philologer, — hvori der rigtigt nok synes at spores en egen Logik. Du skal der ogsaa være Philologer i den lærde Verden, ”og ved saaledes at lade alt i et Menneskes Opdragelse sigte til et eneste Maal, kan man vistnok komme meget, meget langt! Men et Spørgsmaal er det, om Philosophie og Christendom tillade at give alle fribaarne Mennesker en saadan paatvungen Retning; om ikke den almindelige Dannelsesskole bør være almindeligere, friere, formellere end som denne særegne potentserede (latinske) Undervisning tillader” **); om det kan være rigtigt, til Trods for Naturanlæg, Lyst og Udsigt til Anvendelse i Livet, at gjøre alle Mennesker til Philologer. Og dette Spørgsmaal vil vel bedst besvares ved at agte paa denne Opdragelses factiske Resultat.

See vi først til dem hos hvem denne philologiske Opdragelse er lykkedes, for saavidt at de virkelig ere komne til philologiske Kundskaber, da er det dog næppe værd at spørge om dens Frugter hos dem der ere blevene Philologer af Profession. Thi skjønt man ikke saa sjældent har

*) Litteraturblatt. 1830. Pag. 40.

**) Privatcit. at.

hørt omtrent følgende Raisonnement: "Latinen er et hyperligt Dannelsesmiddel, thi den har dannet Dhr. X., Y., Z. — disse udmærkede Latiner", saa indsees det dog let, at derved gaaer Systemet udenfor sine egne (heteromathiske) Principer, ifølge hvilke Philologien vel skulde være god til alle Ting, undtagen til at danne Philologer, som derimod maatte have sig et heelt andet (uphilologisk) Formativ; saa at derimod nogle nye Philologers Besværing over Philologernes Uandløshed og Elendrian langt snarere kunde gjælde for et probatum est for den philologiske Opdragelsestheorie; kun maatte man undgaae det Spørgsmaal, hvor da disse Malcontenter selv have faaet deres Dannelse. — Anvendes derimod den philologiske Kundskab som Maalestof paa Duelighed udenfor det Philologiske selv, da er det en notorisk Sag, hvortil den holder Stand, og hvor mislig den Anvendelse er, som man nu og da har gjort deraf, navnlig, hvor mange Menneffer der ere komne til Ære og Værdighed, fordi de ved oprindelig Lyf og Anlæg eller ved Svang og Blindhed for alle andre Ting vare komne i Besiddelse af den Færdighed at skrive en bedre latinisk Stil end de almindelige, især i de Aaringer, da Latiniteten var stærkt i Aftagende, og dens gamle Patroner derfor, naar de engang imellem fandt en god Latiner, ikke troede nogen Ting for højt for ham; men hvor Udfaldet siden har viist, hvor let man heri kunde forregne sig, hvor ulykkelig baade for den tilfaldne Virkekreds og for den dermed belæstede Mand. Paa den anden Side har mangen duelig Mand aldrig kunnet overvinde det Forspring som philologisk Talent og Stilefærdighed isærdeleshed lige fra Skolens Adspirantexamen indtil summos honores i alle Faculteter giver andre. Hvorledes her heelt igjennem Latiniteten kan være en Raabe som dækker alle mulige Mangler og ligesom Dr. Faustus's Kappe fører enhver hvorhen han vil, veed enhver, samt at dette er en af Aarsagerne med, hvorfor alle Examinere have tabt noget af deres Credit til at bevise hvad de skulde bevise, Duelighed i det Sag hvortil man mælder sig, medens de nu for en god Part kun bevise Færdighed i at udtrykke sig paa Latin. *) At skrive og tale Latin staaer endnu som en gammel Udelssprøve i alle lærde Ridderespil, som vedbliver at gjælde, som man retter sig efter, skjønt ingen troer derpaa; og kan En først drive det til ogsaa at tænke paa Latin, saa kan han foragte den Befymring, at det han tænker, maaskee ikke var værd at tænke

*) At det latiniske Sprog Brug ved absolutoriske Prøvelser engang maa aflægges eller indskrænkes, er en af de Forandringer som inden mange Decennier maa være noksom forberedte og som derfor sikkert sees imøde; og hvad denne Sag angaaer, troer jeg uden Frygt at torde underskrive Ch. Comte's Ord i ovenangførte Afhandling i Revue encyclopédique, 1829, Dec. 566: "Exiger d'un homme qui ne veut que se livrer à l'exercice d'une profession, autre chose que la capacité de la bien exercer, est une absurdité & une tyrannie, que rien ne saurait justifier." Man bemærke, at her tales om den der vil have Ret til at udøve en Profession, ikke om Forberedelsen dertil, det efter alt hvad vi derom have vedgaaet, er en ganske anden Sag.

paa Dansk. — Venteligt vil man nu være saa god at sige mig, at det kun er dem der ikke ere gode Philologer, der tale nedsettende om Philologien; hvortil da svares, at jeg ikke taler nedsettende om den, uden som almindeligt Dannelsesmiddel, og dernæst, at hiin Bemærkning i alle Fald ikke beviser mere, end denne, at de der rose de gl. Sprog, ere de som forstaae dem. Maaskee var det, saalænge som latinisk Stiil endnu gjælder saa meget, bedst at skrive imod den paa ægte ciceronianisk Latin, saavel for at afvæbne hiin Mistanke, som for at bevæge de ciceronianiske Gemytter; men om jeg havde kunnet det, havde jeg vel næppe gjort det, — thi stor er de Ephesers Diana!

Hvad nu angaaer den Dannelse som mange mene at have af det Latin og Græsk som de ikke have lært, da have vi tilforn Pag. 25 omtalt denne Sag, og henvisede dertil. Om den i dette Tilfælde derimod allermeest spildte Tids og Nøjes Indflydelse paa Characteren, skal siden tales. Her ville vi kun gjøre opmærksom paa, at de classiske Sprog dog næppe maa være saa passende og almeenopfattelige som der paastaaes, siden disse Studier, uagtet alt hvad der har været gjort for dem, saa at det som En *) har sagt, "har det Udseende som om den store Hensigt som Skaberen havde med at frembringe Mennesket, var at dette skulde lære Latin", — dog ingen lunde have villet lykkes saaledes som Philologerne, og under nærværende Omstændigheder vi andre med, gjerne ønskede det. Det egentligt Classiske i de gamle Auctorer tilstaaes, ~~og saa af Hjort l. c. Pag. 25,~~ at Skoleungdommen sjældent eller aldrig kommer efter; men opnaaes denne Deel af Dannelse sjældent i Skoleaarene, saa naaes den vistnok endnu sjældnere bagefter, da enhver kan sige, hvor ofte det siden arriverer nogen at fordybe sig i classiske Studier; og det man ofte hører anføre, at denne Classicitet siden i de modnere Dage gaaer op for Folk, for det meste indskrænker sig til, at man finder det smagfuldt og imponerende nu og da at slaae om sig med det Par Steder af Horats og Ovid, undertiden endog saa Homer, som ere blevne siddende i Hukommelsen. — Sprogphilosophien som skulde læres ved at lære de gamle Sprog, komme de fleste slet ikke til, og de fleste af dem som komme til den, komme ikke længere, som for saavidt, hvad Philologien selv angaaer, er endnu værre, da denne Sprogphilosophie saaledes er en Anstødssteen hvorover man ikke kan komme, og som forhindrer videre Fremfærd paa den mechaniske Vej; hvorved kan gjøres den Anmærkning, at det slet ikke er de ubrugbareste Hoveder der finde det vanskeligt hvori andre slet ikke mærke nogen Knude, og saaledes blive hængende hvor de andre slippe glat igjennem. — Og hvad det positive Udbytte af Sprogkundskab angaaer, hvor vidt bringer saa Mængden det? Hvad enten vi raadspørge vore Dages Erfaring, da dog Methode og Apparat er langt bedre end før, eller ogsaa gaae tilbage til den Tid da vore Forgjængere fik deres Skoledannelse, i de gamle

*) Salzmann, Ueber die Erlösung der Menschen vom Elende durch Jesum II. 50.

gode Dage før Philanthropismens Gift havde grebet om sig, saa finde vi det samme Factum, at alt hvad den store Masse af Studerende bringe med sig udaf Skolen, er den Færdighed til Nød at kunne forstaae en latinsk Prosaist. Græsk vover man sig ikke til at læse paa egen Haand, o: uden Tilbehør af Oversættelser og Commentarer, saa at Lichtenberg *) vel har Ret, naar han siger: "Griechisch wird gelehrt, auf daß man es wieder lehren könne; und so geht es vom Lehrer zum Schüler, der, wenn er gut anschlägt höchstens wieder Lehrer wird, und wieder Lehrer zieht"; og man kunde saaledes gjerne angive det for Philologiens store Opgave, at hjælpe Folk til at forstaae et Par Bøger i et Sprog som de ikke forstaae. Lægges hertil den momentane Duelighed at skrive en (eller rettere sagt een) **) latinsk Stil, saa have vi det hele Udbytte af de mange lange Skoleaar; og man maatte da enten med Rousseau mene, skjønt i en anden Mening, at Hovedsagen i Opdragelsen ikke er at spare men at spille Tid, eller ogsaa man maa komme til den Indsigt, at der i disse Studier er noget særegent, der gjør dem uskikkede til at være Mandens daglige Brød for alle uden Forskjel.

Endeligen angaaende den philologiske Dannelses Indflydelse paa Ungdommens Sindelag og Tænkemaade, da have vi allerede (Pag. 33) seet, hvad for et Slags Mennesker man saaledes haabede at danne; og her kan jeg da endnu langt mindre skjule, at jeg anseer en saadan Spirituallisering for en af vor (og enhver anden i en eller anden Retning overspændt) Tids beklageligste Sindssvagheder. Vel er det Ideale det Højeste, men det eneste Maal paa dets Tilstedeværelse er dets Udførelse i det Reale ***) , og den der opgiver dette, lever ikke uden i egen hovmodige og andres godmodige Indbildning for det Højeste. Var en saadan Character den humanistiske Dannelses visse eller almindeligste Følge, da vilde dette være tilstrækkeligt til at fælde og forkaste den. — Men saadanne oversfyldte og ufrugtbare Blomster ere altid sjældnere Exemplarer i Culturens Luxushave, paa Massen virker hiin Opdannelse ved det Uvedkommende anderledes. Just det, at Ungdommen ingen Sammenhæng kan øjne imellem de Fordringer man gjør til dens Glid, og Tidets Formaal, angriber Moraliteten i dens Jnderste. Den ene Halvpart bukter under,

*) Vermischte Schriften II. 226.

**) Nogle skal dog have 2 latinske Stile, den historiske og den filosofiske.

***) En anden Ting er det, at dette Reale kan være mange Slags, at det for nogle — Philologerne — er Ordene og Sprogene med deres Monumenter; kun at den saaledes valgte Gjenstand stedse skal holdes fast i sit Forhold til det Hele og til det Væsentlige. Kommer derimod den Sproglærde derhen, at han kun samler og uddeler Ord uden videre Tanke, og som En nyligt har sagt, betragter alt deres Indhold som et nødvendigt Onde, da kan en saadan Ordkræmmer ikkun per antiphrasin kaldes Humanist, hvis Humanitet ellers bestaaer i nihil humani a se alienum putare.

giver sig paa Naade og Unaade, lærer saa godt som muligt hvad man befaler den at lære, for at faae Fred og for at kjøbe sig Forrettigheder, sætter sin aandelige Capital à fonds perdu, opoffer Ungdommen for at betrygge sig Brødet i Ulderdommen. Og derved paansedes Staten hiin Skare af lærde Lykkeriddere, der føle sig, om ikke just nati, saa desto vislere docti fruges consumere, i det de, ved at have præsteret det forlangte, ogsaa mene at have Ret til at fordre, hvad de see som den eneste Hensigt af al denne Studeren, Foder af Statens Krybbe; hvilke Geijer *) synes at have havt for Øje naar han siger at "för lyckan krypande vi slås om brödet." Overhovedet er det i vore Dage en i alles Øjne faldende Sandhed, hvilken Landeplage alle disse Embedsadsspiranter og Postulanter ere, og at den philologiske Opdragelse hidrager mægtigt til at recrutere denne Hær; saavel ved at frembringe alle disse dannede Mennesker uden sand Dannelse o: uden Duelighed (thi ellers vilde de ikke være saa hjælpeløse og raadvilde), som ved at indgive dem denne Tænkemaade der venter og kræver Guld og Ære for den Fortjeneste, at have gjort det forlangte, efter deres Mening unyttige, Dagsarbejde.

At imidlertid dette ikke passer paa alle Studerende, veed jeg ret vel. Der gives nu og da eminente Characterer der træde alle Snarer under Fødder, Humorister der have Spøg af alt og saaledes gaae uskadede igjennem Ilden, og endeligt "Børn", der i Ufkyldighed gjøre hvad man paalægger dem, uden videre at tænke derover. **) Og saa er der den anden store Halvdeel for hvem den hele lærde Opdragelse er Lidelse og Gjenvordighed; der stedse vakte imellem forbittret Modstand imod Overmagten og modløs Opgivelse af Fornuftens Sag. Hine kysse deres Lænker, disse bide deri. Just de unge Mennesker i hvem en bedre Aand rører sig, der have hørt en indre Stemme om Livets Værd og om dets Pligter, om den lærde Stands store Kald, der see dette i sin fulde Højhed, hvem det lydende Magtsprog i deres Hjerter siger, at de have en stor Kamp at ruste sig til, at der intet Djeblik er at spille af den kostbare uigjenkaldelige Ungdomstid, just disse føle sig krænkede i deres helligste Ret ved det Tvangsbud, der viser dem bort fra alt hvad der vedkommer dem, alt hvad der har Anvendelse i Livet, hvad der hjælper til at forstaae og handle med i den Verden der omgiver dem, bort til Talemaader og Læsemaader, til forglemte Interesser, til en uddød og hensmuldret Tid. Den fjærne Forbindelse imellem det han skal, og det han skalde, kan den Unge ej finde, den forestaaende mulige Dplysning kan han ej oppebie. Ungdommen, i det mindste den bedre, kan ej give Tid. Tiden er dens kostbareste Ejendom, ethvert for dens højere Formaal. spildt Djeblik er et blodigt Nov, og ethvert Djeblik er spildt, der ej giver Følelsen

*) Manhem, et Digt i Iduna.

**) Jeg veed vel, at man staaer i den Mening, at de allerflestes Ynglinger og alle Drengene høre til denne Klasse, men deri tager man højligt fejl; mange trykkes imidlertid ned deri.

af noget Vigtigt, vundet for hele Livet *). Unglingen seer saa meget hvortil han skulde bruge sine Evner, han kan ej indlade sig paa vidtløftige Optagelses-Ceremonier, og intet oprører ham i den Grad, som den Tanke, at man øder hans bedste Kraft for at øve og prøve den. Han vil lære, og ikke blot staae i Lære, og troer at gribe sine Mestere i falsk Spil, at de paa Laugets Vegne plage ham med Ting som ingen Værd have, foregivende, at dette skal være ham til en ham ubekjændt og ubegribelig Binding. Han lyder, fordi hans Modstand er forgjæves, men hans Samvittighed bebrejder ham selv hans Lydighed og indstævner for en højere Domsstol dem der ødse med noget kostbarere end hans Blod, med hans Sjæls ædleste Kræfter. **)

Og dette er da vor Ungdoms Lod, enten sløv Tankeløshed, der vel stundum kan staae ud i Jubel og Overmod ***), eller nederdrægtig Corruption, eller Mismod og Sjælsoprør; i disse Aar særdes og vexler Ungdommen fra den spæde Barndom og næsten til Manddomsaarene; og man har da vel ikke megen Grund til at undre sig over Udfaldet, at saa mange ingen Dannelse faae, at saa mange ikke engang lære noget af alt det Græsk og Latin man vilde unde dem; langt snarere skulde man undres over, at endnu saa mange redde sig og paa anden Maade komme til Opvejsning. — Vidner paa hiin, vistnok ikke skjønne Skildrings Sandhed, fremkalder jeg ikke. Ungdommen er taus og mistænksom, og troer ikke at nogen Ældre i dette Stykke mener det fuldkomment ærligt med den. De Ældre ere deels forulykkede Subjecter ****), hvis Vidnesbyrd ikke synes at staae til Troende, men hvis blotte Eksistens ofte er Vidnesbyrd nok; deels ere de saadanne som have reddet sig saa nogenledes, lægt Ungdommens Saar eller skjult dem med

*) Geijer siger i det anførte Skrift Pag. 48, at Ungdommen ikke maa vænnes til af enhver Læregjenstand at ville drage Dagens Facit. Vistnok lader Livets Regnskab sig ikke saaledes opgjøre og afslutte i Dagestal; men et Bidrag til Summen maa og skal ethvert Menneske, saasandt han er et Fornuftvæsen, af enhver Dag og Time vente og paastaae.

**) " — — — und wie viel edle, physische und moralische, Reime wurden nicht schon erküßt in der dumpfen Luft der gewöhnlichen Schulklasse, auf ihren verhassten Bänken." (Berger, Grundzüge zur Wissenschaft. IV. 516).

***) "Die vom gedeihlichen Studium der klassischen Litteratur angefüllte Schule ist auch voll des frohen Muthes und der Freudigkeit der Jugend, und eines Selbstgefühls, das aus dem Bewußtseyn gut angewandter Zeit und vermehrter Einsicht entspringt." (Thiersch. Ueber gel. Schulen. I. nr. 147.)

****) Under dette Navn indbefatter man meget forskjellige Menneskeklasser, deels dem der ikke ere bleve til noget, fordi de ikke duede til noget; deels saadanne som i Umuligheden af at forene dens Idee med de reglementerede Præstationer, have valgt hvad de holdt for det Rette, og villet vandre deres egen Vej, der saa fører nogle af dem til en efter egen Mening fri og fornøjelig, men efter Verdens Dom usel Etilling, mange derimod til at angre deres Valg, affværge alt hvad der skulde være bedre end

Manddommens Phlegma, og have da som oftest glemt hine Lidelser, eller takke endogsaa ret inderligt for den Vold de dengang leed, som nu har skaffet dem saa rolige Dage. Paafaldende er det vistnok at see, hvor hurtigt den der med Qual og Kummer steed sig igjennem sine humaniora, gaaer over til at sægte for dem, naar han, som han mener, er kommen til en bedre Erkjændelse, o: naar han er bleven opmærksom paa, hvor vigtigt det maa være for ham, at hans Fortjenester paaaffjønes.

Naar disse Mangler, disse Farer og Lidelser som følge den humanistiske Dannelse, her fremhæves for Betragtningen, er det ingenlunde min Hensigt at nægte, at der ved brave Mænds kraftige Anstrængelser i denne Skole selv gives Midler til at kjæmpe imod hines Magt, saa at deres Kraft ofte brydes, ofte vendes til det bedre. Men derfor bortfalder dog ikke den Fordring, at et System imod hvilket saa meget er at indvende, skulde ombyttes mod et sikkrere. Og denne Fordring, kunne vi vel sige, at vor Tid paa mange Maader har vedkjændt sig. — Jeg elsker ikke Paafaldelsen af Tidens Aand, den gode Aand forjages altfor ofte ved Skriget. Ofte er det ogsaa kun en Appellation til den incompetent Mængde. Heller ikke kunne vi sige, at Mængden endnu udeelt har erklæret sig for os, allermindst den agtværdige Mængde, da vi tvertimod maa erkjænde, at vi have mange af de Første og Bedste imod os, som da Historien, Ugtelsen for det Bestaaende, let vinder de Sindigere paa sin Side imod Philosophien, Bestræbelsen efter det (ubekjændte) Bedre, uden derfor altid at have Ret. Men en anden Mening har Taler om Tidens Fordringer, naar den gaaer ud paa at vise hvad Tiden behøver; og dernæst, at dette som behøves, ogsaa har saa meget Medhold, at det kan hjælpe at tænke paa at sætte det igjennem. At nu vor Tids Opdragelsessystem trænger til en Reformation, skulde være klart nok af det foranstaaende; og at denne Trang er erkjændt af mange, er vel ogsaa let at vise. — Endogsaa de der uden Modstand følge det herskende System, følge det i en Aand som det allermindst vil vedkjænde sig. I Theorien forsvarer man bestandigt det gamle Skolevæsen for den formale Dannelses Skyld; men enhver som vil aabne Øjnene, maa see, at dette just er dets svage Side, og derfor tages det i Praxis heller ikke saaledes. Naar en Fader sætter sin Son i en lærd Skole, er det ikke for den formale Dannelses Skyld, som de der sætte Priis paa den, vide at søge paa anden Maade, og de øvrige ikke spørge om, men alene for at han der skal vinde den Beløbenhed i det der ved alle Prøvelser spørges om, der behøves for at bestaae i disse og for at naae det

Guds og Gunst, og nedsynke i fuldstændig Fordærvelse, saa at man kjænder Mennesker der nu ere flattere end de fleste, fordi de engang have været bedre. Paa sin egen Wei at undgaae baade en betænkelig og berygtet Gynisme og den totale Demoralisation, lykkes kun En og Anden ved Forsynets og Menneskenes særdeles Bistand.

ydre timelige Formaal. Saaledes grunder den philologiske (heteromathiske) Opdragelses Præpotents sig slet ikke derpaa, at den giver det Sjærnere, men just paa, at den giver det nu Allernærmeste: det som efter de gjældende Vedtægter allerstikkest fører til Brød og Rang; og saaledes falder den strængeste formative Opdragelsesplan sammen med den der allermindst bryder sig om det Formative, med den allercrasseste Monotechnik, kun at det som her skal læres for at gaae Verden igjennem, ikke videre skal bruges, men kun være beviist at være affærdiget som et opus operandum. — Men bortset fra al nødvendigen Underkastelse, føres fjært og nær Klager imod den eksklusivt philologiske Dannelse, og gjøres Fordring paa en Ungdomsdannelse der grunder sig paa noget Nærmere, Bedkommende. Vi nævne eksempelvis Schmidt's *Philosophie's Tilstaelse* (Europa und Amerika, 195) at Philologien i Fremtiden vil tilhøre alene den lærde Historiker; Bergers *Yttring* (*Grundzüge zur Wissenschaft IV.* 516): "Die Natur, das Vaterland sind uns näher, haben höhere und lebendigere Ansprüche an unsre Geister, als das Alterthum und seine Sprachen"; en Erklæring i *Revue encyclopédique* 1828. Marts, 749, at Anatomien og Physiologien snart ville komme til at høre til enhver god Opdragelse; at selv i den Bayeriske Skoleplan (*Thiersch. III. 1. S.* 94) anbefales at læse Logik (efter Melancthon's Haandbog) i Gymnasterne; ej at tale om det Londoniske Privatuniversitet og andre bekjendte Foretagender. "La raison finit toujours par avoir raison" skal Montesquieu have sagt, og det vil blive muligt at vise imellem vore Venner mærkværdige Mænd, hvis Penne skulde have forsvaret det pædagogiske Pergama, hvis det kunde forsvares med Penne, men som nu efter Sir. N. Peels Exempel opoffre deres Grundfætninger for deres Pligt.

Det imod Philologiens Anmasselser protesterende Partie udbreder sig saaledes allevegne, og lader sig hverken tilbagevise ved alle Demonstrationer af dem der tale for deres egen Anseelse og Overvægt, eller forvirre af Henviisning paa den saakaldte Erfaring, ifølge hvilken alt Godt og Stort skal skyldes hiint Opdragelsessystem. Af hvad historisk Bigtighed dette var i hine Tider, da det nyere Europa løsrev sig fra Middelalderens Barbarie (s. v. v.!), er bekjendt og unægteligt, men deraf følger ingenlunde, at det samme Forhold vedvarer, tvertimod skulde man langt snarere slutte, at da alle andre Ting ere forandrede, saa maa det vel ogsaa see noget anderledes ud med Opdragelsens Universalmiddel. Vel har man ofte nok viist os alt Skjont og Glædeligt der er fremstaaet under Humanismens Jernscepter, som dennes Plan og Værk; men dette er for os ifkun en speciel Anvendelse af det gamle cum hoc ergo propter hoc (som af Jer. Bentham sættes imellem hans 7 politiske Sophismer). Vi indrømme, at den europæiske Culturs Fremstridt først skete formedelst den humanistiske Dannelse, og at den derpaa et langt Tidsrum gik sin Gang ved Siden af den, men lægge hertil, at i de sidste Tider er den gaaet fremad uagtet og til Trods for det humanistiske System. Philologien var ved de classiske Skrifter's Aand og Indhold af Dan-

nesses Kilde og vandt derved almindelig Agtelse, og dens Dyrkere overvejende Anseelse. Denne vilde de beholde, og saa da dens Videnskab ikke mere var Tiden saa vigtig, og man opfandt, udbredte og udsmykkede derfor Læren om Studiets formale Nytte. — Nu er det Sande i Sætningen om den philologiske Dannelses formative Moment for længe siden opbrugt, og kun det Skjæve og Falske deri er blevet tilbage til os, og vi maae derfor afvise den fra os. Vi vide vel, at enhver Videnskab har en dannende Kraft, men vi nægte, at Philologien har denne mere end andre, og dernæst paaftaae vi, at den formative Nytte eksisterer ikkun for den der stræber kraftigt efter den reale, og derfor kun, hvor den reale Nytte lader sig documentere og gjøre indlysende for alle. Imidlertid er der i Meningen om Videnskaber og mange andre Ting Bærd en bestandig oscillerende Bevægelse imellem Forventningen om en positiv Fordeel og (naar denne ikke indfinder sig saa stor og saa strax som man indbildte sig), Trøsten af dens indirecte Fordele; og denne Fluctuation vil stedse gaae sin naturlige Gang, men burde aldrig ende med Forhærdelse i een af Eenfaldighederne, allermindst i den eenfaldigste, den som hænger sig fast ved det underordnede Moment. — Al Tale om en blot formal Dannelse indeholder et Indicium paa Uklarhed og Utilstrækkelighed in materialibus, og Læren om det Formative er i alle Retninger en blød Hovedpude til en sød Middagssovn. Vi have allerede omtalt Formativsystemets farlige Indflydelse til at slappe Underviisningens Kraftighed, saa at den bliver til daglige Exercitier, uden Læren som dog er det sande Exercitium; ("Jeg lader som jeg læser og jeg læser ikke endda" siger man at Børn mumle under Arbejdet; og dette kan drives meget i det Store). Men ogsaa til at det bestandigt er forblevet ved den classiske Skoleunderviisning, har denne Theorie om det Indirecte havt og har den afgjørende Indflydelse. Ligesom den er fremhævet af Philologerne, for at befæste deres Hovmesterdom, saaledes er den omsider efter frugtesløs Modstand optagen af Publicum til Trøst og Beroligelse. "Die Menschen schmücken mit feiger Weisheit ihre Ketten aus, und Tugend nennt man, sie mit Anstand tragen," staaer der i en berygtet Tragedie. — Overhovedet har det Secundære og Accessoriske altid været et Yndlingsgæmme for dem der ville see dybere i Tingene end andre. Det har noget indtagende, ved sin Skarpsindighed at opdage en Side af Sagen der er skjult for andre, og enhver saadan Lære ærer derfor sin Ophavsmand, og finder Tilhængere i alle dem der gaae ud paa det der er andre for fint. I mangfoldige Undersøgelser see vi saaledes deslige Synsmaader vinde Bifald der fremhæve et tilforn eller af de fleste ubemærket Moment, som om det var det eneste og vigtigste, f. Ex. at Krigen vækker et varmere Folkeliv eller en intensere Livsfølelse, at ulykkelig Kjærlighed fremkalder det Dybeste og Helligste i Gemyttet, at en stærk Modstand i Statens indvortes Mechanisme tilvejebringer en grundigere Retviisighed, at en parlamentarisk Regjeringsform uddanner oratoriske Talenter, at Røbbeldriften fordærver Landkaberne o. s. v. o. s. v. Imidlertid skulde dog ethvert Menneſke kunne indsee, at naar

Talen er om at vurdere en vis Handling eller Indretning efter dens Følger, og den har tvende saadanne, een sig altid indfindende og mægtigt indgribende, og en anden svagere og kun under visse Omstændigheder indtræffende, bør den sidste vel aldeles ikke oversees, men Hensyn tages dertil, for saa vidt som man kan forudsæe og bestemme disse Biomstændigheder o. s. v.; men at den første dog altid bør gjøre Udslaget, naar der tales om Tingen i det Hele, og at et paa den sidste Folge alene baseret System vender op og ned paa Sagen og leder til lutter forkeerte Foretagender. Forsynet fører os ad mange Veje og bruger alt som Midler; men ikke alle og enhver skal befatte sig med at spille Forsyn, men tværtimod stedse tage Tingene fra den fremliggende naturlige Side. Og derfor ville saadanne Theorier ogsaa kun finde Bisald for Vrens Skyld som anstændige Paradoxyer, undtagen naar de tjene til vore Daarligheders Undskyldning og Uretfærdigheders Forsvar; men hertil ere de efter Sagens Væsen ofte brugbare, hvorpaa vi da her i disse pædagogiske Debatter have et indlysende Exempel.

Imidlertid lader Menneskeheden sig dog ogsaa paa denne Maade ifkun i en vis Grad og til en vis Tid føre bag Lyset, og skjønt al gavnlig Sandheds gamle Fiende, det flette Udfald af uberedte og altfor svagt begyndte Forbedringer, ofte fører meget Uvæsen tilbage, saa ville alle saadanne Reactioner dog omsider strande paa deres naturlige Klippe, Menneskehedens stigende Oplysning. Og saaledes ogsaa den heteromathiske Opdragelse. At i et enkelt Land Tiden synes at gaae tilbage, vil ikke sige meget. Om Philologien, som Opdragelsesmiddel for alle, i Bayern indsættes i alle sine Præntioner, da ville Følgerne der snart vise det utidige deri; og om det endogsaa lykkes efter Thiersch's Forventning, om der nu i Humanismens Bugge og Gangvogn opklækkes en ny Rjæmpeslægt, saa skalde det dog ikke forvirre os, og vi vilde da kun henvise paa Naturens altid lægende Kraft, der opretter saa mange af Menneskenes Misgreb. Maaskee er ogsaa i visse Egne saa meget tilbage af Pagismens og Fendalismens Ufrud, at denne Heelbrak der endnu er den hensigtsmæssige. Fremdeles var det vel muligt, at kraftige Mænd af hiin Skole, ved at stride for det der er dem det Helligste imod en heel Tidssalder, kunde vækkes til en Energie som savnes hos Modpartiet, og derved udrette uhørte Ting; men heller ikke dette vilde være noget Beviiis for Værens Ufejlsbarhed. Enhver stridende Kirke har den andægtigste Menighed, men derfor skal man dog ikke med Villie sætte sin Kirke i Strid, eller vælge den som maa stride med alle. Ogsaa kunde det vel indtræffe, at Enthousiasterne for Principet med al deres Sjælskraft kæmpe for dets synlige Sejer og derfor i Stilhed og maaskee ubevidst betjene sig af det modsatte; som der da virkelig i den omtalte Skoleplan og i Thiersch's vedkommende Skrifter er ikke saa Spor til noget lignende, i det allehaande Contrebande tages med under Philologiens Firma; men deraf skalde man dog ikke drage den Folge, at det System var bedst der nøder sine Tilhængere til at være inconsequente og gaae under Mafke.

Saaledes domme vi om Sagen, og saaledes haabe vi, at efterhaanden alle skulde komme til at domme. Uagtet al Humanismens Sophistik har den dog aldrig tor det gaae til det Yderste i sin Consequents, den har dog ikke i Stedet for de gamle europæiske Sprog tor det tage f. Ex. Sanskritsproget og dets Litteratur, fordi dette dog var altfor fjærnt, saa at Overdrivelsen i Grundsætningens Anvendelse derved vilde blive altfor klar. Fremdeles har det græske Sprog, skjønt det efter alle heteromathiske Principer fortjener Fortrinnet, dog maattet vige i Rangen for det latinske, alene fordi dette dog formedelst det nødvendige Studium af alt hvad man nu kalder det lærde Apparat, endnu laae den virkelige Brug og Anvendelse saa nær, at Publicum kunde lade hine speculative Raisonnementer gjælde, naar de ikke fordrede sig anvendte endnu yderligere; saa at Fordringen paa det Fjærneste dog har maattet modificere sig til det fjærneste Mulige: det fjærneste iblandt de nogenledes nyttige Ting.

Hvorledes i de nyere Tider Ansyn af Opdragelsen have udbredt sig, der paa Grændsen imellem begge Systemer vel foretrække de saakaldte formalia (eller hvad vi kaldte litteraria) for realia, men dog sættes de nyere litteraria først og derpaa de gamle litteraria foran eller endogsaa efter realia, er enhver bekjendt, og er omtrent hvad man maatte kalde den belletteristiske eller diplomatiske Opdragelse, som det imidlertid ikke er vor Agt at anbefale ubetinget, men kun som en Overgang til det ogsaa optraadte allerede Pag. 34 characteriserede System, der i alle Ting vil have det nærmeste Vedkommende, altsaa Realierne fremfor alt; hvilket vi da, efter alt hvad der er undersøgt og sagt, maa indrømme dets Ret, at have fundet det comparativt Rigtige, (idet det forekommer os uomtvisteligt, at naar Dannelsen skal skee ved Eensidighed, saa er den nyttige Eensidighed dog altid bedre end den unyttige), og at have medrette kjæmpet for sin Existentens Betyrrelse imod udyortes Fiender, førend det tænkte paa indre Forbedringer. — Men lige saa lidet ville vi overse, at opført i sin skarpe Eensidighed, er en saadan paa det Nærmeste og Anvendeligste alene henvendt idiomathisk Opdragelsestheorie endnu i adskillige Henseender ufuldkommen, just derved, at den i Modsætning til den heteromathiske Humanisme bliver staaende paa den monomathiske Side; medens den derimod, idet Grundsætningen, at det Nærmeste skal have Overvægten, efter alt hvad her er anført, maa fastholdes, skulde undgaae begges fælleds Uret, ved at udvikle sig til et vel forstaaet og vel ordnet polymathisk Læresystem, : et saadant som søger den almindelige Dannelse saa høj som muligt ved at omfatte saa mange Læregienstande som muligt; og ved dette (til hvilket som den fornuftige Middelvej, det strængt idiomathiske ved sin Overdrivelse kan have været den historiske Overgang) skulde vi da endeligen dvæle.

Det humanistiske System i sin fulde Consequents kan vel indbefattes i følgende Sætninger:

1) Dannelse opnaaes ikkun ved at lære det som man lærer, grundigt og fuldstændigt. 2) Til Dannelse er det nok at have lært eet Fag grundigt og fuldstændigt (for hvilket alle andre, der

kunne tages med naar der er Tid dertil, stedse bør staae tilbage). 3) Dette bør være et Sprog, et gammelt Sprog og navnlig den latinske. 4) For at læres grundigt og fuldstændigt, maa det latinske Sprog bringes til at skrives (og om muligt tales) med Færdighed og Rigtighed. 5) Altsaa maa Latinen optage det meste af Skoletiden, saa at lidet eller intet kan gøres for andre Fag. — Af disse Theses antage ogsaa vi No. 1, kun med nogle Forklaringer som snart skulle følge. No. 3 benægte vi, ifølge vor erklærede Heldning til den realistiske Side. No. 4 og 5 skulle vi siden omtale. Men med No. 2 staaer eller falder ethvert af disse Modpartier, og den polymathiske Theorie beroer netop paa at antage det Modsatte deraf, og vi erklære os ogsaa her for den Mening, at al mulig Dannelse ved eet Fag alene, det være hvilket det vil, er een-sidedig, og at een-sidedig Dannelse aldrig er sand (o: for alle og allevegne anvendelig og tilstrækkelig) Dannelse.

Ved den ovenfor givne Exposition af Begrebet om almindelig Dannelse fattes som dets nødvendige Indhold: Humanisationen; Sjælekræftens Forhøjelse saavel i Almindelighed med Hensyn til Memorie og Reflexionsevne, som ved at forsynes med nye Opfattelsesevner, dette være nu rene Sandser i højere Betydning, eller instrumentale Kundskaber; og endelig de til almindelig Oplysning henhørende Resultater. — Af disse 6 Elementer maa vi nu indrømme om de 3 første (Humanisationen, Memoret og Reflexionsevnen), at for disse vindes der noget ved ethvert Studium, og at hvad der saaledes et Sted vindes, gjælder overalt. Men derfor er det dog ikke just sagt, at alt hvad der heri er at vinde, vindes overalt, eller at der i noget somhelst enkelt Fag vindes alt hvad der maa ønskes og fordres. Er end ethvert Studium i disse Henseender formativt, som vi mene, uden synderlig Forskjel, eller var endog et vist, f. Ex. Philologien, dertil særdeles fortrinligt, saa er dets dannende Kraft dog i sin Retning og derved i sit Resultat betinget af Gjenstandens Natur, viser Sindet en vis Vej i dets Operationer, giver det en vis Routine, forskjellig fra den som andre Øvelser medføre. Af denne Art har enhver Sysselsættelse noget eget for sig, som ikke kan erstattes af et andet, og som dog hører med til Dannelsen, om den ellers skal medrette kaldes almindelig. — Nu vil man maaskee sige, at alle disse Virtualiteter ere af den Bestaaelse, at naar een af dem sættes i Udviklingsgang, reagerer det paa Sjælens totale Udviklingssevne og driver derved de andre fremad med, og at, da man dog ikke kan faae fat paa dem alle, i det mindste ikke paa eengang, saa er det det eneste der er at gøre, at drage den fremad som er lettest at naae, holde fast og behandle, og saa vente det øvrige af Naturens Stræben efter at gjenoprette Ligevægten. Men det er ikke denne Vej, Naturen med sin hele Analogie viser os; hvad den lærer, er, at en local Excitation vel kan have en total Udvikling til Følge, men lige saa ofte virker den til andre Deles og derved til det Heles Forskyrrelse, til Udværts eller hele Misdannelsefs Fremkomst; og Løven for dette Alternativ hører i alle Ting til Naturens Hemme:

ligheder, og i aandelige Ting er den eneste sikre Vej derfor, her som i saa mange andre, at sørge for Sjælens Uddannelse i saa mange Retninger som muligt. Og saaledes henvises vi ogsaa ved denne Betragtning fra den monomathiske til den polymathiske Synsmaade, af Frygt for at navnlig den philologiske Dannelse, ved ifkun at vænne os til at agte paa Talens Ingredientier som saadanne, skal faae det uheldige Udfald, kun i denne ene Henseende at føre til Humanisation, Fattesevne og Eftertanke, og forresten lade Sjæleevnerne raae eller forhærdede.

Endnu mere føres vi til denne Side, naar vi betragte Dannelsens andre Stykker (de sær-egne Opfattelsesevner, Forkundskaber og Oplysninger). Her er det indlysende nok, at ingen Kundskab kan vicariere for den anden, musikalsk Sands kan ikke erholdes uden ved Musik, den Kunst at læse ikke uden først at lære Alphabetet, Kundskab om Legemernes Bestanddele ikke uden ved at studere Chemien. Om de 2 første Klasser er dette ogsaa almindeligen erkjendt, og de staae derfor, som ovenfor omtalt, udenfor Quæstionen, medens den 3die Klasse derimod giver Anledning til Tvistighed, da man (Sjont man ikke ellers har troet, at man kunde lære f. Ex. Mathematik istedet for Historie eller Græsk istedet for LydsK), dog har meent, at man kunde lære Grammatik og gammel Litteratur istedet for alle andre Videnskaber, i den Mening, at de Resultater som man derved kom til, gjorde de andres overflødige, saavidt Talen derved ikke var om speciel Duellighed i sit Laug eller Facultet, men om almindelig Dannelse. Men vi have ovenfor tilskaaet, at vi ikke have noget Begreb om en Dannelse der kan undvære Bidrag fra mangfoldige Sider, langt udenfor Grammatik og Philologie eller enhver nævnelig Videnskab eller Kredts af Videnskaber. Den der intet veed, er til evig Tid en Ignorant, og en Ignorant er intet dannet (i det højeste kun et dannelsigt) Menneske; men den der kun veed een Ting, veed endnu intet, og betragtet fra den almindelige Side, endnu mindre end fra den videnskabelige, hvor han vel kan gjælde for stor i Lærdom, sjont kun liden i Omskuelse og Oversigt. Men uden Orienterethed kan man ikke engang besidde sit eneste Sag rigtigt. Ingen Videnskab kan bestaae ene, men enhver behøver Tilstød fra alle Sider, og saaledes er det ikke engang muligt uden alsidig Kundskab at naae den prætenderede Grundighed i det enkelte Sag, og altsaa heller ikke den almindelige Dannelse som skulde naaes ved denne Grundighed. Bogstaven er eensidig, Anden bevæger sig igjennem det Ubegrændsede. — Non multa sed multum! gjentager man imod os, og forlanger intensiv Dannelse som Betingelse for den extensive; men vi mene, at uden Extension i Kundskaben kan Intensiteten ikke eksistere, at hiint multum er selv et Indbegreb af mangfoldige multa. Jo bredere en Basis man har at bygge paa, desto højere kan den enkelte Videnskabs Bygning opføres. At man til enhver Videnskab behøver alle andre, kan kun nægtes af den der, fordi han er uvidende i alle andre, troer sig meget stor i sin egen; denne Erkjændelse af alle Videnskabers højere Eenhed udbredes ogsaa Dag for Dag mere, og med den Fordringen paa en dertil svarende videnskabelig

Opdragelse; og jo mere ogsaa det aandelige Arbejdes Deling tiltager, desto mere maa Dannelseus Universalitet stige, jo mere der hører til denne Universalitet, desto mere maa den helde til den realistiske Side.

Imidlertid befinde vi os her ved den gamle Anstødssteen for al formativ Opdragelse, Videnskaberne's uendelige Omfang, og Spørgsmaalet (forstærket ved den uheldige Erfaring om Misgreb i at ville med Magt lære Ungdommen alle mulige Ting og nogle andre) kommer igjen tilbage: Hvilke Ting skulle læres (o: hvor langt kunne vi gaae ned i den efter det idiomathiske Princip fastsatte Række)? og hvor meget af hver? — I det vi holde fast ved den Grundsætning, at der skal læres saa mange Ting som muligt, erindre vi os, allerede at have afsøgt den Udhjælp, at give løse Resultater af alle Videnskaber; men idet vi saaledes ikke ville nøjes med lutter Blomster, kunne vi lige saa lidet tage tilfælde med de blotte Rodder, de første raee Begyndelsesgrunde af enhver Videnskab. Ingen vil f. Ex. troe at have gjort meget for den almindelige Dannelse, ved at lære nogen nogle Sprogs Alphabeter og nogle Videnskaber's Terminologie. Tværtimod er det indlysende, at enhver Videnskab der læres for Dannelse's Skyld, ikke bidrager hertil, uden for saavidt som den læres, ikke blot grundigt, som er fordret i Modsetning til den omtalte Blomsterfamlen, men fuldstændigt, i sin hele Udstrækning, i alle sine Gjennemsnit, saa at Planen ikke blot er lagt til den paatænkte Viden, men virkelig udført. Herved sættes nu strax snævrere Grændser for det Antal af Videnskaber, som det er mueligt at omfatte i den for et vist Antal Individuers almindelige Dannelse beregnede Opdragelse. Imidlertid er Begrebet om Fuldstændighed betinget af adskillige Hensyn saavel til Underviisningsgjenstandens Art og Beskaffenhed (thi i visse Videnskaber kan man ikke siges at have nogen Nytte uden af det Hele, i andre er allerede Begyndelsen en god Begyndelse), som til dens Forbindelse med de øvrige opgivne Lærefag, og til de Individuers sociale Stilling for hvem Opdragelsesplanen udfastes, til hvilken Gradation af Opdragelse den givne er at henregne. De saakaldte metæ i ethvert Lærefag kunne derfor ikke modtage nogen nøjere almindelig Bestemmelse, end at de skulle rette sig efter Underviisningens specielle Natur, lige saa lidet som der kan siges videre om en Cirkels Størrelse, end at den maa rette sig efter den givne Radius. Men med enhver Radius lader der sig gjøre en Cirkel, og saaledes ogsaa Fuldstændighed opnaae i enhver Underviisning af højere eller lavere Art. Dog skal Cirkelen altid være rund, og under alle Omstændigheder skal Underviisningen udgjøre et Heelt, og være et Heelt i enhver af dens Dele; men ligesom det Hele bestaaer af alle Delene, saaledes faaer hver af disse sin Betydning af det Hele, og begge staae derfor i Bælforshold. — Indlade vi os altsaa her i at besvare det Pag. 14 fremsatte og opsatte Spørgsmaal, hvori Forskjellen paa den lavere og højere Dannelsesunderviisning skal bestaae, saa ville vi, ved at gaae ud fra de her nødvendige Grundsætninger, at i Tvivl imellem 2 Lærefag skal det nærmeste og nyttigste

foretrækkes, og at man skal lære saa mange Fag som muligt, og ved at forklare denne Mulighed derhen, at Fuldstændigheden i ethvert skal staae i Forhold til Mængden, — komme til at indsee, at Forskjellen paa den lærde og borgerlige Underviisning ikke kan være specifik, ved særegne Fag for hver af dem, og at om man efter nogles (s. Ex. Menzel's) Mening vilde organisere lærde (philologiske) og andre dannende (Real-) Skoler, saa vilde dette i Gjærningen kun gaae ud paa det philologiske Skolevæsens Euthanasie, imedens det borgerlige vilde optage flere og flere af dets brugbare Bestanddele. Fremdeles kan denne Forskjel heller ikke være en eensidig enten blot qualitativ, i de lærte Fags fuldstændigere Meddelelse, eller blot quantitativ, i flere Lærefags Optagelse, men den skal være begge Dele tilsammen, saa at ved ethvert Tillæg af materielle eller moralske Midler, der gjør en Forhøjelse i Dannelsesplanen mulig, skal dette hverken depenseres blot i de allerede givne Underviisningers Forstærkelse, eller blot i nye Optagelse, men deles lige til begge Sider, saa at baade noget Nyt lægges til, og at samtlige Lærefag drives videre, fjærnere metae sættes for dem, end paa det lavere Trin. Saaledes alene vilde det opnaaes, at Underviisningen af enhver Grad var til sand Dannelse, idet den i sine samtlige Gjenstande udgjorde et beregnet organisk Heelt *), imedens den højere Underviisning kun gav en højere (o: almindeligere) Dannelse, og derved gjorde dygtig til flere og til højere Ting.

En nøiagtig og detailleret Skala over den i Henseende til Almindelighed tiltagende Underviisnings Gjenstande i deres tiltagende Antal og indre Fuldstændighed, vilde være et fortjenstligt men tillige et vanskeligt Arbejde, saameget mere, som meget deri altid vil afhænge af Localhensyn og Tidens Lejlighed. Der omtales derfor kun i al Korthed nogle Puncter i vort Lands og vor Tids lærde Skolers Lectionsliste.

Med Hensyn til Videnskabernes pædagogiske Anvendelse inddeler vi dem i facultative eller istandsættende (til at udøve en vis Forretning), der ikke vedkomme den almindelige Dannelse, og formative eller dannende. Vi fra vort Standpunct see ingen reent blot og bart dannende Videnskaber, men regne til disse formative saavel de saakaldte Realvidenskaber, som vi maaskee kunde kalde doctrinale eller Oplysningsvidenskaber, som ogsaa de andres Formalvidenskaber, som vi hellere vilde kalde instrumentale eller Hjælpevidenskaber. Principet for Valget imellem

*) Heraf følger endnu, at Dispensationer for enkelte fra enkelte Fag, ikke kunne være tilladelige, ikke alene af den af Geijer l. c. 28. 29. angivne psychologiske Grund, at derved ophæves det fælles Maal, nedbrydes Skolens Eenhed og sammes Kræften; men ogsaa fordi metae i de enkelte Fag maaskee, naar de ellers ere rigtigt beregnede, være saa meget yderligere, som Skolens Omfang er videre, og den der er fritagen for noget, saaledes i andet mangler den alsidige Undersøttelse, saa at Fritagelsen i sig selv ikkun gjør ham Resten besværligere, og i det Hele gjør det umuligt for ham at benytte samme Underviisning som hans Jævnliges.

begge disse bør nu vistnok være, at paa ethvert Trin af Opdragelsen skal enhver af disse Klasser af Videnskaber have sine Repræsentanter, og dette desfo mere udad i dens Underafdelinger jo mere Hjælpe midlerne give forøget Arbejdsstyrke paa ethvert Punct (ligesom bebyggede Egne sende flere Repræsentanter til Congressen end de øde), saa at Underviisningsplanen altid med en vis Symmetrie udbreder sig over Videnskabernes hele Ramification. — Hvad nu vore lærde Skoler angaaer, da maae vi efter alt det Sagte først og fremmest staae paa de oplysende Videnskabers eller Realiernes Net, da det er deres Forsømmelse der bringer vor Tid til at falde fra det monomathiske System. Ethvert Menneſte skal lære den Verden at kjænde der omgiver ham, og den der opdrages til det offentlige Liv, maa ogsaa for det Heles Skyld nødvendigt have denne Kundskab. — Den Tale der føres herimod, at man skal skaae Ungdommen, ikke opbryde Knopper for Blomstertiden (Thiersch, I. II. 125), ikke forstyrre Børnenes "Zauberkreis der Unschuld" (Wolffg. Menzel. I. 266) m. m., har sin Rigtighed, naar den forstaaes som Modstand imod den beskrevne encyclopædistiske Læremaade; men som Argument imod reale Kundskaber, vil den ikke sige videre, end at man paa den ene Side ikke vil have Børnene klogere end at man uden at genere sig, selv kan vedligeholde sin Nimbus, paa den anden Side ufornuftigt Kjæleovæsen som er dobbelt uforstandigt, naar Talen er om den lærde Opdragelse, der skal danne offentlige (i: ikke egoistiske) Menneſter, som tidligt maae fatte sig i den Tanke, at de ikke leve for sig selv og deres Familie, men for Samfundet og Menneſkeheden, som skulle sætte sig selv udenfor den Menighed hvis No skal fredes og hvis Lystighed fremmes, og selv kun forlange den Glæde som en af de Gamle kalder en højt alvorlig Sag. Drengen i den lærde Skole skal dannes til Livets Alvor, og maa ikke sſye Lysen, om det end skjærer i bløde Øjne; han skal ikke anvise til at dandse igjennem Livet med Roser og Myrther, men udrustes og opmandes til at drage det igjennem under Hjelms og Skjold, og han maa tidligt lære at kjænde sine Fiender, Løgn og Fordom, Indbildninger og Dvertroe, — og sine Vaaben, Erfaring og Fornuft.

Med Hensyn til Optagelighed kunne nu alle disse saakaldte Realier deles i tre Afdelinger. Først de der for den polymathiske Plan vel ere pia desideria, hvis Indførelse i Skolen maa staae hen til bedre Tider; hvortil hører f. Ex. Logik og Psychologie som Skoleunderviisning, det Slags Historie af den hele (practicerede) Philosophie som Schmidt/Whiseldes *) fordrer, og endeligen mere end nogen anden Ting den, som det synes, for alle uundværlige Kundskab om Statens Love **). — En anden Afdeling har vel allerede fundet Optagelse i den ældre Underviisnings-

*) Die Welt als Automat und als Reich Gottes. 361.

***) Engelstoft om Nationalopdragelsen. 129, om en Folkelover samt at en saadan Underviisning allerede er befalet af Frederik IV og Christian VI. — "Was kann, außer der Kenntniß des Göttli-

plan, men ikkun med Brantenhed og Brangvillie; og skulde nu modtages og behandles billigere. Hertil hører Mathematiken, som hine gave Sted, fordi den ingen Anvendelse meentes at have, vi derimod for dens uhyre Anvendeligheds Skyld; samt Historie og Geographie, i hvis Vilkaar der vel kan ventes ved deres Indtrædelse i den nye Pædagogik's Tjeneste at foregaae den Forandring, at det Undertrykkelsesforhold hvori Geographien tilforn blev holdt, som en saakaldet Hjælpevidenskab til Historien, vel nu kan hæves, og den Indsigt indfinde sig, at Historien ogsaa og ikke mindre er en Hjælpevidenskab til Geographien. — Men det egentlige Stridspunct paa denne Kant er da ikkun samtlige Naturvidenskaber, som den humanistiske Pædagogik slet ikke vil vide af at sige, medens vi paa ingen Maade ville opgive dem. Imidlertid ere vore Grunde til denne Paaastand altfor bekjendte til her at behøve nogen Gjentagelse, og vi ville derfor blot tage Sagen fra Vrens Side, og spørge, om man kan være bekjendt at have opdraget nogen der intet veed om vor Tidsalder's største videnskabelige Phænomener, Geologien, Himmellegemernes Mechanik, den comparative Anatomie? Men man kan intet vide derom, naar man ikke kjænder deres Elementer og Materiale; og imod den der saaledes kjænder Naturvidenskaberne, staaer i vore Dage den meget fattig der kun kjænder nogle Gloser, nogle Drømme eller nogle Daarligheder. — At hermed hverken er sagt, at de beskrivende Naturvidenskaber ere det højeste selv i denne Retning, ikke heller anbefales Naturphilosophie i Skolen, behøvede ikke at bemærkes.

Idet vi saaledes forfægte Realierens Ret, er det ingenlunde vor Mening, derved at fortrænge de saakaldte Formalier, kun at vi indskrænke deres Fordringer, og idet vi kalde dem Instrumentalier og derved gibe dem andre Udformter, ogsaa bestemme deres Stilling noget anderledes. — Den Forrang som Sprogstudierne ville gjøre gjældende som Dvælsel for Hukommelsen og Forstanden, kunne vi efter vore erklærede Grundsætninger ikke indrømme dem. Om Sprogstudiernes disciplinærifke Virkning have vi talt og sagt vor Mening. Hvad Smagen for det Classiske angaaer, da betinges den vistnok ved Sprogkundskab, som Middel til at læse classiske Skrifter i forskjellige Sprog; men den naaes ingenlunde ved Sprogunderviisningen i Skolen, det være nu den lavere eller højere, men alene ved frivilligt og udbredt Studium. Det samme gjælder om alt hvad der ventes og haabes af Bidrag til noget somhelst Slags Dplysning i Almindelighed, saavel som til Overblikket over Videnskabernes Uddannelse igjennem de forskjellige Litteraturer, og den menneskelige Aandsdannelses Udviklingsgang igjennem Litteraturen i det Hele.

chen und der Natur, im Unterricht heilsamer seyn, auf das Leben würdiger vorbereiten, als die Kunde des Staatsrechts?" (Menzel, Die deutsche Litteratur I. 253.) — Om det urimelige og ubillige i at dømme Mennesker fra Vre og Belfærd efter Lovbestemmelser som de ikke vide ere til, maae tilfidsst alle Stene raabe højere end alle Rabulister.

Men derimod har Sprogstudiet naturlige og uerstattelige Fordele, saa at det ikke behøver at tilbette sig andre. Den første af disse falder endogsaa udenfor den instrumentale Side, saa at Sprogunderviisning for saa vidt hører med til Realierne. Hermed mene vi det som man maa kalde Sprogphilosophien, Indsigtten af Sprogets Væsen og Udvikling, modificeret i de forskellige Sprog og deres forskellige Perioder. Vi nævnedes ovenfor Sproget som en adskilt Verden for sig selv. Men som saadan staaer denne dog under samme Love som enhver anden Verden, og ved dens Udspring af Tanken og dens Parallelisme med den reale Verden, staaer ethvert Moment i denne i det nøjeste Forhold til de 2 andre, og Indsigt i denne Retning er derfor et Stykke af filosofisk Oplysning i det Hele; hvortil kommer, at dette Slags Philosophie vel er den der først er tilgængelig for Ungdommen, da den hverken er saa abstract som Philosophien s. str., eller saa bunden til Virkeligheden og indskrænket af manglende eller umulig Erfaring som Naturens og Historiens. Og saaledes, i det vi fratage Sproget det formative Moment, tillægge vi det et doctrinalt, og vi troe ej at det taber ved Byttet, kun at dette, som et Bidrag, ej kan give det nogen Eneret, imedens det derimod vides som en Nødvendighed at lære Ungdommen Sprog og saa mange Sprog som muligt, fordi Sprogets totale Natur ej lader sig opfatte i et enkelt alene. — Den anden Grund til Sprogstudiers Vigtighed er bekjendt nok, og behøvedes ej at nævnes, kun at vi paa vort Standpunct ej troe at behøve at skamme os derved, som Humanisterne, naar de vilde være consequente, men reent ud erklære det for et Formaal, at sætte enhver istand til at bruge saavel til sin videre Uddannelse som til Livets nyttige Djemeed saa mange Sprog som muligt; (ej at tale om, at ved det overhaandtagende*) Sprogmængerie er det umuligt at forstaae eller tale og skrive sit eget Sprog tilgavnens uden i det mindste en fragmentarisk Kundskab i adskillige andre, som ikkun i en utilstrækkelig Grad kan afhjælpes for Mærde ved et Conversationslexicon eller en Forklaringsordbog).

Men af denne Deduction af Sprogunderviisnings Nødvendighed følger vistnok adskillige Bestemmelser i dens Udøvelse, der ikke ganske stemme med Formalisternes Ansyn. Respice finem! bliver vor Sprogunderviisnings Maxime, og denne finis er deels Oversigt i saa mange Sprog som muligt, deels den nødvendige Kundskab deri for at kunne bringe dem i den efter Omstændighederne naturlige Anvendelse. Derved ledes man da til at tage Sagen nogenledes i det større, og derimod ikke hæfte sig saa fast til alt det enkelte, som de der ansee Sproget som det vigtigste af alt, og desuden regne al Beskjæftigelse dermed til gode Værker, saa at for dem enhver opramset Regel og indpræntet Phrase er som et Ave Maria eller Vateroster for Catholiken, medens derimod vi betragte ethvert Sprog som noget der skal fra Haanden saa snart som muligt. Hvad der for os har Vigtighed i et Sprog, er først det Rationelle eller Filosofiske, og dernæst det

*) F. Er. i nærværende Skrift, desværre!

Conventionelle for saavidt som det behøves til at forstaae og forstaaes. Næsten har kun en meget underordnet Værdie, og skjønt vistnok den allermindste Omstændighed i et Sprog endnu udspringer af en indre Nødvendighed, saa har alt saadant dog intet Værd til vort Djemeed, videre end saa længe det enten kan udfindes og følges filosofisk, eller er nødvendigt til de angivne Formaal. Hiin smaaagrigé Sprogfuldkommenhed har, som udenfra tilsat, intet filosofisk og, vi tillægge, intet formativt Værd, og maa derfor komme, om den kan, som altid skeer ved virkelig Øvelse o: daglig Brug for Alvor; men kan den ikke komme saaledes, saa lade vi den fare uden Sorg. Den fuldkomne Egalitet imellem alle som tale et Sprog, har i og for sig intet Væsentligt eller Vigtigt. *) — Saaledes maa i vor Sprogunderviisning paa den ene Side alt tages totalt som Bidrag til en almindelig Sprogphilosophie, men tillige hvad de enkelte Sprog angaaer, saa summarisk og affærdigende som muligt.

Ved nu at see sig om imellem de Sprog som det kunde være godt at have lært, er det vistnok at betænke, "at førend Sprogkundskab kan gjælde for en Kundskab overhovedet, maa den have naaet en vis bestemt Grad, paa hvilken først enhver enkelt Kundskab til enkelte Sprogdele faaer Betydning og Nytte i det heles Sammenhæng", men deraf følger dog ikke, "at derfor Sprogkundskab og Sprogstudier maa allerførst fastsættes i enhver Skole, og kun den resterende Tid fordeles efter Lejlighed imellem andre Fag". — Thi i andre Fag er det samme Tilfældet, skjønt ikke altid saa udvortes bemærkeligt, og efter vort System skal dog altid Realierne gaae først; men vistnok skal den fra de nødvendige Realier resterende Tid fordeles imellem saa mange Sprog, at hvert af dem virkelig kan læres til den foresatte Fuldkommenhed, og ikke imellem flere. — Men denne Fuldkommenhed bestemmes, som ovenfor berørt, af mangfoldige specielle Hensyn, som vi ikke her kunne udvikle i det enkelte, og derfor om den heraf betingede Udstrækning i Valget ifkun kunne sige det allerallmindeligste.

At Moderemaaliet maa have første Plads (skjønt derfor ikke just nødvendigvis meest Tid), behøver vel intet Beviis, da det allerede i Skoler for Mårde er antaget som et usforbigaaeligt Formaal, og saa meget mere maa tages med i de lærde Skoler, baade som nødvendig Udvølseskunst og som Bidrag til Sproggenes Comparativlære. Om det nærmere herved kunne vi ej sige videre, end at man vistnok bør undgaae den unyttige og aandløse Behandling, hvorom vi allerede have henviist til Hjort l. c. Pag. 38, men lige saameget den anden Yderlighed hvortil Thiersch (III. l. S. 26) driver det, aldeles at forvise Moderemaalets Grammatik af Skolen, saa at der

*) Ved den tiltagende cosmopolitiske Retning i Nationernes Liv maa man vistnok vente, at Kundskab i fremmede Sprog efterhaanden vil blive mere almindelig, men tillige, at den barnlige Kjærlighed hvormed man betragter enhver Skurren eller Snurren i Udtalen, enhver Wilkaarlighed i Dmgangssproget f. Ex. om livres og francs o. s. v., efterhaanden vil vige for en sundere Ansynsmaade.

fler ikke maa gives Underviisning deri, men kun tillades at have en Tydsk Grammatik ved Haanden; medens vi troe, at en passende saakaldet Middelsvej maatte findes, ved at gjøre Underviisning i Modersmaalet til Basis og Middelpunkt for den mere og mere nødvendige og mulige almindelige Sproglære —. Det Upassende og Anstødelige i at gjøre Declamationsøvelser til en Part af den danske Underviisning, er allerede i en Anmærkning antydet.

Dernæst komme de levende Sprog, af hvilke der medtages saa mange som Tid og Omstændigheder tillade, og vælges de som efter Tidsløbets Beskaffenhed ere de vigtigste. At disse for Øjeblikket ere det Franske (som det der dog endnu eller allerede er nærmest ved at være et Universalsprog, hvortil det vel ogsaa for saavidt qualificerer sig, som det vel er det eneste Sprog som det hidtil har været Fremmede muligt at lære til Fuldkommenhed) og det Tydske (som vort Modersprog og vor Tids Videnskabeligheds første Organ), maa ansees for afgjort. Om man til 3die Plads skulde vælge det Engelske, eller det Svenske og Italienske tilsammen, der vel kunde have begge med samme Umage, maa komme an paa Localiteter. — I alle disse levende Sprog er det vistnok fra den instrumentale Side Hovedsagen, at kunne læse Bøger med fuldkommen Sikkerhed og Lethed; men at kunne tale og skrive dem er dog ogsaa af Vigtighed, thi skjønt ikke alle skulde opdrages til Diplomater eller Handelsreisende, saa er Mennesket dog stedse et flytteligt Væsen. Herved maa vistnok paa den ene Side indrømmes, at der kunde gjøres noget mere end der nu almindelig skeer *), ved strax fra første Hærd at gjøre Underviisningen bilateral, hvorved vel da de i det bayerske Skolevæsen indførte Bøger til mundtlig Oversættelse i det latinske og græske synes at være en heldig Tanke. Men tillige bør man dog betænke, at den omtalte Færdighed er af mindre almindelig Nødvendighed, at det i Sproget der ikke er nødvendigt til at forstaae og forstaaes, og tillige ligger udenfor Sprogphilosophiens Raaderum, er uden almindelig pædagogisk Værd. At tale det fremmede Sprog nøjagtigt som en Indfødt, er stricte taget ikke nødvendigt for nogen undtagen for Spioner i Krigstid; hos andre er der ofte noget barnagtigt i den Priis som man sætter paa, hvad man kalder at perfectionere sig. Heller ikke lader denne Fuldkommenhed sig opnaae ved Skoleunderviisning, men kun paa Francaise-Maneren ved idelig Talen og eet Sprog ad Gangen, hvilket nu ikke lader sig gjøre i Skolen, hvor man ikke kan skaffe saa mange Parleurer og Tid til saa megen Parlering, og hvor det desuden, da Sprogunderviisningens philosophiske Side heller ikke maa forsømmes, er nødvendigt at drive den med Grammatiker og flere Sprog tilsammen i hver Skoleklasse.

*) da man kun undtagelsesviis underviser i den ene Retning, hvorved Sjælen kommer i Vane med blot at bruge Sproget og finde dets Ord ad den ene Vej; hvilket, i Forbigaaende sagt, kan gjælde for et temmeligt klart Beviis paa det Gensidige i Dannelsen ved Sprogunderviisning.

Hvad endeligen de gl. Sprog angaaer, da have vi ovenfor afviist deres Prætensioner paa Eneret eller Forret, og gjentage endnu her, at vi ikke ansee det for mere dannende at læse Græsk end at spille Skak, eller at skrive Latin end at gjøre Leverrim; men deres billige Fordring paa at optages med ere vi saa langt fra at modsigte, at vi tværtimod paa alle Maader tage dem i Forsvar imod de exclusive Realister eller Belletrister, idet vi paaaae, at det at have lært (o: at kunne) Latin og Græsk er et vigtigt Dannelsesmiddel og uundværligt for den Lærde. — Thi det polymathiske System hvortil vi bekjænde os, valgtes dog alene fordi den Dannelse der ikke skal være en eensidig (o: ikke almindelig o: ikke sand) Dannelse, maa hvile paa saa breed en Basis som muligt. Først i den reale Sphære, men siden ved at tage Sproget med, og nu ogsaa ved at tage Sproget saa omfattende (o: Sprogene saa mange) som det gaaer an. Saaledes for det første blot fra Sprogets Side, kan en fuldstændig Sproglærdom ikke naaes, uden at tage de gamle Sprog med, og benytte al den Aaledning som de give til saavel ved Sammenligning at skue, som i deres historiske Udvikling at følge og gennemtrænge Sprogens indre Væsen. — Dette var da de gamle Sprogs Værd. fra den sprogphilosophiske Side; men ogsaa som Nøgler til en riig og læreviig Litteratur ere de den Lærde af højeste Vigtighed. Hverken er alt hvad der er skrevet i disse Sprog oversat eller kan oversættes, og den hele græske og latinske ældre og nyere Litteratur er af altfor uhyre Vigtighed for enhver Videnskabsmand til at han skulde kunne taale at savne Middelet til selv med egne Øjne at benytte og prøve hine mange Kilder og Materialier. Fremdeles have vi tilstaaet og tilstaae endnu, at i en lige voluminøs Litteratur vil man ingensteds finde saamange Værker der i enhver Henseende fortjene at kaldes classiske, fra hvis Læsning ingen efter sand Dannelse stræbende Mand kan være ligegyldig ved at see sig udelukket; men hvad classiske Værker angaaer, saa er at læse dem, ikkun at læse dem i Originalsproget. Lægge vi hertil den hele europæiske Culturs Udgang fra den classiske og dennes fortløbende Indflydelse deri, saa indsees tilfulde, at den der vil gennemtrænge nogen Videnskabs historiske Væsen, (som under alle Omstændigheder er den ene Side deraf), behøver og altid vil behøve disse gamle Sprog. (See forresten Hjort I. c. 34). — Begge disse Grunde for de classiske Sprogs Vigtighed og Uundværlighed ere nu noksom tilstrækkelige, men vi behøve efter vore Principer heller ikke at vægre os for den 3die, de gamle Sprogs Vigtighed i de nyere Sprog selv, saavel det græske Sprogs Nytte til at forstaae de fleste Videnskabs tekniske Terminer, som det latinskes til at lære mange nyere, navnlig alle de romaniserende Sprog. Vi som have lært Latin, begribe vanskeligt, hvorledes det uden denne Kundskab er muligt at lære f. Ex. Fransk eller Engelsk, saavel fordi Halvparten af Ordene allerede var os givne i det Latinske, hvilken Fordeel imidlertid ogsaa skulde synes at gjælde tilbage fra Fransk eller Engelsk til Latin; som fordi i saa mange Tilfælde i de nyere Sprog Rodordet og dets Afledning nu ere blevene hinanden saa ulige, at deres Forbindelse er

enhver anden umærkelig og ubegribelig, men den der kjænder det gamle Sprog, tydelig og behjælpelig. *)

Uf disse Grunde og af flere andre, som vi gjerne kunde laane fra Modpartiet, (kun ikke faadanne der ville paansøde os de classiske Sprog alene, eller faae os til at nøjes med Underviisning deri, uden at komme til Kundskab), skal da de gamle Sprog være ogsaa for os en vigtig Bestanddeel af den lærde Underviisning. Men fra det Sted hvor vi befinde os, følger det lige saa vel om dem som om de levende Sprog, at Underviisningen deri skal gives saaledes, at det nærmeste Maal uforykket høves for Dje. Dette have vi seet var et dobbelt, det Sprogphilosophiske og det Nyttige. I første Henseende er Oversigten over de gamle Sprogs Grammatik og etymologiske Structur Hovedsagen; hvad Nyttens eller Anvendelsens angaaer, saa er Sagen at lære de gamle Sprog selv, og først og fornemmeligt til det som vi skulle bruge dem til, til at læse de gamle Skrifter. Heraf følger da, at det som man har at bestræbe sig for, er at bringe det til Færdighed og Lethed i at læse enhver latinsk eller græsk Bog, og ikke blot dem som ere gennemgaaede med os. Dette er imidlertid eet af det gamle Skolevæsens sømteste Steder. I sin Forelskelse i de gamle Classikere troede man ikke at kunne læse dem grundigt og nøjagtigt nok, hvorved man da kom til den af Hjort Pag. 37. 38 omtalte og skarpt medtagne gamle Suurdej, og ved al denne Langsommelighed og Rjædsommelighed til det mærkelige Resultat, at den saaledes ægte classisk opdragne Ungdom tilsidst ikke kunde, og sagtens heller ikke gad læse andre Classikere end dem den havde slidt op i Skolen, verteret in succum & sanguinem, o: gjort til en ligesaa aandløs Masse som den hvortil den blev assimileret. Heri haabe vi ogsaa snart en Afhjælp, saa at man overalt, og i alle Fald ved Udgangen af Skolen, vil spørge Disciplen: Hvad kan du af Sproget? ikke: Hvad kan du af denne Bog? o: kan du den tilfagte Oversættelse med kritisk og antiquarisk Accompagnement af fuldt Orkester? — og at enhver Prøvelse maa stee i Bøger som Disciplen ikke har læst. Hvad man ikke kan af et Sprog uden med en vis Bog for sig, kan man dog egentlig slet ikke; og den Udvej som nogle have villet gribe, desaaarsag at læse alle latinske og græske Bøger, er et altfor heroisk Middel.

Ligesom vi saaledes fatte den actuelle andenkeds brugbare Kundskab i Sproget selv over alt det der kan læres om og af den læste Bog, saaledes staaer ogsaa den herpaa henvendte Læsning af de gamle Forfattere (tilligemed det directe Studium af Grammatiken) for os langt højere end den tredie Green af Underviisningen, Stileskrivningen, som vi her kun tilstaae en meget underordnet Værd. — Vel veed jeg, at adskillige besynderlige Sætninger gjælde i den philologiske

*) F. Gr. spoliation, dépouiller; père, paternel; voir, vision; neuf, innover; livre, libraire; libre, délivrer; autoriser, octroi; église, ecclésiastique; noir, nègre, dénigrer.

Skole. Saaledes menes for det første, at det er en plat Modsigelse at forstaae et Sprog, og dog ikke kunne skrive det til en vis Fuldkommenhed. Dette tillade vi os nu aldeles at benægte. Eet er det at være saaledes gjennemdreven i alle et Sprogs Particulariteter, at man ikke kan tage fejl deri, ikke engang hvor sund Sproglogik er lige tværtimod Observantsen. Hertil hører en langvarig og fast udelukkende Beshjæftigelse dermed, en Monomathie der kan blive til Monomanie, og under alle Omstændigheder er en stor Daarlighed, naar man ikke har et bestemt Formaal hvortil denne Correcthed er nødvendig. Men uden saaledes at have opstøvet alle Smaaligheder i Sproget eller stedse at have dem paa rede Haand, kan man meget godt have Sproget inde i det Hele, kjænde dets philosophiske Element, dets Forhold til andre Sprog, dets særegne Aand og det hele Materielle, og derved saavel have deraf den fulde sproghilosophiske Dannelse som ogsaa benytte alle deri skrevne Værker med største Sikkerhed og gjennemtrængende Forstaaen; og kun dette er det vi her gaae ud paa. — En anden Tradition siger at man allerbedst lærer (at kjænde og forstaae) Sproget, ved at søe sig i at skrive det. Herom vil enhver Skolemands Erfaring have lært ham det modsatte. Førend et Sprog paa andre Maader er kommet i Øret og paa Tungen, vil al mulig Øven i at skrive ikke engang bringe videre i at skrive det, langt mindre fremme Sprogkundskaben i andre Retninger, allermindst ved det saa fremmedagtige latinske; og enhver har da ogsaa seet, hvorlunde Disciplerne den ene Maaned efter den anden kunne vedblive at skrive de samme grammatikalske Fejl i deres Stile, uden at al mulig Retten her frugter det allermindste, ikke engang i Stilen selv, langt mindre andre Steder. Denne Øvelse kan saaledes maaskee være en bestandig Prøvelse paa Fremgang, men et Middel dertil bliver den aldrig, altsaa aldrig nogen sand Øvelse.

Saaledes maa Beshittelsen paa latinsk Stil vises tilbage indenfor sine naturlige Grændser, saa meget som behøves til Livets Brug. Herved slaes nu paa eengang Streg over den hele græske Stilefkrivning, som man andensheds har susket paa. Hvad Latinen angaaer, da maa vel nogen Øvelse deri ansees for hensigtsmæssig *) for den Nødvendigheds Skyld der endnu bestaaer og en rum Tid endnu vil bestaae for Videnskabsmænd i visse Fag at kunne udtrykke sig paa Latin. Men til de naturlige Fordringer: Forstaaelighed og logisk Nigtighed, maa man ogsaa deri indskrænke sig og ikke ville gaae løs paa den classiske Elegants. At ville bringe det til at skrive Latin accurat som Cicero, er et høist eventyrligt Foretagende, og at ville tvinge al

*) Ogsaa menes latinsk Stil mere end de fleste andre Sprogs stillet til at indskærpe de almindelige Begreber (formedelsk dets Casus, Personsendelser m. m.); hvorved vi dog maa bemærke, at man ogsaa her ikke maa deraf, som Øvelse, haabe for meget, men indskrænke sine Forventninger til at det kan tjene til Prøve paa det opnaaede.

Ungdommen til at opnaaee dette Maal, og at tage dens Færdighed deri til Maalestof paa Duelighed og videnskabelig Fremgang, er en Voldsfærd som Tiden ikke meget længere vil taale. Derimod skulde man vistnok søge at lære den der skal skrive Latin, at anvende Sproget frit og almindeligt og ikke blot paa de til dette Brug udsøgte eller tillæmpede Opgaver, udenfor hvilke afsættede Feldter den hele ciceronianske Elegants ingenvegne kan komme. Langt bedre var det dog at lære Ungdommen at skrive Latin om virkeligt i denne Verden forekommende Ting og saa at indsee, at naar denne Latin var forstaaelig og dernæst af forstandigt Indhold, saa fik det saa at være, om nogen sin philologisk Sands kunde spore, at det var tænkt eller endogsaa — horresco referens! — skrevet paa Dansk først. — Hvad iøvrigt Methoden i denne Sag angaaer, være det ogsaa mig tilladt at erklære, at det er min Mening, at hvis nogen Ting maa bidrage til at forvirre Børns Begreber om Sprogets Natur og Væsen, saa maa det være de saakaldte Variationsstile, hvori man ligefrem gaaer ud fra den Troesartikkel, at enhver Ting kan siges lige godt paa flere Maader, og at man kan omskifte Udtrykket uden at røre ved Tanken. See Hjort l. c. 37.

Nærmere at gaae ind i at dele Skoleaarene og Ugetimerne imellem doctrinalia og instrumentalia og imellem de nyere og gamle Sprog, tillader disse Blades Omfang og Forfatterens Kyndighed ikke, men Hovedpuncterne ville noksom sees af det foregaaende, og da allerførst at vi ikke forlange, paa Doctrinaliernes Vegne imod samtlige Sprog og paa det Nyeres Vegne imod det Gamle, nogen ubillig Eneret, men kun Deling, endogsaa kun lige Deling. Vil man udfiske Skoletiden, give Videnskaberne s. str. den ene Halvpart, og dele den anden lige imellem de nyere og de classiske Sprog, saa ere vi tilfredsstillede, og paa disse Vilkaar gjorde Humanisterne bedst i at slutte Freden. Herved er endnu at bemærke, at denne Deling af Tiden ikke er at tage i en altfor bogstavelig Forstand, da det vistnok maa indrømmes, at i visse Sag kan den anvendte Lærekraft ikke maales efter Klokkeslettet; hvilket vi her ikkun bemærke for at undgaae falske Folgeslutninger. — Fremdeles er det heller ikke sagt, at denne Deling af Tiden og Timerne just skal gjælde for hver enkelt Dag eller Uge, men ogsaa kan forstaaes aarvís, saa at hvad et Studium fik over dets tilstaaede Andeel i de første Skoleaar, maatte det igjen afgive i de følgende. Og til en saadan Fordelingsmaade kunde der maaskee findes Grunde; først til i de første Skoleaar at opoffre forholdsmæssigt megen Tid paa Sprogunderviisning. Det kan være sandt, at Barndommen mindre end den voxnere Alder kan paa eengang komme ind i mange Ting; og vel kan Sprog være det meest passende Stof for den spædere Alder, blandt andet fordi Sproget i en overvejende Grad beskæftiger Hufommelsen, der da holdes for at culminere, medens Eftertanken staaer tilbage. — Heller ikke behøve alle Sprogene at foretages paa eengang. Ved at tage nogle først alene, vindes, at de senere strax kunde tages videnskabeligt og comparativt. —

Fremdeles kunde det forstaaes, just at begynde med det latinske Sprog som Hovedunderviisning i de laveste Classer, om aldrig for andet, saa formedelst dets omtalte Radicalsforhold til saa mange andre Sprog. — Ogsaa kan man her gjøre en naturphilosophisk Analogie gjældende fra den hele europæiske Slægts Udviklingsgang til den for den enkelte Europæer meest passende, hvorom sees hos Hjort, Pag. 35.

Saaledes kunde vi forlige os i Mindelighed med et midt imellem det humanistiske og philanthropiske staaende Partie, der hverken vilde have Formalier heelt igjennem eller Realier fra først til sidst, eller begge hele Liden collaterale, men vilde lade den lærde Underviisning begynde humanistisk og i gradviiis Overgang slutte tilsidst med lutter Realier; hvilket imidlertid her kun staaer som en Hypothese. — Lægges hertil, at vi i visse Henseender have fordret Latin og Græsk lært bedre end tilforn, saa vil det classiske Partie vist ikke kunne beklage sig over os, men snarere vil det spørge, hvad der da er forandret i det væsentlige og bundet ved det som vi fordre som Forbedringer. Hvortil vi svare, at skjøndt Sprog saaledes læres herefter som hidtil, og gamle Sprog ogsaa, saa skulle de for os kun være Bidrag og Middel, altsaa læres saa Fort, og ikke tages som en fortjenstlig Beskjæftigelse, men som en Forberedelse, altsaa saa godt som muligt. Og i det det saaledes er et Mærke paa en god lærd Skole, at der anvendes saa liden Tid paa at lære saa meget Latin som muligt, og ikke som man ellers synes at have meent, i Lillid til Autorernes Værdfkyld og Grammatikens og Stilens æstetiske Kraft, at anvende saa megen Tid som muligt paa at lære et Minimum af de gamle Sprog, troe vi at derved betegnes en grundforskjellig Maaed i det hele Skolevæsen, som, om end i mange Stykker med de samme Midler maa føre til aldeles forskjellige Resultater.

For at tilendebringe denne Fremstilling af den polymathiske Opdragelse, omtales endnu at de almindeligt dannende Kunstfærdigheder ogsaa deri med Væge faae en Plads. Først Gymnastiken, om hvis Bigtighed til Sundhedens Vedligeholdelse og til Redning i Farer der da ikke kan strides; men ogsaa med Hensyn til den almindelige Dannelse i dens totale Retning *) og til Moraliteten **), er dens Værd fremhævet og forsvaret; og uagtet alt hvad man har havt at

*) "Der Zweck des physischen Menschen ist kein anderer als: er soll Lehrer und Diener des Geistes seyn." (Gymnastik für die Jugend von Gutschmuts. 2te Aufl. 27.)

***) "Moraliteten berouer paa Willien, og denne især paa Forstandens Indsigter. Disse ere Resultater af de Forestillinger og Begreber, den faaer igjennem de legemlige Organer. Legemets Beskaffenhed har saaledes en ustridig Indflydelse paa Williens Modification. Men hertil kommer, at den ægte Moralitet fordrer mere end Willie; den fordrer Williens Fuldblyrdelse ved Handling. Dertil hører Kraft og Virksomhed." (Engelstoft om Nationalopdragelsen. 175).

indvende derimod, uagtet, som den samme Thiersch i et andet Værk *) siger, "das Turnwesen legt gegen fernem und dem gemeinen Sinn unbedeutenden Gewinn eine nahe und große Arbeit auf, und seine natürlichen Feinde sind Trägheit und Bequemlichkeit", uagtet alt hvad man har drømt om dens politiske Færlighed **), saa har i denne Sag dog Sandheden sejret, og ingen Dansk vil glemme hvilken Nation ogsaa heri var med de første. Hertil lægge vi endnu kun dette, at det er ret og godt, at den gymnastiske Dannelse ikke bestaaer i lutter Dandssemesterstykker, ikke i vilkaarligt opfundne Luftspringerkunster, men i kraftige og naturlige Øvelser. For at vedligeholde en Slægt af Mænd der kunne og ville gaae mandigt igjennem Livet, skal enhver Dreng lære at fægte og Skyde, at svømme, styre en Vaad og en Hest. Derfor militære Øvelser fremfor alle andre. Der er ingen Draabe Mandeblood i den der ikke med et Vaaben i Haand føler sig noget bedre end ellers. "Vaabenøvelser erindre umiddelbart og paa en højtidelig Maade om Fædrelandet og hvad enhver Borger skylder det." ***)

Tegnekunsten og Musikken ere i disse Dage vel anseete og deres pædagogiske Behandling er heel anderledes end tilforn, men medens den ene er gaaet i det brede, er den anden steget i det høje. I min Barndom lærte man Blyantstegning i den første Læne, i den anden med Luff og med Farver i den tredie. Nu tegner man Ud og ind med Blyant og Sortfridt. Begge Dele synes noget for meget. Ogsaa maatte man dog vel nu og da kunne vinde ud over den evige Copiering. Derimod spillede eller sang man tilforn i mange Ud den samme Ecosfaise eller Duggevise. Nu arrivere de der have ualmindelige Anlæg, i stor Hast til Mozart og Rossini, medens de fleste af de øvrige faae Fripas formedelst Mangel paa Gehør. Imidlertid, Gehør (=: Hørelse) har dog enhver som ikke er stofdøv, mere eller mindre, og det er egentligt for deres Skyld som have mindre, at Musikken er bleven en Skolesag. Enhver kan lære nogen Musik, og i modsat Fald skalde Musikken atter forvise af den almindelige Dannelses; Skole. Enhver bør lære at spille paa Klaveer, som det Instrument hvorved enhver der selv tænker noget derover, endogsaa uden at faae nogen theoretisk Bistand, selv efterhaanden danner sig de nødvendige musikalske Begreber; og dernæst tillige enten Sang, eller eet af de Instrumenter hvor man selv maa aldeles eller tildeels afmaale Tønen f. Ex. Horn og Violin. Herved vilde den musikalske Sandhed vækkes hos alle, og dette er her Hovedsagen. At man derved vilde bindes i at skaffe

*) Pindarus Werke. I. 8.

**) "Kann es wohl etwas wahnsinnigeres geben als was man von dieser guten Turnkunst gehofft hat? Vielleicht das was man von ihr gefürchtet hat, wenn beides nicht einerlei ist. (Wolfgang Menzel, die deutsche Litteratur. I. 269.)

***) Engelstoft om Nationalopdragelsen. 182.

enkelte den musikalske Uddannelse som de ellers kunde faae, naar de vare ene om Underviisningen, maa ikke komme i Betragtning. Ved al samlet Underviisning maa den almindelige Fremgang være det bestandige Formaal og ansees for mere end tilstrækkelig Erstatning for hvad en enkelt muligviis kunde tabe *) ved ikke at undervises isoleret. Da det saaledes nogenstinde kommer til at opføre store Musikstykker og give Concerter eller ikke, er slet intet Skolevæsens-Anliggende.

*

*

*

Naar en Sag mislykkes, er Publicum strax færdig med at fordømme dens Grundsætninger, istedet for at Bebrejdelsen mangengang burde ramme de Midler man anvendte, og den Mæthed eller Uredelighed hvormed man anvendte dem. Saaledes have uheldige Udfald af Underviisning efter denne eller en lignende Plan givet Anledning til adskillige — ærlige eller falske — Beklagelser over at saa skjønne Projecter vare udførlige, og derfor det Naad, at tage et mindre Stykke for sig, holde sig til Realierne eller til de moderne Sprog alene — eller ogsaa lige saa gjerne drive Flokken tilbage i den humanistiske Fold. Saaledes ville vi imidlertid ikke have det forstaaet, og naar vi forresten indrømme, at der vel er at spørge, om virkeligt Tiden kan slaae til, til at lære alt hvad der ligger i vor Underviisningsplan, saa synes dog Skoletiden os endnu at være saa rummelig at hvad der ellers kan læres og beholdes tilsammen, vel maa kunne læres i al denne Tid. Hvis ellers Harris (Hermes III. 5. 425) har Ret, naar han for at opmuntre til classiske Studier forstftrer: „'Tis certainly as easy to be a Scholar as a Gamester“, saa maa, da en Mand, som daglig Erfaring viser, dog kan være adskilligt foruden en Spiller, det vel ogsaa være muligt, at forene den Part af den gamle Skoletærdom som vi ville beholde, med en heel Deel andre Studier. Imidlertid ville vi under følgende Puncter sammensætte hvad vi have at fremsille for at anvise den udvidede Plan den tilstrækkelige Tid og Lærekraft.

1) Alle Videnskaber bidrage til hinanden, og ved den fleersidige Dannelse tiltager Kraften, og af begge Grunde formindskes ved ethvert tillagt Lærefag den derved tilkommende Anstræng-

*) Heller ikke er dette Tab saa stort som det synes. Enhver der har befattet sig med Musik, ved, at den sande Nytte og Glæde deraf ikke beroer paa Størheden og Kunstigheden af det udførte, men paa dets Overeensstemmelse med det Erin hvorpaa Ens musikalske Fordringer staae; og man skulde derfor hellere saa længe som muligt lade endog saa den dueligere (Talen er her ikke om den der skal være Musiker af Profession) blive ved den jævne Choral, Wise, Dands, Marche o. s. v., end forcere dem alle ind i den højere Musik, hvorved snart intet mere er silt og fornemt nok, indtil man saa ender der hvor man skulde have begyndt, hvorpaa Vaudevillens Succes i vore Tider kan være til Exempel.

gelse i et ikke ubetydeligt Forhold. For den der kan 6 Sprog, er det langt lettere at lære det 7de, end for den der kan 1, at lære det 2det.

2) Latinen maa af simpel Nødsfærdighed imod andre Fag nøjes med langt mindre Tid end hidtil, og vil ogsaa kunne det ved de forandrede Fordringer i Henseende til Stilen og Autorernes Læsning.

3) Den daglige Skoletid bør ikke formeres over de almindeligt antagne 6 Timer dagligt, *) men derimod maa man vistnok ikke vente Skoleaarene forkortede, snarere finde sig i at de nu almindeligviis udstrækkes fra 8 til 10 Aar, saa at den almindeligste Tid til at have tilbagelagt Latinskolen er henimod det 20de Aar. Dette er ogsaa efter almindelig Erfaring den meest passende Tid til at sætte den unge Mand ud i Verden under eget Værgemaal; og jo modnere han er, desto snarere vil han ogsaa kunne tilbagelægge sine specielle Studier; ligesom det ogsaa tør haabes, at efterhaanden som den præparative Underviisning udvides, forkortes den afsvortoriske.

4) "Det Store i Metboden bestaaer i at subordinere de særskilte Underviisninger under hele Underviisningen og denne under Opdragelsen." **) En strengere og mere gjenneugribende Eenhed i Skolens hele Organisme, end som nu under Obergangens Forvirring har været mulig allevegne, tør vel haabes opnaaet, og hører til de nødvendige Betingelser for det højere Skolevæsens Fremskridt. Det maa ved Gjennemtænkning og Udværelse gøres muligt at undvære al Vilkaarlighed i Læregjenstandenes Valg og Behandling ***), saa at enhver Underviisning i det ene Fag passer til dem i de andre, og i den ene Klasse staaer i indgribende Sammenhæng med de øvrige højere og lavere.

5) Dette gjælder fremfor alt om Sprogunderviisningen, som kunde lattes og forkortes betydeligt, naar alle Sprog i alle Klasser behandlede eens, efter samme Synsmaader, med samme Terminologie, naar der i Underviisningen i det ene, saa vidt muligt, toges Hensyn til det andet. Meget kunde heri vindes ved (efter Hjorts Forslag l. c. 41) at have en almindelig Begyndelsesgrammatik for alle Sprog. At udvide denne til en almindelig Grammatik i højere

*) I alle tydske Skoler og Gymnasier er den daglige Underviisningstid langt kortere, f. Ex. i Bayern 26 Timer ugentligt; og Thiersch beklager sig (III. r. Pag. 99) over at Publicum endog saa finder 24 at være altfor mange.

**) Geijer, några anmärkingar. 14.

***) "Was hier mitgetheilt wurde, war das streng Geregeltte welches alle Willkür ausschließt, und eben daher auch als das Gebotende erscheinen soll, das nie eine Abweichung duldet." (Steffens. Hier Norweger. VI. 106.)

Betydning o: en Fremstilling af alle Sprogs nødvendige Væsen med en tilføjet Anvendelse paa de enkelte Sprog som skulde læres, er en Tanke hvis Udførelse ligger længere fremad, men som ikke desto mindre ikke bør opgives. *)

6) Med Hensyn til den bestandige Forflyttelse saavel Læreres som Disciplers, fra een Skole til en anden var ogsaa megen Sinkelse og Forvirring sparet, naar alle ligeartede Skoler havde samme Underviisningsplan, og saa vidt muligt samme Skolebøger. **)

7) Ved Skolebøgerne i Almindelighed er der adskilligt at forbedre, og nye bør vistnok indføres naar bedre høves, uden at agte altfor meget paa mange Lamentationer af Folk der alligevel have Penge nok, naar Talen er om Comediebilletter eller Slikkerie til de kjære Børn. Imidlertid ere i vore Dage Fordringerne til en god Skolebog vistnok store. Alt hvad der staaer deri, skal være rigtigt ***) og erkjendt for rigtigt af alle competente Dommere (hvad der ikke er dette, hører ikke hen i Skolebogen, som kun skal indeholde Videnskabernes almene Ejendom) hvorfor den heller ikke skal indeholde nogen videre Forklaring (som Læreren ikke maa behøve, men just skal give) men være saa kort som muligt, vel ordnet i en saa overskuelig Form som muligt, og sammenpasset med hvad andre Lærebøger der bruges i Skolen. At tilbejbringe saadanne Bøger i alle Fag er nu en Hovedfordring, og en Hovedopgave for dem der nærmest føle Savnet, Skolemændene selv. — Dette gjælder især om adskillige af de i Skolerne brugelige Grammatiker, hvis Skyld det vel maatte være, hvis Alt er sandt hvad en Anonym ****) paa staaer om Grammatik i Almindelighed, at den vænner Disciplerne til at "se payer de mauvaises raisons", og som det under alle Omstændigheder maa tilskrives, at saa mange hellere spille Tid paa Dvælse end Flid paa Regler *****). — I Mathematiken være det mig ligeledes tilladt

*) Ogsaa den for Bloch-Lorens Hovedsprogbog til Grund liggende Idee er uregteligt rigtig og vigtig, men Udførelsen har vistnok sine særdeles Bankefærdigheder, blandt andet, fordi Sprogens Schematismer, især i alle syntaktiske Gjenstande, ikke allevegne løbe parallelle.

**) Saaledes er det ogsaa anvist i den Bayeriske Skoleplan. Schiersch. III. r. s. 34.

***) "Mancher glaubt, die unreifen Früchte seiner Erkenntniß für das unreife Alter gut genug. (Literaturblatt, 28 Apr. 1826.)

****) Revue Encyclopédique. Februar 1829. 313.

*****) Skjøndt ogsaa dette synes at ligge udenfor min Competence kan jeg dog ikke tilbageholde min Forundring over, at man i mange Skoler endnu eller igjen bruger græske Grammatiker hvori: det ældre Conjugationssystem følges, skjønt man skulde mene, at et eneste Blik paa Verbets Paradigma maatte overbevise enhver der har Sands for Sproglogik, om det Blochske Systems Fortrin i denne Henseende.

i al Beskedenhed at yttre, at der maatte kunne gives en hensigtsmæssigere Fremgangsmaade end den nuværende, hvor intet Øje er istand til at opdage Principet for Sætningernes Folge, og enhver Sætning bevises ved at fare om i alt det foregaaende efter Præmisses, og saaledes Beviserne blive det der er at lære istedet for Resultaterne, og Hukommelsen skeer Overlast istedet for at emancipere Forstanden. Efter min Formening skulde enhver ny Sætning paa en naturlig Maade efter en klar Methode følge af den foregaaende, saa at naar blot de første Sætninger og den progressive Norm vare fattede, maatte enhver selv kunne fortsætte denne fortsøbende Udvikling saa langt som han vilde. *) Istedet for at prise den saakaldte mathematiske Methode som et Mønster som alle andre Videnskaber skulde efterligne, maatte man langt hellere mene, at Mathematiken er den eneste Videnskab der kan udholde en saadan Methode. Det pædagogiske Værd som mange endnu tillægge de mathematiske Beviser, hører ogsaa til den formalistiske Snuurdejg. — Om Historien bedes at efterlæse Hjorts gode Bemærkninger Pag. 44 om den ethnografiske Ordens Fortrin for den synchroonistiske og om enhver flere Folk angaaende stor Verdensbegivenheds Indordning under den i det handlende Folk.

8) Ogsaa det der i egentligere Forstand kaldes Methode trænger vistnok til mangen Forbedring; thi skjønt man vel nu og da har overskattet et enkelt Haandgreb, og derfor atter er faldet paa den modsatte Overdrivelse at sætte det Hele i Læreren personlige Character og Dygtighed, saa kan der dog intet Spørgsmaal være om, at af to lige duelige og ivrige Lærere vil den udrette meest der gjør alt paa den rigtigste Maade. — Den indbyrdes Underviisning nævnes her, ikke for at anbefale dens Indførelse i de lærde Skoler, men alene for at gjøre ompærksom paa at man af den skulde lade sig lære det hvorpaa dens Virksomhed alene beroer, i det Erfaring vistnok vil lære, at den ikke lader sig anvende til virkeligt Gavn uden hvor den omhandlede Kundskabs sande Elementer ere fundne og rigtigt fremsilte, hvilket imidlertid i al Underviisning er en Hovedsag, og som vi ogsaa her i mange Ting just trænge til. Hvorfor vi ogsaa, til vort Brug, vente gavnlige Resultater af de Forsøg som ere gjorte eller ville gjøres paa at anvende den indbyrdes Underviisning i de lærde Skoler. — (Hvad forresten isærdeleshed Sprogunderviisningen angaaer, da formenes den at trænge til 1) en fornuftig Forening eller Undgaaelse af

*) Her tales om den lavere Mathematik. Forfatteren veed, at en bedre Fremgangsmaade kunde følges i Arithmetiken, og formoder ogsaa at den lod sig finde i Geometrien. I den højere Mathematik er Forfatteren ubevandret, og vil derfor indtil videre troe, at Videnskabens Mestere der have fulgt en strengere Fremgangsmaade, og kun agtet det for dem uærdigt at redigere de lavere Elementer, hvilket ogsaa Degen etsteds har fremsat som noget der ikke kunde være anderledes.

de 2 Slags Læsning *) som man har kaldet den cursoriske og den statariske (o: den overjæstende og den udtværende). 2) Den tidligere Anviisning til at oversætte til det fremmede Sprog. 3) Brugen af en hensigtsmæssig Samling af de nødvendige Radicalord til Udenadslæsning, saaledes som man i gamle Dage brugte Donat og Aurora istedet for hvilke man senere, hele Underviisningen igjennem, lod Discipelen drive om paa Lykke og Fromme i de Bøger han læste, for der at opfange de Ord der tilfældigviis forekom deri; 4) Bøger hvori saavel alle saadanne Ord som alle grammaticalske Regler imellem hverandre forekom hver et Par Gange, til Øvelse saavel fra som til det fremmede Sprog; 5) passende Læsebøger i enhver Litteratur, omtrent som Julevers og Noltes skulde være.)

9) En Tidspilte fremfor andre er den brugelige Maade hvorved Discipelen i en Klasse paa 10 Discipler i det højeste har at bestille $\frac{1}{2}$ Dele af Underviisningstimen, da den øvrige Tid gaaer hen med Kammeradernes Examination. Mange troe, at Disciplerne lære godt ved at høre de andre examineres, hvilket derimod den Erfaring modsiges, at den sidst examinerede Discipel ofte svarer urigtigt paa det som alle de andre ere adspurgte om. (See herom ogsaa Sibberns Archiv II. 178). I de bayerske Skoler skal Læreren altid arbejde med een Afdeling, og imidlertid lade den anden skrive**), hvilket i det mindste er saa meget bundet, naar det kun ikke fører til altfor meget Skriverie. Andre Midler henstilles det til tænkende Skolemænds Overvejelse at udfinde, da dette vistnok er een af vore talrige Skolars største Mangler.

10) De halvaarige Examinere***), saaledes som de finde Sted i vore Skoler, forvolde ogsaa et meget betydeligt Tab af Tid, foruden anden Ulempe. Naar man i et Halvaar har faaet vel begyndt og er kommet i et Slags Gang som man begynder at glæde sig ved, paamindest man atter ved 3die eller 4de Maanedes Begyndelse, at det er Tid at repetere til Examen; og derved afbrydes den rolige Fremgang af en overilet Jagen med at faae Hovedet fuldt nok til den forestaaende Udstilling. Det er betænkeligt nok, at den Studerende skal saaledes constipere sig til Befordringsexaminerne, men at Discipelen maa gjøre det engang hvert Halvaar, er endnu værre, og bidrager meget til den Anke, at man i Skolen ikkun lærer at lære og at glemme nok saa hurtigt. Forfatteren tillader sig derfor her offentligt at opfordre alle danske Skolemænd til at forene sig om en Indstilling til den kongelige Skoledirection, om at det maatte behage samme

*) "Der erfahrene Schulmann wird nur Eine Lesung gelten lassen, die weder cursorisch noch statarisch ist, sondern dem Zögling bey jeder Stelle oder jedem Abschnitt nur das ihm und seinem Verständnis Nöthige mittheilt." (Zhiersch. I. III. 293.)

***) Zhiersch. Ueber gelehrte Schulen. III. I. §. 8.

****) I den bayerske Skoleplan ere alle indre Skoleexaminere afskaffede. Zhiersch l. c. III. I. §. 140.

aldeles at affkaffe Hals- og Heelaarsexaminerne, som Prøver paa Fremgang. En anden Ting er det med Examinationer over dem der adspirere Dimission fra en Afdeling til en højere eller udaf Skolen, hvilke naturligviis ere nødvendige og bør være offentlige, samt burde i Skolen selv finde Sted oftere end det nu skeer. At holde en Discipel en eneste Uge længere i Classen, end han der har noget at lære, er en Uretfærdighed, som det er en Svaghed at løsgive ham en Uge før. At de der omflyttes saaledes midt i et Semester, ikke kunne komme ind i den i Gang værende Underviisning, er næppe andet end en Skingrund; i Skolen er man altid midt i Arbejdet og en Begyndelse fra det rene Intet eksisterer aldrig. Til enhver saadan Opflyttelsesexamen maatte saa Candidaterne dimitteres af Lærerne i den Klasse hvori de ere, men examineres af Lærerne i den Klasse hvori de ville opflyttes; hvorved Examen først vilde finde fuldkommen Tillid, som betrygget imod mulig Partiskhed eller Lyst til at slippe en Eleve. Tillige vilde derved vindes en Caution imod den Mulighed at en Lærer ikke lærer hvad der skal læres, men hvad han selv finder for godt, imod hvilken man aldrig kan være noksom paa Vagt. — Hvis man anseer en Control med den daglige Flid for nødvendig, da maa den opnaaes paa andre Maader, og da netop ved at inspicere det daglige Arbejde midt i dets Løb. — Om den moralske Skadelighed af Examiner hvor Eleverne officielt anvises til at lægge an paa at glimre for Publicums Øjne (ikke at bevise sig duelige til en højere Post) var der desuden meget at sige.

11) En daglig Sinkelse er paaantet af Sibbern (II. 184) at ligge deri, at den daglige Examination baade skal være Instruction og Censur, hvilket i og for sig sinker og adspæder, og desuden let foraarsager, at den bliver blot Censur, og derved frembringer den under No. 9 betragtede Ulejlighed, at det meste af Skoletimerne er spildt for Disciplerne; hvortil endnu kan lægges at den Nødvendighed, hver Dag at skulle censurere hele Classen og dog beholde nogen Tid til nyt Foredrag, fører til en ubillig Strænghed i Fordringer, da man maa bedømme Lectien efter 1 Svar eller 2, ligegodt om det angaaer væsentlige og vigtige Ting eller ikke. Herimod gives der nu vistnok intet andet Raad, end at bringe det til en saa jævn og utrættet Flid at den controlerende Censur ikke behøver at være saa daglig og timelig. Control og Censur behøves altid, saavel for Børnenes Skyld, som for Forældrenes; men i Forbindelse med den efter daglige Notater beregnede Op- og Nedflytning er det et meget stort Spørgsmaal om denne bestandige Spørggelse af Børnenes Forsængelighed og Uværsyge ikke nedbryder mere i deres Tænkemaade, end den derved befordrede videnskabelige Fremgang er værd *). De bedre Hoveder vækkes og

*) "Die Jugend erkennt die natürliche Allgewalt und Uebermacht des Talents so lange freudig an, als sie nicht unscheinbar gemacht oder sogar vernichtet wird durch Eitelkeit-Aufreizung, welche man bewirkt durch Prämien-Austheilungen, durch wechselnde Rangordnung des Eigens und überhaupt

Igesom berettiges til Overmod og Jndbildfkeh, alle til Jagen efter at bemærkes fremfor andre, derved ogsaa til Had og Misundelse indbyrdes, stundum til Rænker og Cabaler for at hindre hinandens Fremfærd; fremfor alt maa denne Jndretning virke ødelæggende paa de mindre Lærenemne, og i enhver Classe ere dog altid nogle de sidste, hvem det maa føre til en sorgelig Forbittrelse eller fuldkommen Nederdrægtighed. Og det hjælper da kun lidet, at man paa andre Maader ivrer imod de Lidenfkeer som man saaledes selv har opfofret, og over hvis Udbrud ved andre Lejligheder man har faa megen Grund til at beklage sig. *) — Hvis nogen vil sætte herimod, at den altfor skarpe Følelse for Være og Udmærkelse skal just saaledes støves og oplides, faa maa det siges, at her (som i alle andre lignende pathologiske Tilfælde) skal man altid følge det nærmeste og almindeligste, som her er, at den Lidenfkeer man giver Lejlighed og Raaderum, tiltager og voxer Fornuften over Hovedet. — Jeg vover derfor at foreslaae at lade Omflytningen bortfalde, lade enhver Discipel beholde sin Plads i Classen efter sin Alder deri; men vel beholde de daglige Characterer som et Testimonium til Efterretning for Børnene selv og for deres Venner og Foresatte. — Ved samme Lejlighed bemærkes, at det sikkert var bedre at have færre Characterer, og da helst faa faa som muligt, næmlig to, godt o: fornøjet med Discipelen, og slet o: misfornøjet med ham. Grændsen imellem disse maa enhver kunne finde, og hvad der tillægges mere af Daddel er overflødig, og af Ros er ligefrem skadeligt; fordi Discipelen gjør sin Skyldighed, har han slet ikke fortjent videre Løstaler. En anden Sag er det, at i den Efterretning der gives Forældrene om den daglige Slid maatte den ved Summeringen udkommende Brev konserveres).

12) Det Beste og Bedste til at skaffe Tid nok til alt, maa ventes af den driftigere Mand, det friere Sving, den alvorligere Stræben som bør indtræde hos Ungdommen selv, naar den ikke mere seer sig kuet og forklemt, faa at Lærerne altid kunne give Uunderviisning som til Lærvillige og ikke stedse skulle obtrudere deres beneficia (Sibbern, phil. Arch. II. 186). Og faa vist som Ungdommen hidtil har følt sit Tryk, faa vist vil den føle sig lettet og befryttet, naar man ikke mere vil drive alle i en enkelt Videnskabs Fængsel, men giver enhver den frie Mark

durch äußere — zuweilen erschlichene und nicht immer ehrlich gewährte — Auszeichnungen". (Wahrheit aus Jean Pauls Leben, III. 21).

*) "A chaque instruction précoce qu'on veut faire entrer dans la tête des enfants, on plante un vice au fond de leur coeur; d'insensés instituteurs pensent faire des merveilles en les rendant mechants pour leur apprendre ce que c'est que bonté; & puis ils nous disent gravement: tel est l'homme! — Oui, tel est l'homme que vous avez fait!" (Rousseau, Emile. Livre II.)

for sig. Alt desuagtet enkelte vilde finde Forkjærlighed for enkelte Ting og Ulyst til andre, vil vistnok ikke udeblive; men selv den mindste Dreng maa kunne indsee Nødvendigheden af Orden og Censformighed, naar der kun er Villighed og Retfærdighed. — Og dette ikke blot med Hensyn til at lære Lectier, men ligesaa meget til det uhyre Tilfød som privat Flid paa egen Haand kan give (naar f. Ex. Discipelen i sine Fritimer læser latinske eller franske Bøger o. s. v.) Hvormeget saaledes Fremgangen kan beforders naar Discipelen selv hjælper til og ikke længere anseer alt hvad der staaer i Berørelse med hans Skolesager for en blot Plage der kun skal udholdes, har Erfaring viist paa mange enkelte, og forstaaer sig desuden selv. — For dem som frygte, at hvordan man end indretter det, vil dog Børnenes Kræfter ej kunne udholde alt hvad man forlanger af dem, tilføjes, at efter en løselig Beregning har vor Skoleungdom 115 Friheds- og Feriedage om Aaret.

13) Ogsaa Skolernes Lærere maae ved en udvidet og forbedret Skoleplan føle sig langt gladere og kraftigere til deres Kald, naar de have den Overbeviisning, at de ved en omfattende og virkelig dannende Underviisning opdrage virkelig duedige Mænd, end naar de see sig fordømte til det Slavearbejde ved en aandløs og mekanisk Underviisning i ufrugtbare eller dog ubrugte Ting at opklække ignavum facos pecus. — Hertil maatte nu vistnok føjes det Ønske, at det maatte være Regjeringen muligt, som det sikkert vilde være den kjært, at sætte samtlige Lærere paa saadanne Vilkaar, at de ogsaa i udvortes Henseende kunde være tilfreds dermed og med Glæde og frivilligt gjøre den til deres hele Livs Bestemmelse *). Vi tvivle ej om vore Skolers Læreres Duelighed og gode Villie, men i en interimistisk Stilling handler ingen med den Energie, som i den hvor han har taget sin faste Plads; **) og desuden bør vel Opdrageren i alle Henseender selv være færdig med sin egen Livsbanes Bestemmelse og Bestræbelser. Som en General ikke selv flyder og hugger, saaledes skal Opdrageren ikke selv men kun ved sine Lærlinger leve og virke. Fremdeles hører der til god Underviisning en Virtuositet i Elementerne som kun naaes ved mange Aars Praxis, og saa længe som Læreren selv maa arbejde paa at forhverve sig denne, kan han ei med fuld Kraft anvende den. En af Livets første Love er, i alle Ting at gaae offentligt og ikke blot forsværsviis tilbærks.

*) Ogsaa angives dette for en Hovedsag i den Bayeriske Commissions Indstilling. See Thiersch, III. 1. Pag. 100.

**) Ogsaa her maae vi afflaae den fra Hæbdnere og individuelle Erfaringer abstraherede Paastand, at just den Tanke, at det Arbejde man har for sig, snart skal forlades, altid skulde give større Lyst og Svær.

14) Endeligen omtale vi den Nødvendighed hvori man, saavel ved den ældre Indretning med Lectier som den nyere med Classer, bestandigt befinder sig, at lade manges Discipel forblive halve og hele Aar ved en Underviisning der ikke passer til ham, naar hans Fremgang i enkelte Fag ikke svarer til den i de andre. Dette har man i Everrig søgt at hæve ved den saakaldte **Ermineslæsning** o: ved en saadan Indretning, at naar en Discipel er færdig i et enkelt Fag med det der foredrages i hans Klasse, rykker han strax i dette Fag op i den højere Klasse, skjønt han forresten forbliver paa samme Plads i alle andre Ting (hvilket dog nok der kun skeer i en indskrænket Grad, da det af Geijers anførte Skrift Pag. 13 sees, at samme Lærer læser samme Fag i flere Classer). Hvor meget den enkeltes Fremgang kunde paaskyndes, hvis det var muligt at udføre dette i sin hele Udstrækning, er indlysende nok, men tillige, at dette ikke kan skee, uden ved at lade samme Ting *) i samtlige Classer doceres i samme Time, da Disciplerne saa ved ethvert Timestifte hver maa forsoje sig i den Klasse hvor enhver efter sin partielle Fremgang hører hen. En saadan Skoleplan lader sig derfor ikke let udføre uden i en privat Underviisningsanstalt i en stor Bye, hvor der kan staffles saa mange duelige Lærere som behøves, o: Fagernes Antal multipliceret med Classernes; eller ogsaa om en Skoles Lærere alle kunde og vilde paatage sig uden Forskjel at læse alle Fag, hvilket ikke saa let lader sig vente. **) Imidlertid var det dog Umagen værd at gjøre et Forsøg; naar f. Ex. 6 duelige Skolemænd sloge sig sammen om at oprette en saadan Skole, saa vilde (Fagernes Antal anslaaet til 12, Classerne til 4 og Skoletimerne til 36 om Ugen) hver af dem faae 8 Fag at docere, 2 Fag i hver Klasse, i 24 Ugetimer; hvilket alt dog ikke kan holdes for uudsfordeligt, da Mænd som have opoffret sig til Skolefaget, om de end have hver sine Hovedfag i hvilke de maatte docere i de højere Classer, dog vel kunde paatage sig, i de lavere Classer at foredrage andre Discipliners Begyndelsesgrunde. Dette som et Forslag til nøjere Prøvelse, da jeg vel veed, at der kan siges meget derimod.

*) eller det som i en højere Klasse træder i det i den lavere tilendebagte Fags Sted.

**) Hvor een Klasse har et fuldstændigt Lærerepersonale for sig, kunde et saadant System uden Sanskelighed følges i denne og den tilgrændsende.

* * *

* * *

* * *

Idet jeg vil bortlægge Pennen, kan jeg ej afvise Tanken om hvormangen stræng Dom dette Skrift vil møde *), maaskee just hos dem med hvem jeg nødigst vilde have Strid. Imidlertid, hvad der ikke kan være andet, faaer være saaledes, og jeg har altfor længe betænkt mig paa dette Skridt til nu at have Ret til at beklage eller forundre mig over dets naturlige Følger. At det ikke er øjeblikkelige Indfald og Meninger efter Omstændighederne, jeg her har fremsat, tør jeg vel haabe at man vil troe, og derfor ikke fortænke mig i denne Samvittigheds-Befrielse; skjøndt det ligesuldt vistnok vil være mange paaafaldende, at en offentlig Lærer i et paa en vis Maade officielt Skrift taler saaledes om mange Ting i den offentlige Underviisning, især om dens væsentligste Bestanddeel, de classiske Studier; men just imod disses Overmagt var det i mange Aar min Ugt engang at tage til Orde, og nu synes det mig at være Tiden dertil, endskjønt det endnu ikke er kommet saa vidt, at man allerede kan kalde det et Stød til den døende Løve. — At min Avillie imod mange af de bestaaende Skoleindretninger kan have havt sin første Grund i Selvtfogskab eller Mangel paa Arbejdslyst, vilde det være unyttigt at søge at modbevise; imidlertid frygter jeg snarere den Forekastelse, at jeg bedømmer alt efter mit eget, at jeg uden Grund tillægger Ungdommen i Almindelighed, hvad kun jeg selv har følt eller indbildt mig at føle, seer som alles Lød, hvad der kun var en ved medfødt Hang eller særdeles Missheld frembragt sygelig Forstemthed hos mig selv. Herimod kan jeg ikke sige andet end dette, at jeg har givet Ugt paa denne Sag fast saa længe som jeg har levet; og saa vist som jeg vilde have tiet, hvis jeg kunde troe mig den eneste der havde havt dette at lide, saa vist bør jeg tale, naar jeg har seet mange omkring mig trættes og segne under de samme Byrder fra hvis Tryk jeg selv kun med Noje har rejst mit Hoved. At jeg forresten har ærligt tænkt over Sagen og søgt at see den fra alle Sider, haaber jeg at dette lille Skrift kan vise.

Der gives Ting som enhver har følt og dog ingen har sagt; først fordi ingen vil troe os, siden fordi vi ikke mere troe os selv. Enhver af os maa frygte sin Grafaldsstund, og i Forvejen protestere imod det som han da kan tale. Saaledes ogsaa jeg. Om nogen engang i hvilken somhelst Time lagde dette Blad for mine Øjne, og jeg da forbandede den Dag da jeg skrev det, saa skal han ej troe mig. Endnu er jeg i denne Henseende i Sandheden, hvorledes

*) Dette lille Arbejdes øvrige Fejl og Ufuldkommenheder haaber jeg at kunne see, naar nogen vil venligt vise mig dem. Hvad Sproget angaaer, da skulde det have været tydeligere, mere flydende og, hvad enkelte Ord angaaer, mere dansk, hvis jeg ikke havde begaaet den Fejl, at tage mig saamegen Tid til at betænke, hvad jeg vilde sige, at jeg ingen fik til at rette paa Fremstillingen. Imidlertid maa det være mig en Trost, at de der bedømme et Skrift alene efter Stilen, dog vel vilde have gjort en Undtagelse med dette, og alligevel fordømt det for dets Indholds Styld.

det saa end kan gaae mig. Vil man kalde disse Ytringer fanatiske, saa har jeg intet at sætte derimod, uden Bevidstheden om den Rolighed hvormed jeg skriver dette.

Imod Misforstaaelser fra adskillige Sider vilde jeg gjerne betrygge mig, om det var muligt. Mæst skulde det stride imod min Hensigt, om nogen ung Mand ved at læse disse Blade skulde komme til at troe sig berettiget til Uflid eller Selvraadighed, fordi den Underviisning man giver ham, ikke i alle Maader er saaledes indrettet som han og jeg ønsker det; og jeg gjen tager derfor, hvad jeg har sagt paa det første Blad, at den der forstaaer mig saaledes, har forstaaet mig saare ilde, og skylder mig og sig selv at læse om igjen og overtøye sig om at det er min Mening, at ethvert Studium, drevet med Flid og Alvor, er velgjorende og engang kommer til Gavn, og saa forresten forlade sig paa sine Foresatte, at de vel vide hvad der nu, saaledes som Sagerne nu staae, er ham det tjenligste. — Ligesaa lidet var det min Hensigt at ned sætte alle dem der nøjedes med den dem givne Underviisning, og derved ere komne til Livets Virksomhed og Sindets Ro; tvertimod lykønsker jeg dem, og priser den Aandskraft hvormed de have slaaet sig igjennem alle Hindringer. — At jeg ikke tænker paa at berøbe Philologien sin fortjente Rang, som selvstændig Videnskab, endog saa som en af de højeste, seer vel enhver selv. — At meget i dette Skrift maa mislauge Skolemænd af den gamle Skole, kan ikke være andet; imidlertid haaber jeg, at ogsaa enhver af disse vil troe mig istand til at skjæle Sagen fra Personen, og gjøre mig samme Skjel igjen. Hæder og Ære være enhver der redeligt følger sin Overbeviisning, der med de Midler han har i Hænder og som han forstaaer at bruge, virker Godt og Stort for Menneskeheden; og at der iblandt de saa om hvem dette er sagt, er mange af den danske Skoles Mestere, veed jeg og enhver Dansk. — At Danmarks Regjering mandeligt har gaaet fremad hvor der var Lys i denne Sag, veed Verden; og over den er da intet Ord her en Klage, men ethvert en Ros og en Lovtale, thi at der tales og tales frit om dette Unlignende, viser, hvormeget det ligger Kongen og hans Naad paa Hjerte. — Ogsaa de Mænd der i Kongens Ærende ere mine Foresatte, behøve ingen Æreserklæring fra mig, og jeg ingen Undskyldning imod dem, allermindst her fra dette Sted. At jeg er her som offentlig Lærer, naftet mit hele Ungdoms liv var en stiltiende Indsigelse imod det offentlige Læresystem, maa være Beviis nok paa deres Fordomsfrihed og paa den høje Mening som jeg, da jeg gav mig under deres Myndighed, havde derom; og den Læreanstalts Tilværelse hvori jeg lever, med alle dens Indretninger, taler den friere Opdragelses Sag stærkere end alle Ord, og er mit Forsvar langt kraftigere end jeg kan være dens Grundfætningers. Vi have en Læreanstalt hvor i den lavere og den højere Skole de levende Sprog ere satte ved Siden af de gamle, Naturvidenskaberne og Philosophien nyde fuldere Diet, Legemsøvelser og Kunster dyrkes af alle.

Disse ere vore Herligheder. Endogsaa de der ej dele vore Meninger, maae dog tilstaae, at saaledes fredet og beskyttet fra alle Sider, fremmet ved saa mange Midler og Kræfter, maa Forsøget være uden Fare, som det bør være, hvor det gjælder Menneskers hellige Vel. Men vi haabe højere Lykke med dette Værk, vi haabe Fremskridt deri, vi haabe at herfra skal udbrede sig en gavnlig Overbeviisning, og udgaae virksomme Mænd for den Sag som de her lærte at kjænde som den gode.

Følgende Rettelser bedes, foruden mindre Fejl i Commatering o. s. v., undskyldte ved
 Forfatterens Graværelse fra Trykkestedet.

- Pag. 13. Linie 3. til at, læs: til og
 — 26. — 1. Extension læs: Extension i
 — 39. — 17. Citationen bortfalder.
 — 46. — 23. Pagismens læs: Papismens
 — 51. — 20. Der læs: Her
 — 54. — 14. vises læs: viser
 — 58. — 18. gad læse læs: gad, læse
 — 59. — 1. Modsigelse at læs: Modsigelse, at
 — — — 10. det læs: dets
 — — — 26. Fag at læs: Fag, at
 — — — 30. almindelige læs: grammatikalske
 — 61. — 1. forstaaes læs: forsvares
 — — — 20. Midler maa læs: Midler, maa
 — 62. — 1. uagtet som læs: uagtet det er sandt, hvad
 — — — 1. siger, "das læs: siger: "Das
 — — — 27. Horn og Violin læs: Horn eller Violin
 — — — 28. bindes læs: hindres
 — 63. — 21. sammensætte læs: sammensatte
 — 65. — 12. (Ejendom) læs: (Ejendom),
 — — — 14. give) læs: give),
 — — — 15. og sammenpæsset læs: og NB. sammenpæsset
 — — — 18. Alt læs: det
 — 66. — 13. ethnographiske læs: etnographiske
 — — — 20. ompærkfom læs: opmærksom
 — 67. — 27. her offentligt læs: her, offentligt
 — 70. — 5. Bøger o. s. v.) læs: Bøger o. s. v.).
 — — — 28. fra læs: af
 — 72. — 3. faaer være læs: faaer at være
 — 73. — 20. ; læs: !
-